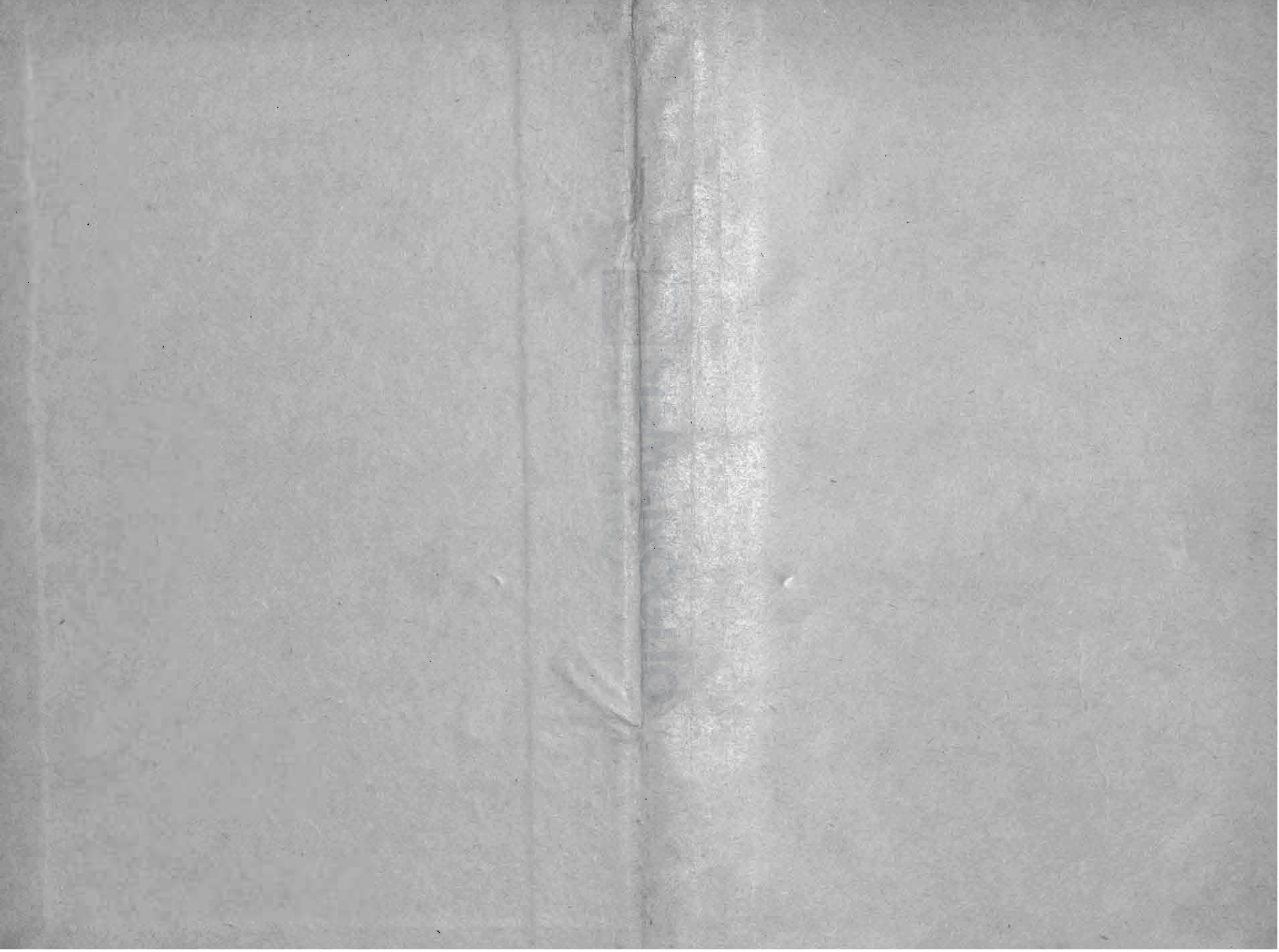

SISMAI
MEGAR

2577

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ

Ο ΟΙΚΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

ΗΤΟΙ

ΠΩΣ ΔΕΟΝ Ν' ΑΝΑΤΡΕΦΗΤΑΙ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΗΤΑΙ ΤΙΣ

ΕΝ ΥΓΙΕΙΑΙ

ΣΥΝΕΤΑΧΘΗ ΚΑΙ ΕΞΕΔΟΘΗ

ΥΠΟ

Θ. Ο. ΙΑΤΡΟΥ, Κ. Ν. ΘΩΜΑΔΟΥ ΚΑΙ Ι. Α.

ἀδεία τοῦ ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως
ὑπ' ἀριθ. 403 καὶ χρονολογίαν 24 Ζηλκαδὲ 1305.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

1888

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

ΤΩΙ ΑΕΙΟΤΙΜΩΙ

ΚΥΡΙΩ, ΚΥΡΙΩ,

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΩ, ΗΛΙΑΣΚΩ,

ΣΕΒΑΣΜΟΥ ΕΝΕΚΕΝ

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ιδιόχειρον ἑνὸς τῶν τριῶν ἐκδοτῶν ὑπογραφήν, θεωρεῖται ὡς ἐκ τυποκλοπίας προελθὸν καὶ κατασχομένου τούτου καταδιώκεται κατὰ τὸν νόμον ὁ ἐκδότης αὐτοῦ.

ΟΙ ΓΡΑΨΑΝΤΕΣ

Τμήμα Β'. Οἶκος καὶ σχολεῖον.*Μάθησις.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I.

Ἡλικία τοῦ Σχολείου. Ἐκλογή διδασκάλων ,, ,, 12

Πῶς εὐκόλως ἐθίζεται τὸ νήπιον εἰς τὸν σχολικόν βίον ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, 17

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ II.

Νηπιαγωγεία ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, 19

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ III.

Δημοτικαὶ σχολαὶ ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, 23

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ IV.

Θεραπεία τῆς γενικῆς τῶν ταμείων τῶν κοινοτήτων καχεξίας ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, 27

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ V.

Μόρφωσις τῶν διδασκάλων. Μ. τοῦ Γ. Σχολή ,, 29

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VI.

Ἠθικὴ τῆς ἐν ταῖς σχολαῖς φοιτήσεως μικρᾶς νεολαίας 32

Διαστροφή τοῦ ἤθους. Κακὴ συναναστροφή (ἐν ταῖς ὁδοῖς). Μέσα πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ ,, 38

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VII.

Περὶ τῆς ἀπὸ σχολῆς εἰς σχολὴν μεταγραφῆς τῶν παιδῶν, καὶ τῶν μέσων πρὸς ἀποφυγὴν ταύτης ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, 36

Πρόγραμμα ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, 37

Βιβλία ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, 38

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VIII.

Ὅπου ὁ παῖς ἀναγκάζεται νὰ μεταπέσῃ ἐκ τῶν ἀγαθῶν τῆς παιδείας εἰς τοὺς κόλπους τῆς τέχνης ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, 40

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ IX.

Τὸ μάθημα τῆς καλλιγραφίας ,, ,, ,, ,, ,, 42

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ X.

Τὰ ἀνευ χαρακτήρος ἔτι μικρὰ ἡμῶν τέκνα εἰς Ἑυρωπαϊκὰς Σχολὰς ,, ,, ,, ,, ,, 43

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ XI.

Περὶ ἐνικυσίων προφορικῶν ἐξετάσεων ,, ,, ,, 46

ΜΕΡΟΣ Β'.

Διαπαιδαγώγησις ὅσον ἀφορᾷ τὸ σῶμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I.

Αἱ ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἐπιδαψιλεύμεναι πρὸς τῶν γονέων πρῶται περιποιήσεις πρὸς τὰ τέκνα 51

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ II.

Ὁ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν πρώτων βημάτων μέχρι τῆς εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον εἰσόδου βίος τοῦ παιδὸς ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, 57

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ III.

Ἡ τῆς εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον φοιτήσεως ἡλικία ,, ,, 59

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ IV.

Περίοδος τῆς εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον φοιτήσεως 61

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ V.

Περὶ τοῦ οἰκοδομήματος καὶ τοῦ ἀερισμοῦ τῶν
σχολείων „ „ „ „ „ „ „ „ „ 62

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VI.

Ἡ ἐν τοῖς σχολείοις ἡμῶν παρατηρουμένη ἐντελής
ἀκηθία περὶ τῆς τοῦ σώματος εὐεξίας „ 72

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VII.

Περὶ τῆς κατὰ τὴν ἡβικὴν ἡλικίαν μὴ καταλλήλου
τῶν τέκνων ἐπιτηρήσεως ἐν τε τῇ παιδείῃ
καὶ τῇ ἀγωγῇ „ „ „ „ „ „ „ „ 78

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VIII.

Ὁ οἶκος καὶ τὸ σχολεῖον ὡς ἡ αἰτία τῆς παρουσίας
κοινωνικῆς ψυχικῆς μὲν παραλύσεως, ἀλλὰ
καὶ τοῦ ἐκ ταύτης σωματικοῦ μαρασμοῦ „ 87

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Σελίς	στίχος	ἀνάγνωθι
4	21	» αὐτοῦ
»	22	» αὐτοῦ.
16	3	» διδασκάλου,
»	25	» ἄλλης
20	18	» μετὰ μιᾶς ἢ...
21	17	» διεύθυνσιν
23	20	» ἐντὸς δύο τὸ πολὺ ἐτῶν, ὥστε....
27	18	» ἐκτιμῶσιν
28	11	» συνέπτυσσον
33	20	» διίδη
42	24	» τραπεζιτικά
49	12	» πρὸς ταῖς ἄλλαις
57	9	» διὰ φωνῶν
67	12	» τὰ σχολεῖα μας
68	22	» τὰ σχολεῖα μας
71	1	» μαθήτρια
72	21	» εὐεξίας.

Τοῖς ἐντευξομένοις,

Ἡ ἔκδοσις βιβλίου δυοῖν θᾶτερον σκοπεῖ· εἴτ' ἐλλιποῦς συμπλήρωσιν, εἴτε παρτελοῦς ἐλλειψέως ἀναπλήρωσιν.

Περὶ ἀρμονικῆς λοιπὸν πορείας τῆς ἐν τῷ οἴκῳ ἀνατροφῆς μετὰ καὶ τῆς ἐν τῷ Σχολείῳ ἐκπαιδευσεως, παιδαγωγικῶς τε καὶ ὑγιεινῶς, ὅσον γ' ἡμεῖς ἴσμεν, ἐκτὸς μεταφράσεων ἀπὸ συγγραμμάτων Εὐρωπαϊῶν, ὧν ἕκαστος, γράφων, ἔχει ὑπ' ὄψιν τὰς περιστάσεις, ὑφ' ἃς τὸ ἴδιον ἔθνος καὶ οὐχὶ ἡ ἡμετέρα κοινωρία ζῆ καὶ βραχέων τιῶν διατριβῶν ἐκάστοτε ἐν ταῖς ἐφημερίσι δημοσιευομένων, βιβλίων ἄλλων μὴ ὑπαρχόντων, ἐλλειψῆν ἴσως ἀναπληροῦντες τὸ μετὰ χεῖρας ἐκδίδομεν.

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΤΙΝΑ.

Ὅ,τι σήμερον ὑπὸ τῶν νεωτέρων παιδαγωγῶν συνιστάται, τοῦτο ἀκριβῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐλέχθη ἤδη, ἴσως δὲ καὶ σαφέστερον. Παιδαγωγήσωμεν ὀρθῶς τὰ ἄσημα ταῦτα τῆς κοινωνίας ἡμῶν μέλη, τοὺς παῖδας, συμβουλεύει ὁ νεώτερος παιδαγωγός, διότι οὗτοι θέλουσι συνεχίσει, ἡμῶν ἐκλιπόντων, τὸν κοινωνικὸν ἡμῶν βίαν· τοῦτ' αὐτὸ ὅμως καὶ σοφός τις ἀρχαῖος ποιητῆς ἐνέει, λέγων, **ὅταν κρηπίς μὴ καταβληθῆ γένους ὀρθῶς, ἀνάγκη δυστυχεῖν τοὺς ἐκγόνους**, ἐξαρτῶν τοιοιτοτρόπως τὴν τύχην τῶν ἐκγόνων ἐκ τῆς τῶν προγόνων ἀνατροφῆς. Παιδεύσατε τὰ τέκνα ὑμῶν καταλλήλως, ἢ σύγχρονος κραυγάζει παιδαγωγικῆ, ὅπως ἀποβῶσιν εὖρωστα μὲν καὶ ὠραῖα κατὰ τὸ σῶμα, ἀγαθὰ δὲ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν· οὐδὲν ἦττον ὅμως σημαίνει καὶ τὸ σοφὸν τοῦ Πλουτάρχου λόγιον **πηγὴ καὶ ρίζα καλοκάγαθίας, τὸ νομίμου τυχεῖν παιδείας**, διότι οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι τὸ μὲν κάλλος τοῦ σώματος, ἢ δὲ ἀγαθότης τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας εἰσὶν ιδιότητες καὶ ὅτι νόμιμος παιδεία οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ κατάλληλος καὶ ἀρμονικὴ παιδεία.

Παραμελήσαντες ὅμως τὴν μελέτην τῶν πολυτίμων συγγραμμάτων τῶν ἡμετέρων, ἢ καὶ ἐπιπολαίως περὶ αὐτὴν διατρίβοντες, παρεξεκλίναμεν τῆς εὐθείας παιδαγω-

γικῆς ὁδοῦ τόσον, ὥστε οἱ ἄλλοι ν' ἀναχαιτίσωσιν ἡμᾶς φερομένους κατὰ κρημνὸν καὶ ὑποδείξωσιν ἡμῖν, ὑπ' αὐτῶν τούτων φωτιζόμενοι, τὰ μέσα πρὸς ἐπάνοδον, ἔθεν παρεπλανήθημεν. Ἡμεῖς δὲ ἡσυχίαν ἄγοντες, προφασιζόμεθα ὅτι ἀγρὸν ἠγοράσαμεν. Ὅποια αἰσχύνη!

Τί δ' ἐκ τούτου προέρχεται; Ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀγνοίας, παραδεχόμεθα καὶ εἰσάγομεν ἐν τε τῇ σχολῇ καὶ τῷ οἴκῳ καὶ διδάσκομεν εἰς τὰ τέκνα ἡμῶν πράγματα, ἅπερ, ὡς προτεινόμενα ὑπὸ Εὐρωπαίων, οἵτινες γράφοντες τοῦ ἰδίου ἔθνους τὰς συνηθείας ὑπ' ὄψιν ἔχουσιν, εἰσὶν ἢ ἐπιζήμια ἢ ὄλως ἀνωφελῆ τῷ ἡμετέρῳ.

Διατί λοιπὸν, ἀντὶ ν' ἀναζητῶμεν συγγράμματα Γάλλων ἢ Γερμανῶν παιδαγωγῶν καὶ μεταφράζοντες, ἐξ αὐτῶν μόνον ν' ἀντλῶμεν τὰς παιδαγωγικὰς ἡμῶν ιδέας, δὲν μελετῶμεν τὰς τῶν ἡμετέρων ἀρχαίων παιδαγωγῶν συγγραφάς, αἵτινες καὶ προσφορώτεραι βέβαια εἰς τὸ ἡμέτερον πνεῦμα εἶναι καὶ οὐδόλως ἐκείνων κατώτεραι, κάλλιον δὲ εἰς τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα ἡμῶν ἀνταποκρίνονται; Διατί δεικνύομεν τόσῃ μὲν προθυμίᾳ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ὥστε νὰ ἐννοῶμεν τὰ εἰς αὐτὰς γεγραμμένα βιβλία, τόσῃ δὲ ἀδιαφορίᾳ περὶ τὴν σπουδὴν τῆς ἡμετέρας γλώσσης, ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ ὠφεληθῶμεν ἐκ τῶν ἐν τοῖς συγγράμμασι ταύτης ἐν ἀφρονίᾳ διεσπαρμένων ἀληθειῶν.

Ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀληθειῶν, ὡς θεμελίων, θέλομεν ἐποικοδομήσει τὸ παρὸν ἡμῶν πνευμα-

τικὸν οἰκοδόμημα, ἵνα βέβαιοι ᾦμεν, ὅτι οὐχὶ ἐφ' ἄμμου ἀλλ' ἐπὶ βάσεων ἰσχυρῶν καὶ ἀπαρασαλεύτων ἐπωκοδομήσαμεν. Ἄλλ' ἵνα μετὰ θάρρους τοῦ ἔργου ἐπιληφθῶμεν, ἐξαιτούμεθα, ὡς προκαταβολὴν, ἐπιεικῆ τὴν κρίσιν τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν, ὑπενθυμίζοντες αὐτοῖς, ὅτι ἕκαστος ἐν τῷ κόσμῳ, μικρὸς ἢ μέγας, πτωχὸς ἢ πλούσιος, σοφὸς ἢ μὴ, λόγῳ ἢ ἔργῳ ἀτομικῶς δρῶν, ἐπιπροσθέτει κάτι εἰς τὸ ὄλον τῆς ἀνθρωπότητος ἔργον, ὅπερ καὶ τὸ Ἡσιόδειον μαρτυρεῖ:

«Εἰ γάρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο καὶ θαμὰ τοῦθ' ἔρδοις τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο».

ΜΕΡΟΣ Α'

ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΙΣ ὅσων ἀφορᾷ τὴν ψυχὴν

ΤΜΗΜΑ Α'.

ΑΠΟ ΤΟΥ 1 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 3 ΕΤΟΥΣ ΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ.

Ο ΟΙΚΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ σχηματισμῷ αὐτοῦ.

Τρία τινὰ κατὰ Πλούταρχον συνέρχονται πρὸς σχηματισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, φύσις, ἔθος ἢ ἀτκήσις, καὶ μάθησις· ἢ μὲν γὰρ φύσις, λέγει, ἄνευ μαθήσεως τυφλὸν, ἢ δὲ μάθησις δίχα φύσεως ἑλλιπές, ἢ δ' ἀσκήσις χωρὶς ἀμφοῶν ἀτελής.

Καὶ φύσις μὲν εἶναι τὰ ἐκ γενετῆς συμφυῆ τῷ παιδί ψυχικὰ πλεονεκτήματα καὶ ἐλαττώματα, ὧν τὴν ὕπαρξιν οἱ μὲν διαμφισβητοῦσι, διατεινόμενοι, ὅτι τὸ βρέφος οὔτ' ἀγαθὸν, οὔτε κακὸν γεννᾶται, οἱ δὲ παραδέχονται σκεπτόμενοι ἄλλως. Ἀλλὰ διατί, ἀφοῦ τὸ κάλλος καὶ ἡ

ἀσχημίαι καὶ αἱ ἄλλαι σωματικαὶ ἐλλείψεις θεωροῦνται παρὰ πάντων κληρονομικά, νὰ μὴ εἴπωμεν τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὰς ἀρετὰς ἢ κακίας τῆς ψυχῆς; Τό γ' ἐφ' ἡμῖν, συντασσόμενοι τῷ Πλουτάρχῳ, πιστεύομεν ὅτι οἱ γονεῖς κληροδοτοῦσι τοῖς τέκνοις αὐτῶν καὶ τινὰς τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν ἢ κακιῶν, ἃς αὐτοὶ κέκτηνται. Ὁ παῖς δὲν γεννᾶται ἀμορφος κατὰ τὴν ψυχὴν, ὅπως δὲν γεννᾶται ἀμορφος καὶ κατὰ τὸ σῶμα· ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον φέρει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ψυχικά τινὰ ἐλαττώματα ἢ πλεονεκτήματα, ἅπερ δυνάμει ἐν αὐτῷ ὑπάρχοντα, κατ' ἀρχὰς ἀφανῆ, ὑπὸ διαφόρων περιστάσεων σὺν τῷ χρόνῳ διεγείρομενα, τίθενται ἐν ἐνεργείᾳ καὶ φανερὰ καθίστανται. Ταῦτά εἰσιν ἡ φύσις.

Ἔθος δὲ ἢ ἀσκησις, αἱ διάφοροι καλαὶ ἢ κακαὶ ἕξεις, τὰς ὁποίας ἀσυναισθήτως ἀποκτᾶ τις κατὰ τὴν μικρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν καὶ αἵτινες βαθείας ἔχουσαι τὰς ρίζας, ὡς ἀποτελοῦσαι δευτέραν φύσιν, δυσκόλως κατόπιν ἀποσπῶνται.

Καὶ μάθησις, ἡ συστηματικὴ ἀγωγή καὶ παιδείυσις, ἢ τοῦ νοῦς δηλαδὴ ἐπὶ ὠρισμένων κανόνων στηριζομένη διάπλασις καὶ τῆς καρδίας καὶ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον μόρφωσις, ἣτις καὶ τελευταία ἐπερχομένη διορθοῖ συνάμα τὰς τῆς φύσεως ἢ τοῦ ἔθους τυχοῦσας ἐλλείψεις καὶ σχηματίζουσα τὸν ἄνθρωπον τελειότερον ἐν τῇ ἀτελείᾳ αὐτοῦ παραδίδει τῇ κοινωνίᾳ ὡς μέλος αὐτῆς τὸν τεῦθεν ἐνεργὸν καὶ εἰς κοινὴν τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος εὐημερίαν ἰκανὸν νὰ συμπράξῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ.

Φροντὶς περὶ τῆς φύσεως τοῦ νηπίου.

Τούτου τεθέντος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος γεννώμενος φέρει ἐν ἑαυτῷ δυνάμει ἀρετὰς τινὰς ἢ κακίας, κληροδοτήματα τῶν γεννητόρων αὐτοῦ, εὐνόητον, ὅτι ἀνάγκη οἱ τὰς πρώτας ὑπὲρ αὐτοῦ, νηπίου εἰσέτι, φροντίδας ἀναλαμβάνοντες, ὀξυδερκῶς τὴν φύσιν αὐτοῦ ἐξετάζοντες, νὰ ἀνευρίσκωσι καὶ ἐξεγείρωσι μὲν πρὸς ἀνάπτυξιν τὰς ἀρετὰς, ἀποκοιμίζωσι δὲ καὶ καυτηριάσωσι τὰς κακίας, ἅμα τῇ πρώτῃ αὐτῶν ἐκδηλώσει, προφυλαττόμενοι ὅμως μήπως καταστρέψωσι καὶ σπέρματα κλίσεων ὑψηλοτάτων πολλάκις ἐν αὐτῷ ἐγκλειόμενα. Πρὸς τοῦτο τεταγμένοι εἰσὶν οἱ γονεῖς καὶ κατὰ δεύτερον λόγον αἱ τροφοί, πρὸ παντὸς ἄλλου ὅμως ἢ μήτηρ, ἣτις ὡς γυνὴ, λεπτοτέρων οὔσα αἰσθημάτων ἢ ὁ πατήρ καὶ εὐγενεστέρας καρδίας, ἀποτελεσματικώτερον δύναται νὰ ἐργασθῇ ἐπὶ τῆς νεαρᾶς τοῦ τέκνου αὐτῆς φύσεως, ἅτε δὴ μὴ ἔχουσα ἄλλα ἐκτὸς τοῦ οἴκου, ἅπερ νὰ περισπῶσι τὸν νοῦν αὐτῆς.

Διὰ τοῦτο, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι φύσιν **πονηρὰν μεταβαλεῖν οὐ ράδιον**, ἀνευδότης ἐργαζόμενοι, πολλὴν πρέπει οἱ τοιοῦτοι νὰ καταβάλλωσι προσοχὴν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν ἀποστολῆς· διότι αὐτοὶ μόνοι εὐθύνονται διὰ τε τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἀνατρεφομένου ἐνώπιον Θεοῦ καὶ κοινωνίας, ἀπὸ τούτων μόνων, τοῦλάχιστον μέχρις ὅτου ἐπέλθῃ συναγωγὸς καὶ τὸ σχολεῖον, ὅτε μέρος τῆς εὐθύνης λαμβάνει καὶ ὁ διδάσκαλος, ἐξαρτᾶται τῇ μὲν κοινωνίᾳ ἀγαθὸν ἢ κα-

κὸν μέλος νὰ παρασκευάσωσι, τῷ δὲ Θεῷ εὐσεβῆ ἢ ἀσεβῆ υἷόν. Κατὰ τοσοῦτο δὲ μᾶλλον πρέπει νὰ προσέχωσι, καθ' ὅσον αἱ πρῶται ἐντυπώσεις πικρὸς ἀνθρώπου εἶναι καὶ αἱ μᾶλλον ἐμμονώτεραι καὶ δυσεξίτηλοι, διότι αὐταὶ ἀποτελοῦσι τὴν λεγομένην προκτάληψιν, τῆς ὁποίας τὴν δύναμιν, ἂν καὶ μὴ ῥήτορες, γνωρίζομεν ὅμως ἐκ πείρας ἀπικντες. Ταῦτα, ὅσον ἀφορᾷ τὰ περὶ τὴν διόρθωσιν μὲν τῆς στρεβλῆς, ἐνίσχυσιν δὲ τῆς ἀγαθῆς φύσεως τοῦ νηπίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΙ.

Φροντίς περὶ τοῦ ἔθους ἢ τῆς ἀσκήσεως τοῦ νηπίου.

Τὴν περὶ φύσεως φροντίδα ἀκολουθεῖ ἢ περὶ ἔθους ἢ ἀσκήσεως μέριμνα. Ὁ παῖς, ἀφοῦ πρῶτον μάθη νὰ κινῆ τὰ μέλη αὐτοῦ καὶ διὰ καταλλήλου χρήσεως τῶν φωνητικῶν αὐτοῦ ὀργάνων νὰ ὁμιλῆ τὴν γλῶσσαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ἀποκτᾷ διὰ τῆς ἕξεως καὶ συνηθείας τινὰς, ὡς τί-νι τρόπῳ νὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν, νὰ φέρηται πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτοῦ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ οὕτω καθεξῆς, τὰς βάσεις δηλαδὴ τῆς συμπεριφορᾶς, τὰς ὁποίας ἢ μάθησις κατόπιν θὰ ἐδραιώσῃ, ἵνα ἐπ' αὐτῶν στηρίξῃ τὸν περαιτέρω βίον αὐτοῦ, μονιμοποιούσα τὸν χαρκατῆρα, ἀξάνουσα τὰς γνώσεις καὶ ἀνδρίζουσα τὰ φρονήματα αὐτοῦ.

Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ μορφώσεως, τὸ νήπιον, μιμητικώτατον, ὅ,τι βλέπει, ἐκεῖνο καὶ θὰ μάθη. Διὰ τοῦτο οἱ γονεῖς πρέπει νὰ πκρέχωσιν ἑαυτοὺς τύπον καὶ ὑπογραμμὸν τοῖς τέκνοις αὐτῶν, διδάσκοντες αὐτοῖς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβειαν καὶ τελείαν ὑποταγὴν,

τὴν πρὸς ἑαυτοὺς στοργὴν καὶ ὑπακοὴν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην.

Εὐσέβεια πρὸς τὸν Θεόν.

Ὁφείλουσι τὸν ἐμφύτως ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ἐμφωλεύοντα σπινθηῆρα ἀγάπης πρὸς τὸ δημιουργῆσαν τὸ πᾶν Ὄν ν' ἀναζωπυρήσωσιν ἐπιτηδείως, ἵνα ὀλίγον κατ' ὀλίγον μεταβληθῆ εἰς πῦρ ἀενάως καίον, τὸ ἀγνὸν θρησκευτικὸν αἶσθημα. Ἄς διδάξωσιν αὐτὰ τὴν ἀληθῆ καὶ οὐχὶ φαρισαϊκὴν θεοσέβειαν, ἐθίζοντες μὲν εἰς τὴν διὰ τῆς προσευχῆς καὶ τῶν ἄλλων τῆς ἀληθοῦς δημοσίας λατρείας μέσων θεραπείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, προφυλάττοντες δὲ τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν δεισιδαιμονιῶν, τῶν ἀκαίρων ὀρκων καὶ τῆς ἀλαζόνος καὶ ἐπιδεικνυομένης εὐλαθείας, αὐτοὶ πρῶτοι τὸ παράδειγμα διδόντες πρὸς μίμησιν· διότι τί π. χ. θὰ πράξῃ καὶ ὁ παῖς, ὅταν καθ' ἡμέραν καὶ παρ' ὥραν ἀκούῃ τῶν περὶ αὐτὸν ὀρκιζομένων καὶ ἐπὶ ματαίῳ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ λαμβανόντων, διὰ πράγματα ἐλαχίστης ἴσως σπουδαιότητος;

Ἄς κατηχῶμεν λοιπὸν τὰ τέκνα ἡμῶν εὐσυνειδήτως, ὥστε νὰ ἔχωσι κατ' ἀρχὰς ἀπλήν πίστιν εἰς τὴν θρησκείαν αὐτῶν, τὴν ὁποίαν κατόπιν παιδευόμενα ἐπισταμένως νὰ γνωρίσωσι καὶ σχηματίσωσιν οὕτω διὰ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν πεποίθησιν· διότι θρησκεία καὶ γράμματα εἶναι οἱ δύο κυριώτεροι κρῖκοι τῆς ἀρμονικῆς ἀλύσεως, ἣτις συγκρατεῖ τὸν ἄνθρωπον μεταξὺ γῆς καὶ οὐρανοῦ. Ὡς ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, θαυμασίως συνδεδεμένα καὶ μυστηριωδῶς,

διατηροῦσιν αὐτὸν ἐν τῇ ἐπὶ τῆς γῆς ὑπάρξει, οὕτω κατὰ γράμματα χειραφετούμενα ὑπὸ τῆς θρησκείας κρατοῦσιν αὐτὸν ἀμεταπτῶτως ἐν τῇ ἐπὶ γῆς ὁμοιοευτυχίᾳ, διότι διὰ μὲν τῆς θρησκείας εὐρίσκεται πάντοτε συνδεδεμένος μετὰ τοῦ Θεοῦ, διὰ δὲ τῶν γραμμάτων ἐν ἀγαθῇ πάντοτε μετὰ τῶν ὁμοίων του σχέσει.

Ἡ πρὸς τὸν πλησίον καὶ τοὺς γονεῖς ἀγάπη.

Ἀλλὰ καὶ τῶν περὶ τῆς σχέσεως ταύτης πρὸς τοὺς ὁμοίους αὐτῶν θεμελιωδῶν ιδεῶν καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς πρὸς ἑαυτοὺς καὶ τὸν πλησίον ἀγάπης, αὐτοὶ οὗτοι πάλιν οἱ γονεῖς δεόν νὰ ἀναλάβωσι τὴν διδασκαλίαν.

Ἄς μανθάνωμεν τὰ τέκνα ἡμῶν νὰ σέβωνται καὶ τιμῶσι τοὺς γονεῖς αὐτῶν, ὑπακούοντα τῷ θελήματι αὐτῶν, ν' ἀγαπῶσι τοὺς ὁμοίους αὐτῶν καὶ τὸν λοιπὸν κόσμον, τὰ ζῶα π.χ. καὶ ὅ,τι ἄλλο καλὸν ὁ φιλόανθρωπος ἐδωρήσατο δημιουργὸς τῷ ἀνθρώπῳ· ὑπόδειγμα δὲ πρὸς τοῦτο ἔστω ἡ ἡμετέρα πρὸς αὐτὰ ἀγάπη. Οἱ γονεῖς πρῶτοι δεόν ν' ἀγαπήσωσι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἅτινα τοιοῦτοτρόπως ἀνταποδίδοντα τὴν ἀγάπην ἐθίζονται βαθμηδὸν εἰς ταύτην.

Ἡ πρὸς τὰ τέκνα τῶν γονέων στοργή.

Τοῦ λόγου δὲ περὶ ἀγάπης τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα γενομένου, εὐκαιρον νομίζομεν εἶναι νὰ εἴπωμέν τινα καὶ περὶ αὐτῆς· διότι κακῶς παρὰ τῶν πλείστων ἐννοουμένη καταστρέφει τοὺς ἀγαπωμένους μικροὺς.

Ἡ τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα φυσικωτάτη στοργή πρέπει νὰ ᾔηται μεμετρημένη καὶ λογικῇ. Νὰ μὴ θυσιάζονται

εἰς τὸν βωμὸν αὐτῆς ἄλλα ἐπίσης σπουδαῖα καὶ λεπτὰ αἰσθήματα. Εἰ δυνατὸν κρυφῆ καὶ μὴ ἀτόπως συχνὰ ἐξωτερικευομένη εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ἐννοήσῃ ὁ παῖς, ὅτι δύναται νὰ τὴν μεταχειρισθῆ ὡς μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἐπιληψίμων πολλάκις ἰδιοτροπιῶν αὐτοῦ· ἄλλως τε ἢ ὑπέρμετρος τῶν γονέων στοργή, τὸ μὲν σῶμα τοῦ παιδὸς εἰς τὴν μαλθακότητα ἐθίζουσα ἀσθενικὸν καθίστησι, τὸ δὲ πνεῦμα ἀνεπίδεκτον οἰασδῆποτε πνευματικῆς τροφῆς ἀσυναίσθητως παρασκευάζει. Πρέπει νὰ ᾔηται θρησκεία καὶ ὄχι φανατισμὸς. Οἱ γονεῖς ὀφείλουσι νὰ ἀγαπῶσι τὰ τέκνα αὐτῶν ἐκ καθήκοντος, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ ἔχωσιν, ὡς κοινῶς λέγομεν, ἀδυναμίαν πρὸς αὐτὰ· λίαν δὲ καταλλῆλως ἢ τοιαύτη τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα στοργὴ ἀδυναμία ὑπὸ τοῦ κοινοῦ νοὸς ἐκλήθη, διότι ἀδυνάτους ποιεῖ τῶντι τοὺς γονεῖς πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἐκάστοτε, ὑπὸ τίνος τίς οἶδε περιστάσεις, ἀναφυομένων ἐν τῇ φύσει τῶν τέκνων αὐτῶν ἐλαττωμάτων. Οἱ φανατικοὶ ἐν τῇ πρὸς τὰ τέκνα αὐτῶν στοργῇ γονεῖς τυφλώττουσι καθόλου καὶ πρὸ τῶν προφανεστέρων αὐτῶν ἐλλείψεων καὶ κακιῶν, τὰς ὁποίας ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος παραφορᾷ διαφοροτρόπως κολάζοντες ἀποφεύγουσι νὰ τιμωρήσωσι μήπως δῆθεν λυπήσωσι τοὺς μικροὺς αὐτῶν ἀγγέλους, ὅπως ἐναγάλλωνται ἀποκαλοῦντες αὐτοὺς, ἀγνοοῦντες οἱ δύστηνοι, ὅτι διαβόλους ἐν ἀγνοίᾳ παρασκευάζουσιν. Ἐντεῦθεν πλήθος κακῶν ἕξεων τοῖς παισὶ προσγίνονται, οἶον, ἐπιμονή, πείσμα, αὐθάδεια πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, θρασύτης, ἐπιπολαιότητος χαρακτήρος, ψεῦδος, ἔλλειψις ἐχεμυθίας, κατάκρισις, κακολογία, διαβολή, φιλαργυρία ἢ ἀσωτία, γαμαιπέτεια ἢ ὑπερηφανία, φιλαυτία, πλεονεξία καὶ εἴ τι ἄλλο διατρέφον τὴν μικρὰν αὐτῶν ψυχὴν, ἐφ' οἷς ἐπι-

προστιθεμένη καὶ ἡ σωματικὴ καχεξία συμπληροῖ τὴν εἰκόνα τοῦ χαιδευμένου, ὡς λέγομεν, παιδιοῦ.

Πρὸ τοιούτων λοιπὸν δυσαρέστων ἀποτελεσμάτων μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ εὐρεθῶσιν οἱ φρόνιμοι γονεῖς, ὀφείλουσι νὰ ῥυθμίζωσι τοὺς παλμούς τῆς καρδίας αὐτῶν συμφῶνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὀρθῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς, μὴ προδιδόμενοι πρὸ τῶν τέκνων αὐτῶν, ὡς ἀγαπῶντες αὐτὰ ὑπερβολικά, τούναντίον προφυλαττόμενοι μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἀγάπης αὐτῶν, ἥτις δέον νὰ γίνηται λίαν ἐσκεμμένως, μὴ ὑπερβαίνουσα τὰ ἐσκαμμένα, διότι οὐδεὶς διορατικώτερος τοῦ μικροῦ παιδός. Ἄς ἔχωσι δ' ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ σοφὸν τοῦ Πλουτάρχου λόγιον τὸ λίαν φιλεῖν τοῦ μὴ φιλεῖν αἴτιον καθίσταται, καὶ τὸ κρινὸν ἐκεῖνο ὅποιος θέλει τὸ κακὸν σου σὲ κάμνει νὰ γελάς καὶ ὅποιος θέλει τὸ καλὸν σου σὲ κάμνει νὰ κλαίῃς. Διότι πράγματι ἡ μὲν ἀρετὴ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτῆς εἶναι δύσκολος καὶ πολλάκις δακρύων αἰτία, ἀλλὰ δακρύων ἐξαγνισμού, ἡ δὲ κακία εὐκολος καὶ γελώτων μεστή, ἀλλὰ γελώτων ψευδῶν καὶ προσκίρων ἀγόντων εἰς ἐκφραυλισμόν.

Πρέπει δὲ οἱ γονεῖς, ὡς προκείμενοι πάντοτε παράδειγμα εἰς παιδικὴν περιέργειαν, ν' ἀγαπῶσι τὰ τέκνα αὐτῶν ἐξ ἴσου. Νὰ μὴ προτιμῶσι τὸ ἐν τοῦ ἄλλου, ὡς ἤκουσα πολλάκις γονέων κακῶς λεγόντων, ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ πρωτοτόκου ἢ ὑπεροτόκου παιδός διαφέρει τῆς τῶν ἄλλων, ὡπεὶ ταῦτα δὲν ἦσαν τέκνα τῶν ἰδίων. Οἱ τοιοῦτοι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν εὐπλαστον τοῦ μικροῦ αὐτῶν τέκνου καρδίαν ἐγκαθιστᾶσι τὸ ἀδελφικὸν μῖσος, τὸν φθόνον· τὰ τέκνα τοιούτων γονέων μεγάλα θὰ φθονῶσι, θὰ μισῶσι τοὺς ὁμοίους των, ὡς ἔμαθον μικρὰ νὰ μισῶσι τοὺς ἀδελ-

φοὺς αὐτῶν. Ὁ Ἡσαῦ ἰδὼν, ὅτι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰακώβ κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὴν εὐλογίαν τοῦ πατρὸς, αὐτὸς δὲ ἀπεστερήθη ταύτης, εἰς τοσοῦτον φθόνου καὶ μίσους κατ' αὐτοῦ ἐγένετο, ὥστε καὶ νὰ φονεύσῃ αὐτὸν ἠθέλησε. Πολὺ λοιπὸν ὀφείλουσι νὰ προσέχωσιν οἱ συνετοὶ γονεῖς εἰς τὴν διανομὴν τῆς στοργῆς μεταξὺ τῶν τέκνων αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀντὶ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον τὸ αἶσθημα τῆς ἀπεχθείας διδάξωσιν αὐτοῖς.

Ἄς διαθέτωσι δὲ τέλος αὐτὰ οὕτως, ὥστε νὰ θαυμάζωσι καὶ περιποιῶνται καὶ τὰ ἄλλα τοῦ κόσμου δημιουργήματα, μὴ βασανίζοντα μὲν καὶ φονεύοντα ἄνευ λόγου τὰ ὠφέλιμα καὶ ἀβλαβῆ ὅλως τοῖς ἀνθρώποις ζῶα, μὴ καταστρέφοντα δὲ καὶ πᾶν ἄλλο, ἄψυχον μὲν ἴσως, ἀλλὰ πολυειδῶς τῷ βίῳ χρήσιμον πρᾶγμα. Καὶ ἐν γένει, ἀναμιμνησκόμενοι ἀδιαλείπτως, ὅτι ἕξις δευτέρα ἐστὶ φύσις ἃς προφυλάττωσιν αὐτὰ ἀπὸ πάσης κακῆς ἕξεως, καταστρέφοντες ταύτην, ἅμω τῇ ἀναβλαστήσει, πρὶν ἢ αὐξηθεῖσα ἀποκτήσῃ ρίζας βαθυτέρας. Τοιουτοτρόπως δὲ παρακάμπτωμεν αἰσίως καὶ τὸ τρικυμιῶδες τοῦτο τοῦ ἔθους ἥτοι τῆς ἕξεως ἢ ἀσκήσεως ἀκρωτήριον, ἐν τῷ τῆς ἀγωγῆς εὐρεῖ πελαγοδρομοῦντες ὠκεανῷ.

Ἐξ ὅσων εἶπομεν συμπεραίνομεν, ὅτι πολλὰ μὲν τὰ πλεονεκτήματα, ὀλίγιστα δὲ τὰ ἐλαττώματα πρέπει νὰ ἔχωσιν οἱ γονεῖς καὶ πρὸ πάντων ἡ μήτηρ, ἥτις, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς, τέτακται, ὅπως οὐδεμίαν ἄλλην ἐνασχόλησιν ἔχη ἢ τὴν ἐν συνέσει διεύθυνσιν τοῦ οἴκου πρὸς εὐημερίαν τῆς οικογενείας, καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων αὐτῆς.

Ἐπομένως ὅποια τις δέον νὰ ἦναι ἡ μήτηρ ἀναλόγως τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀνατεθέντων αὐτῇ καθηκόντων.

Ὅτι ἐὰν ἦναι ἐγγράμματος πολὺ ὠφελιμωτέρα δύναται ν' ἀποβῆ, τοῦτο οὐδεὶς δύναται νὰ διαφιλονεικήσῃ. Ἄλλ' ἀρκετὸν ἂν ὄχι πολὺν θὰ περιμείνωμεν χρόνον, ἕως οὗ ἅπαται αἱ τάξεις τῆς ἡμετέρας κοινωνίας εἰς τοσοῦτον προόδου καταστῶσιν, ὥστε τὴν μητέρα ἐγγράμματος νὰ ἔχῃ καὶ κατὰ συνέπειαν κάλλιον τὸ σοβαρὸν τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς συναισθανομένην. Διότι ἐσχάτως μόλις ἐδόθη κίνησις τις εἰς τὴν τῆς θηλείας νεολαίας παιδείαν, ἐσχάτως ἠρξάμεθα διαπαιδαγωγοῦντες ἕκαστος τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θυγατέρα, πρὸς ὀρθὴν τῶν καθηκόντων, ἅπερ πρὸ Θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπων θ' ἀναλάβῃ, κατανόησιν, καθηκόντων λεπτοτάτων καὶ αὐστηρῶν, καθηκόντων μητρότητος, πολλάς καὶ ποικίλας βεβαίως ἀπαιτούντων παρ' αὐτῆς γνώσεις. Πολλοὶ δ' εἰσὶν ἴσως καὶ οἵτινες, μηδέπω τὴν ἀρχαίαν περὶ τῆς ἐκπαιδείσεως τῶν κορασίων ἀδιαφορίαν ἐγκαταλιπόντες, τὸ γελοιοδέστατον τοῦτο ἔτι καὶ νῦν ἐν στόμασιν ἔχουσι **τί τὰ θέλει τὸ κορίτσι τὰ γράμματα**. Διὰ τοῦτο πολλὰ τῶν μητέρων ἤκιστα περὶ τῶν τέκνων αὐτῶν μεριμνῶσι περὶ ἄλλα μάταια ὅπως καὶ ἀνωφελῆ τυρβάζουσαι· διότι ἀγνοοῦσι τὸ διδακτικώτατον ἐκεῖνο παράδειγμα τῆς ἀληθοῦς Ρωμαίας μητρὸς Κορνηλίας, ἣτις εἰς τὴν μετ' ἀλαζονείας ἐπιδείξασαν αὐτῇ τὰ ἑαυτῆς κοσμήματα πλουσίαν φίλην τῆς καὶ ἐρωτήσασαν περὶ τῶν αὐτῆς, εἰς ἀπάντησιν παρουσίασε τὰ ἐκ τῆς Σχολῆς τότε ἐπιστρέφοντα δύο αὐτῆς τέκνα, τοὺς δύο Γράκχους, Τιβέριον καὶ Γάιον.

Καὶ ἡ μὲν ἀμάθειά, εἰ καὶ πως ἀτελῆ τὴν γυναῖκα καθίστησι, δὲν δύναται ὅμως καὶ πολὺ νὰ ἐπηρεάσῃ ἐπὶ τοῦ γενικοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς, ὡς μητρός· ὑπάρχουσιν ὅμως ἄλλα προτερήματα, ὧν ἡ ἔλλειψις κενὸν δυσαναπλήρωτον ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνατρεφομένου καταλείπει. Ἡ μήτηρ ἵνα καλῶς ἀναθρέψῃ, καλῶς δέον αὐτῇ ν' ἀνατραφῇ. Πολλὰ πρέπει νὰ φέρῃ προσόντα φυσικά τε καὶ ἐπίκτητα, ἅπερ περιλαμβάνονται εἰς τὰ ἐξῆς δύο· ἡ μήτηρ ἔστω εὐσεβῆς ἄνευ φανατικότητος καὶ ἐνάρετος ἄνευ κόμπου. Διὰ μὲν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν θρησκείαν αὐτῆς εἰλικρινοῦς ἀφοσιώσεως παρέχουσα ἑαυτὴν πρότυπον εἰς μίμησιν τοῖς τέκνοις ἡ ἀληθῆς μήτηρ ἄς καταστήσῃ αὐτὰ διὰ τῶν μητρικῶν συμβουλῶν εὐλαβῆ πρὸς τὴν θρησκείαν αὐτῶν. Διὰ δὲ τῆς ἐπὶ πᾶτιν ἐναρέτου καὶ μετριοφρονος αὐτῆς διαγωγῆς διεγείρουσα τὴν καρδίαν αὐτῶν πρὸς πᾶν καλὸν καὶ εὐγενές, ἄς διδάσκη αὐτοῖς τὸν πρὸς τὴν ἀρετὴν ἔρωτα.

Ἀνάγκη τῆς εἰς σχολεῖον εἰσόδου τοῦ νηπίου.

Ἄπανθ', ὅσα προηγήθησαν οὐχὶ δυσκόλως ἐφαρμόζονται μέχρι τινός, ἐν ὧσιν ὁ παῖς εἶναι μικρὸς, ἕως πέντε ἐτῶν, ὑπὸ τῆς μητρὸς καὶ ἐν γένει τῶν γονέων καὶ τῆς τροφῆς. Ἄλλ' ἤδη τὸ μὲν νήπιον ἀφ' ἐνός ἠῤῥησε καὶ τὸ περίεργον αὐτοῦ πνεῦμα βασιανίζομενον ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸ ἀγνώστων στενοχωρεῖται καὶ ὀργᾶ ζητοῦν νὰ μάθῃ ὅ,τι ἀγνοεῖ· οἱ δὲ γονεῖς ἀφ' ἐτέρου ἀδυνατοῦσι νὰ ἱκανοποιήσωσιν αὐτὸ, εἴτε διότι εἶναι ἀγράμματοι, εἴτε διότι, καίπερ ἐγγράμματοι, ἕνεκα τοῦ πολυμελοῦς τῆς οἰκογενείας αὐτῶν καὶ τοῦ πολλοῦ τῶν περὶ ταύτης φροντίδων βᾶ-

ρους, σκέπτονται ὅτι ἀνεπαρκῶς θὰ ἐργασθῶσιν, ἐὰν καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἀναλάβωσι. Διὰ τοῦτο παραδίδοται πλέον τὸ νήπιον εἰς χεῖρας τῶν διδασκάλων, ἄρχεται φοιτῶν εἰς τὴν Σχολὴν καὶ οὕτως ἐγκαινίζεται νέα τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ περίοδος, τὸ στάδιον τῆς μαθήσεως, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ θέμα τοῦ Β' τμήματος τοῦ Α' μέρους τῆς προκειμένης ἡμῶν πραγματείας.

ΤΜΗΜΑ Β'.

ΑΠΟ ΤΟΥ 5 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 18 ΕΤΟΥΣ ΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ.

ΟΙΚΟΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Μάθησις.

Ἡλικία τοῦ σχολείου. Ἐκλογή διδασκάλων.

Διδάσκαλοι.

Ἡλικία κατάλληλος διὰ τὴν εἰς τὸ σχολεῖον εἴσοδον τοῦ νηπίου εἶναι τὸ ἕκτον ἔτος, ἔστω καὶ τὸ ἕβον· οὐδέποτε ὁμῶς τοῦ ἕτου κάτω, διότι τότε τὰ τέκνα ἔχουσιν ἀνάγκην περισσοτέραν μητρικῶν περιθάλψεων ἢ γραμμάτων. Ἄλλὰ δὲν πρέπει καὶ νὰ ἀφίνωσιν οἱ γονεῖς νὰ παρέρχηται καὶ τὸ ἕβον, πολλάκις δὲ καὶ τὸ ἕβον ἔτος τῆς ἡλικίας τῶν τέκνων αὐτῶν καὶ κατόπιν νὰ εἰσάγωσιν αὐτὰ εἰς

τὸ σχολεῖον· διότι τοιοῦτοτρόπως ἐθίζονται ταῦτα εἰς τὴν ὀκνηρίαν, τὸ δὲ πνεῦμα αὐτῶν ἐγκαίρως μὴ ἐξεγειρόμενον μένει κεκοιμημένον ἢ δυσκόλως ἀργότερον ἐξεγείρεται. Ἄλλως τε ἡ νηπιακὴ καὶ παιδικὴ ἡλικία εἶναι αἱ μᾶλλον πρόσφοροι εἰς μάθησιν, διότι τότε τὸ πνεῦμα ἀπηλλαγμένον πάτης ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως καὶ φροντίδος, ἀγνὸν καὶ καθαρὸν, εὐκόλως καὶ ὀρθῶς δύναται ν' ἀντιληφθῆ παντὸς μαθήματος καὶ νὰ χωνεύσῃ παντὸς εἴδους πνευματικὴν τροφήν καλῶς, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἦναι ἀνάλογος τῶν δυνάμεων καὶ τῆς ἡλικίας τοῦ ἀνατρεφομένου.

Ἄς μὴ παραμελῶσι λοιπὸν, ἐπ' οὐδενὶ μὲν ἄλλῳ λόγῳ, ἥμισυ δὲ φιλαργυρίας ἕνεκα, οἱ γονεῖς τὴν τῶν τέκνων αὐτῶν ἐκπαίδευσιν, διότι ἄλλως θ' ἀνακράξωμεν σὺν τῷ Κράτει τῷ κυνικῷ φιλοσόφῳ· ὧ ἄνθρωποι, ποῦ φέρεσθε, οἵτινες περὶ μὲν χρημάτων κτήσεως πᾶσαν ποιεῖτε σπουδὴν, τῶν δὲ τέκνων, οἷς ταῦτα καταλείψετε, μικρὰ φροντίζετε. Οὐδὲν ἄλλο βεβαιότερον καὶ πολυτιμότερον δύναται νὰ καταλείψωσιν αὐτοῖς ἐκτὸς τῆς νομίμου παιδείας, διότι τᾶλλα πάντα, ἀποκτώμενα δι' αὐτῆς, εἰς οὐδὲν ἄνευ αὐτῆς ὠφελοῦσι καὶ διαρκῆ δὲν εἶναι· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πλούταρχος σαφῶς λέγει, πλοῦτος μὲν τύχης κτήμα, δόξα ἀδέσβαιον, κάλλος εὐμετάστατον, ἰσχύς δὲ νόσῳ καὶ γήρῳ εὐάλωτον· παιδεία δὲ τῶν ἐν ἡμῶν μόνον ἐστὶν ἀθάνατον καὶ θεῶν, καὶ παρακατιῶν, μόνος ὁ νοῦς παλαιούμενος ἀνηθᾶ καὶ ὁ χρόνος, τᾶλλα πάντ' ἀφαιρῶν, τῷ γήρῳ προστίθησι τὴν ἐπιστήμην. Ταῦτα πάντα πιττεύομεν νὰ πείσωσιν ἡμᾶς, ὥστε πρῶτον ἡμῶν μέλημα, γονέων γενομένων, νὰ ἦναι ἡ κατὰ τὸ ἐνὸν τελεία τῶν τέκνων ἡμῶν παιδείσις.

Ἄλλὰ δέον οἱ γονεῖς αὐστηρῶς νὰ ἐξετάζωσι πρότερον ἐκείνους εἰς οὓς θὰ ἐμπιστευθῶσι τὰς προσφιλεῖς αὐτοῖς ἀπαλὰς ὑπάρξεις. Ὅπως μεγίστην καταβάλλουσι προσοχὴν εἰς τὴν ἐκλογὴν τροφοῦ διὰ τὰ τέκνα αὐτῶν, ἐξετάζοντες λεπτομερῶς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν σωματικὴν αὐτῆς ὑγιείαν καὶ εὐρωστίαν, τοιοῦτοτρόπως καὶ περὶ παιδαγωγοῦ δι' αὐτὰ προκειμένου, ἄς ἀνευρίσκωσι τοιοῦτον ψυχικῶς ὑγιᾶ, νοήμονα, ἠθικὸν καὶ εὐγενῆ τοὺς τρόπους. Ἴδού τι καὶ ὁ Πλούταρχος λέγει σχετικὸν τούτου:

Διδασκάλους ζητητέον τοῖς τέκνοις, οὓς καὶ τοῖς βίοις εἶσιν ἀδιάβλητοι καὶ τοῖς τρόποις ἀνεπίληπτοι καὶ ταῖς ἐμπειρίαις ἄριστοι· καὶ δικαίως, διότι ἀπὸ τῶν διδασκάλων ἐξαρτᾶται ἐντίμους ἢ τυχοδιώκτας τοὺς μαθητὰς αὐτῶν ν' ἀνδείξωσι. Διὸ καὶ παραδόντες ἅπαξ τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς χεῖρας παιδαγωγοῦ οἱ φρόνιμοι γονεῖς, δὲν πρέπει νὰ μένωσιν ὅλως ἀμέριμοι, ἀλλὰ συχνάκις νὰ ἐπισκέπτωνται αὐτὸν, διαπυθνόμενοι τὰ περὶ τῆς προόδου αὐτῶν καὶ λοιπά. Διότι, ἔστωσαν βέβαιοι, ὅτι αὐτοὶ πρὸ πάντων, ὡς ἀπ' εὐθείας εὐθυνόμενοι, ὡς γονεῖς, θὰ κακισθῶσι, δι' οἰανδήποτε τοῦ τέκνου αὐτῶν ἔλλειψιν.

Ὅθεν, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν καὶ ὅτι οἱ καλοὶ τῶν διδασκάλων δὲν εἶναι εὐωνοί, ἄς μὴ ζητῶσι τοιούτους εὐθυνοὺς, ὅπερ καὶ ὁ Πλούταρχος παρατηρῶν λέγει, πολλοὶ τῶν πατέρων εἰς τοσοῦτον προβαίνουσι φιλαργυρίας καὶ μισοτεκνίας ἅμα, ὥσθ', ἕνα μὴ πλείονα μισθὸν τελέσειαν, ἀνθρώπους τοὺς μηδενὸς τιμίους αἰροῦνται τοῖς τέκνοις παιδευτὰς, εὐωνον ἀμαθίαν διώκοντες. Ἄλλὰ τί λέγω, ἀφοῦ ἅπαντες σήμερον οἱ διδάσκαλοι εὐωνότατοι κατέστησαν, ἀφοῦ

μισθοδοτοῦνται γλισχρότερον ἀκόμη καὶ ἐνὸς χειρωνακτος καὶ ἐνὸς ἀμαθοῦς ὑπαλληλίσκου; Ὁ κτίστης π. χ. οὐδέποτε λαμβάνει ὀλιγώτερα τῶν εἴκοσι γροσίων καθ' ἡμέραν, πολλάκις δὲ καὶ εἴκοσι πέντε, ἐνῶ οἱ πλείστοι τῶν διδασκάλων λαμβάνουσι διακόσια ἢ τριακόσια γροσία μόνον κατὰ μῆνα, θέσεις δὲ διδακταλικάς τεσσάρων καὶ πέντε χρυσῶν ὀθωμανικῶν λιρῶν εἶναι καὶ σπάνια καὶ ἐπίζηλοι. Ἀλλοίμονον λοιπὸν, ἐὰν οἱ τοιοῦτοι διδάσκαλοι εἶναι καὶ οἰκογενειάρχαι! Ἐγὼ ἀμφιβάλλω ἐὰν καὶ εἰς ἑαυτοὺς μόνους δύνωνται νὰ ἐπαρκέσωσιν οἱ ταλαίπωροι καὶ πάλιν οὐχὶ ζῶντες, ἀλλ' ἀποζῶντες. Πόσον δὲ μᾶλλον ἐὰν πρόκηται καὶ οἰκογένειαν πολυμελῆ μάλιστα νὰ διαθρέψωσι καὶ τέκνα νὰ ἐκπαιδεύσωσι καὶ θυγατέρας νὰ προικοδοτήσωσιν! Ὡς ἐπίμετρον δὲ τῶν πολλὰπλῶν αὐτῶν κακουχιῶν καὶ γηράσκοντες ἐν τέλει διώκονται ἀπὸ τῶν σχολῶν, ὡς ἀποδιοπομπᾶτοι τράγοι, μὴ δυνάμενοι δῆθεν νὰ ἐκπληρῶσι πλέον ἀκριβῶς τὰ καθήκοντα αὐτῶν· τοιοῦτοτρόπως δὲ ἄεργοι καὶ ἄνευ οὐδενὸς μένοντες εἰσοδήματος ἀναγκάζονται οἱ δύσμοιροι νὰ ἐπαιτήσωσι . . . καὶ αὐτὸν ἔτι τὸν ἄρτον πολλάκις ἑαυτῶν καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτῶν, διωκόμενοι ὑπὸ τοῦ μὲν, ὑβριζόμενοι ὑπὸ τοῦ δὲ, ἐμπαιζόμενοι καὶ περιφρονούμενοι ὑπὸ πάντων. Διότι, καὶ ἀπορῶ διὰ τοῦτο, νῦν λήγοντος τοῦ 19ου αἰῶνος, κακῶς ἤχεῖ εἰς τὰ ὄψια πάντων τὸ ὄνομα τοῦ διδασκάλου, παρ' ἡμῖν τοῦλάχιστον· ἐνῶ τούναντίον οὗτος μυρίας ὄσας ὑποφέρει καθ' ἡμέραν βασάνους χάριν τῶν ἐμπεπιστευμένων αὐτῷ τέκνων, τὸ ἴδιον καταστρέφον στήθος καὶ τὸν ἴδιον συντέμνων βίον. Δὲν λέγομεν ψεύδη καὶ ὑπερβολὰς· ἢ εἰς τὰς σχολὰς εἴσοδος εἶναι ἐλευθέρη καὶ ἕκαστος ἰδίους ὀμμασι καὶ ἰδίους ὥσιν ἄς

λάβη πείραν τῆς ἀληθείας τῶν λόγων ἡμῶν. Καὶ τότε θὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι οὐδὲν δύναται πράγματι νὰ ἰσοροπήσῃ πρὸς τοὺς κόπους εὐσυνειδήτου διδασκάλου ἐννοοῦμεν, δημοδιδασκάλου· διότι οἱ ἀνώτεροι τῶν Μουσῶν λειτουργοί, κοπιᾶζουσι τόσον ὀλίγον καὶ πληρόνονται τόσον ἀδρῶς, ὥστε οἱ κόποι αὐτῶν μηδὲν εἶναι παραβαλλόμενοι πρὸς ἐκείνους τῶν πρώτων.

Ἄλλ' ἴσως θὰ εἴπη τις, ὅτι πολὺ ἐμακρηγορήσαμεν περιαυτολογοῦντες· δὲν θὰ ἔχῃ ὅμως δίκαιον, διότι ὅσα εἶπομεν οὐδόλως εἰσὶν ἄσχετα πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων. Ὁ διδάσκαλος ἱκανοποιούμενος, οὐ μόνον ὑλικῶς ἀδρῶς μισθοδοτούμενος, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς τιμώμενος ὡς δεῖ, ἐνισχύεται εἰς τὸ ἔργον του καὶ νέον πάντοτε ἀρυόμενος θάρρος, ὑπερπηδᾷ τὰς πληρούσας τὸ στάδιον τοῦ ἐπαγγέλματός του ἀκάνθας καὶ ἀποτελεσματικώτερον διδάσκει χωρὶς νὰ αἰσθάνηται τρομερὰν ἀπογοήτευσιν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πρὸς αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα καὶ μόλις ἀρξάμενος νὰ ζητῇ παντὶ τρόπῳ ν' ἀπαλλαγῇ τούτου, σκεπτόμενος, ὅτι νέος μὲν οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ νὰ σχηματίσῃ οἰκογένειαν, γέρων δὲ πεινάσας θὰ ἐπαιτήσῃ. Εἶπατε δὲ, πρὸς Θεοῦ, τί πρέπει νὰ περιμένωμεν ἀπὸ διδάσκαλον, εἰς τὸν ὁποῖον καθ' ἡμέραν καὶ οἱ ἄλλοι εὐχονται ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοῦ ἐπαγγέλματός του; Περιέργον, διατὶ ἢ κοινωνία, ἀναγνωρίζουσα τὴν οἰκτρὰν τῶν διδασκάλων κατάστασιν καὶ αὕτη αὕτη εὐχομένη αὐτοῖς ἄλλως ἐργασίας ἐπιτυχίαν, δὲν λαμβάνει σύντονα μέτρα πρὸς ἀνακούφισιν αὐτῶν, καθιστᾷσα ἐπιθυμητὸν τὸ ἤδη σχεδὸν μισητὸν ἀποβὰν διδασκαλικὸν ἔργον, ὅπερ ὡς ἐκ τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ ἀποστολῆς καὶ πολὺ ὑψηλότερα ἔδει νὰ ἴσταται! Προφασίζόμεθα, ὅτι ὑπάρχει πληθὺς διδασκά-

λων, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ οἱ μισθοὶ εἶναι γλίσχροι. Ἀλλὰ μὴ οἱ διδάσκαλοι εἶναι ἐμπορεύματα, ὧν ἡ τιμὴ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀφθονίας ἢ ἐλλείψεως αὐτῶν; Ἡ μὴ τῶν μισθῶν ὑποβιβαζομένων, περισσότεροι τούτων θὰ ἐγκατασταθῶσιν; Ὅχι βέβαια, διότι διὰ τοῦ ὑποβιβασμοῦ τούτου δὲν δημιουργοῦνται νέαι θέσεις. Ὡστε μὴ ἐπωφελώμεθα τῆς πλησμονῆς τῶν διδασκάλων καὶ ἐξευτελιζώμεν αὐτούς, μισθοδοτοῦντες ἴσα τοῖς, ὅξος τοιουτοτρόπως καὶ χολῆν ποτίζοντες πρὸς ἀνταμοιβὴν αὐτούς.

Πῶς εὐκόλως ἐθίζεται τὸ νήπιον εἰς τὸν σχολικὸν βίον.

Ἐπανέλθωμεν ἤδη, ὅθεν παρεξέβημεν, λησμονοῦντες πρὸς στιγμὴν τοὺς διδασκάλους. Πρόκειται λοιπὸν νὰ εἰσαχθῇ ὁ παῖς εἰς τὸ σχολεῖον. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι τόσον εὐκόλον· καθ' ὅσον τὸ νήπιον αἴφνης ἀπόλλυσιν οὕτω τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ, ὡς ὅταν τὸ πτηνὸν συλληφθὲν κλεισθῇ ἐν κλωβῷ. Ἄλλ' οἱ γονεῖς δύνανται, ἱκανῶς πρότερον, νὰ προδιαθέτωσι καταλλήλως τὰ μικρὰ αὐτῶν τέκνα πρὸς τοῦτο, ὑποδεικνύοντες αὐτοῖς ἄλλα παιδιὰ, πρὸ πολλοῦ φοιτῶντα εἰς τὸ σχολεῖον, ὑπισχνούμενοι αὐτοῖς κάτι ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα τὰ μικρὰ πάντοτε ἀγαπῶσι καὶ ἐν γένει καταπείθοντες αὐτὰ διὰ πάντων ἐκείνων τῶν παιδικῶν μὲν, ἀλλὰ λίαν πολλάκις πειστικῶν μέσων, ἅπερ γινώσκουσιν οἱ γονεῖς καὶ μεταχειρίζονται πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐπιμονῆς αὐτῶν. Ἐν ἀνάγκῃ ὅμως, τὴν αὐτὴν πάντοτε ἀντίστασιν εὐρίσκοντες, ἅς καταφεύγωμεν καὶ εἰς τὴν βίαν καὶ εἰς τὰς ἀπειλάς, διότι πρέπει τὸ παιδίον ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐξοικειωθῇ μετὰ τῆς ιδέας, ὅτι καθήκον του

ἀναπόφευκτον εἶναι νὰ μεταβαίῃ τακτικῶς εἰς τὸ σχολεῖον, ὅτι ἡ ἐργασία αὐτοῦ εἶναι νὰ σπουδάζῃ τὰ γράμματα καὶ διότι, ἐγκαταλείψαντες ἅπαξ αὐτὸ μικρὸν εἰς τὴν ἑαυτοῦ διάθεσιν, δυσκόλως κατόπιν ἡλικιωθὲν θὰ κατορθώσωμεν νὰ πειθαναγκάσωμεν. Διὰ τοῦτο βλέπομεν οὐχὶ σπανίως ἐπτά καὶ ὀκτῶ ἐτῶν παῖδας, πρῶτον ἤδη ὀδηγούμενους εἰς σχολὴν πρὸς ἐγγραφήν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ σχολὴ καὶ ἡ ἐν τῇ σχολῇ ἐργασία πρέπει νὰ ἦναι τοιαύτη, ὥστε εὐκόλως νὰ φιλιωθῇ τὸ νήπιον μετ' αὐτῶν. Ἐνταῦθα, εἶπερ που καὶ ἀλλαχοῦ, ἐφαρμοστέον τὸ τοῦ Πλάτωνος μὴ βία τοὺς παῖδας ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἀλλὰ παίζοντας τρέφε. Ἐν παιγνίοις, ἄσμασι καὶ χορῶν πράγματι δέον τὸ νήπιον ν' ἀρχίσῃ ἐργαζόμενον ἐν τῇ σχολῇ καὶ ὁ παιδαγωγὸς νὰ παίζῃ φιλοσοφῶν καὶ νὰ φιλοσοφῇ παίζων μετ' αὐτοῦ. Οὕτω δὲ καὶ μόνον εὐρίσκον ἐν τῇ σχολῇ, ὅ,τι καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ: διαχύσεις, παίγνια καὶ χοροὺς, ἅπερ ἐν ἀφθονίᾳ ἀνάγκη νὰ παρέχωνται αὐτῷ, ἀσυναίσθητως θέλει ὑποφέρει καὶ τὰ μαθήματα, τῶν ὁποίων ἄλλως τε λίαν μικρὰν ποσότητα πρέπει νὰ ἀναμιγνύωμεν τοῖς πρώτοις. Εἰς τοῦτο ἔχομεν σύμβουλον καὶ τὸν Πλούταρχον λέγοντά που ὡσπερ τὰ φυτὰ τοῖς μὲν μετρίοις ὕδασι τρέφεται, τοῖς δὲ πολλοῖς πνίγεται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ψυχὴ τοῖς μὲν συμμέτροις ἀύξεται πόνοις, τοῖς δὲ ὑπερβάλλουσι βαπτίζεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ.

Νηπιαγωγεία.

Διὰ τὸ στάδιον τοῦτο τῆς μαθήσεως οὐδὲν ἄλλο σχολεῖον ἐπομένως εἶναι καταλληλότερον τοῦ νηπιαγωγείου· διότι εἰς τοῦτο ὁ ῥυθμὸς τοῦ χοροῦ καὶ τῆς μουσικῆς, διευθύνει τὰς σκέψεις καὶ τὰ μαθήματα τοῦ μικροῦ παιδός· ἐν τούτῳ τῷ ὄντι διδασκόμενος παίζει καὶ παίζων διδάσκεται ὁ μικρογραφικὸς οὗτος ἄνθρωπος, τὸ ἄπειρον νήπιον. Ὁκίστα δὲ κατάλληλοι εἶναι αἱ δημοτικαὶ σχολαί· διότι ἐν ταύταις ἐπικρατεῖ αὐστηροτέρα μὲν τάξις καὶ συντονωτέρα σχετικῶς ἐργασία, ὀλιγώτερα δὲ λαμβάνουσι χώραν παίγνια καὶ διαχύσεις βραχύτεραι ὑπάρχουσι, συντεμνομένων μὲν τῶν ὥρῶν τῆς ἀναπαύσεως, ἀύξανομένων δὲ τῶν τῶν μαθημάτων. Ἀναγκαιοτάτη ἄρα εἶναι ἡ ὑπαρξίς τῶν νηπιαγωγείων.

Δυστυχῶς ὅμως πολὺ ὀλίγα τοιαῦτα ὑπάρχουσι καὶ ὄχι μόνον νέα δὲν ἰδρύονται, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤδη κατηρτισμένα παύουσι λειτουργοῦντα, ἐνῶ τὸνναντίον ἐκάστη συνοικία ὀφείλε νὰ ἔχῃ ἓν. Καὶ ἴσως μὲν θὰ προβάλλῃ τις ὡς αἰτίαν τὴν ἑλλειψιν τοῦ πρὸς διατήρησιν τούτων χρήματος· ἐν τούτοις οὐδεμία συνοικία ὑπάρχει, ἥτις νὰ μὴ διατηρῇ δημοτικὴν σχολὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον καλῶς κατηρτισμένην, βλέπομεν δὲ καὶ συνοικίας δέκα μόνον ἀπ' ἀλλήλων βήματα ἀπεχούσας, ἀλλ' ἐκάστην καὶ ἰδίαν δημοτικὴν σχολὴν συντηροῦσαν, ἀδιάφορον ἂν καὶ εἴκοσι μόνον εἰς αὐτὴν φοιτῶσι μαθηταί. Κακὸν δὲ εἶναι ἡ ἑλλειψίς ἀπὸ ἐνορίας τινὸς δημοτικῆς σχολῆς,

ἀλλὰ χειρόν ἢ ἔλλειψις νηπιαγωγείου, δύο δὲ κακῶν προκειμένων τὸ μὴ χειρόν βέλτιστον. Κάτοικοι λοιπὸν συνοικίας, ἧτις δὲν δύναται νὰ διατηρῆ ἐν ταύτῳ νηπιαγωγεῖον καὶ δημοτικὴν σχολὴν, ἄς περιορίζωνται εἰς τὴν διατήρησιν νηπιαγωγείου μόνον, ἀποστέλλοντες τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὴν τῆς γείτονος ἐνορίας δημοτικὴν σχολὴν, ἧτις καὶ βέλτιον ἴσως διηρρῦθμισται καὶ τῆς ὁποίας τοῦ κώδωνος ὁ ἦχος δὲν εἶναι παράδοξον νὰ φθάνη μέχρι τῶν ὠτων αὐτῶν. Ἄλλως τε τί εἶναι εὐκολώτερον, τὰ νήπια νὰ διέρχωνται καθ' ἡμέραν μακροτέραν ὁδὸν, ἵνα μεταβαίνωσιν εἰς τὸ σχολεῖον ἢ οἱ μεγαλείτεροί πως μαθηταὶ τῶν δημοτικῶν σχολῶν;

Νηπιαγωγεῖα λοιπὸν καὶ νηπιαγωγεῖα τελειότερα κατὰ τὸ ἐνὸν ἄς ἰδρῶνται, πάντα τὰ πρὸς ψηλαφητὴν τῶν διαφόρων μαθημάτων διδασκαλίαν ἀναγκαιοῦντα ὄργανα κεκτημένα, μετὰ κήπου ἰκανῶς εὐρέως, ἐν ᾧ νὰ παίζωσι τὰ νήπια καὶ ὑπὸ καλῶς συγκεκροτημένων νηπιαγωγῶν διευθυνόμενα, μεθ' ἐνὸς ἢ περισσοτέρων ὑπηρετριῶν ἐν εἴδει τροφῶν πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἐν αὐτοῖς μαθητευόντων μικρῶν, ἀνικάνων εἰσέτι τὰς διαφόρους αὐτῶν ἀνάγκας νὰ ἐκπληρῶσι.

Νηπιαγωγοί.

Προτιμότεροι οἱ θήλεις νηπιαγωγοὶ τῶν ἀρρένων, καθότι ἡ γυνὴ ἐπιτυχέστερον δύναται ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν μητέρα, ἐκ τῶν ἀγκαλιῶν τῆς ὁποίας τὸ πρῶτον ἤδη ἀποσπᾶται τὸ νήπιον, ὅπως ἀποσταλῆ εἰς τὸ σχολεῖον. Μειλιχωτέρα μὲν πάντοτε ἢ ὁ ἀνὴρ καὶ μᾶλλον προσηνῆς τοὺς τρόπους, ἰλαρωτέρα δὲ συνεπῶς τὴν ὄψιν καὶ ἡδυτέρα τὴν γλῶσσαν, ἐὰν μάλιστα καὶ ἐπιστήμιον τοῦ ἐ-

παγγέλματος τύχη, εὐκολώτερον προσελκύει τὴν συμπάθειαν τῶν μικρῶν αὐτῆς μαθητῶν ἢ μαθητριῶν ἢ γυνῆ καὶ ὄχι μετὰ πολλοῦ κόπου κατορθώνει, ὥστε παρ' αὐτῇ ἐλαφρότερον νὰ φέρωσι τὴν ἐπὶ ὁλόκληρον ἡμέραν καθημερινὴν τῆς μητρὸς καὶ τῶν οἰκείων αὐτῶν στέρησιν. Ἄλλως τε ἡ καρδία εὐσεβοῦς, σεμνῆς καὶ ἐναρέτου γυναικὸς εἶναι ταμεῖον ἀκένωτον αἰσθημάτων ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀδαμάντων, δένδρον καρποφόρον καὶ γόνιμον, διὰ τῶν κλάδων τοῦ ὁποίου ἐγκεντριζόμενα αἱ ἐν τῇ φύσει τοῦ ὑπ' αὐτῆς παιδαγωγουμένου αὐτοφυεῖς τάσεις, ἐν βραχυτάτῳ διαστήματι αὐξανόμεναι, ἀποφέρουσιν ἐπαξίους τοῦ ἐξ οὗ τὸ μόσχευμα φυτοῦ καρπούς.

Τί ἐννοοῦμεν δὲ λέγοντες, ὅτι δέον νὰ ἦναι καλῶς συγκεκροτημένοι, ἐπιστήμονες τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν αἱ νηπιαγωγοί, τοῦτο ἐν ὀλίγοις ἐξετάσωμεν ἤδη.

Ὅποια τις δέον νὰ ἦ ἡ νηπιαγωγός.

Ἡ ἀναλαμβάνουσα τὴν διεύθυνσιν νηπιαγωγείου κόρη ὀφείλει νὰ ἔχη ἤδη συμπεπληρωμένας τὰς γυμνασιακὰς αὐτῆς σπουδὰς, πρὸς δὲ νὰ ἦναι μεμυημένη εἰς τὰ τῆς νηπιαγωγικῆς, εἰδήμων τῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐπικρατούντων παιδαγωγικῶν συστημάτων, ὥστε νὰ δύνηται κατ' ἐκλογὴν ν' ἀκολουθήσῃ τὸ προσφορώτερον, ἀναλόγως τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων καὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τοῦ τόπου, ἐν ᾧ θὰ διδάξῃ, πεπροικισμένη δι' εὐθυτάτης κρίσεως, ὥστε ν' ἀποφεύγῃ πᾶν τὸ ἀλυσιτελὲς ἢ βλαβερόν, διότι ἐξ εὐρωπαϊκῶν συγγραφῶν δυστυχῶς, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἴπομεν, τὰς παιδαγωγικὰς ἡμῶν γνώσεις ἀντλῶμεν, καὶ ἐγκρατῆς τῆς γλώσσης αὐτῆς, ὅπως

συνομιλοῦσα τοῖς νηπίοις, μὴ παρεισάγη ἐν τῷ λόγῳ αὐ-
τῆς μεταξύ τῶν ἀρκετῶν πιστεύω πρὸς ἔκφρασιν τῶν ἰ-
δεῶν καὶ αἰσθημάτων ἡμῶν ἐλληνικῶν λέξεων καὶ ξέ-
νας, ὡς κάμε *révérence* παιδί μου, ἀφήσατε παιδιὰ τὰ
conversations: διότι τί ἀτοπώτερον τούτου, ὅτι τὰς τῶν
διαφόρων ὄντων καὶ ἰδεῶν ὀνομασίας γαλλιστὶ μὲν π.
χ. θέλουσι καλῶς ἐκμάθει, εἰς τὴν μητρικὴν δ' αὐτῶν
γλῶσσαν θ' ἀγνοῶσι παντελῶς; Καὶ τοῦτο μὲν λέγοντες
δὲν ἐννοοῦμεν νὰ παραγκωνισθῶσιν αἱ ἄλλαι γλῶσσαι
καὶ πρὸ πάντων ἡ γαλλικὴ, ἧς ἄλλως τε ἡ ἀγνοια εἰς
τοὺς παρόντας καιροὺς ἔλλειψις σπουδαιοτάτου θεωρεῖται
προτερήματος παρὰ τῆς γυναικί, ἀλλ' ὅπως, ὁμιλοῦντες
τὴν γαλλικὴν, δὲν ἀναμιγνύομεν καὶ λέξεις ἐκ τῆς ἐλλη-
νικῆς ἢ ἄλλης γλώσσης, οὕτω καὶ ἐν τῇ μητρικῇ ἡμῶν
συνδιαλεγόμενοι γλώσση, ὀφείλομεν οὐδέποτε νὰ ποιῶ-
μεθα χρῆσιν λέξεων ξενικῶν.

Ἡ νηπιαγωγὸς πρὸς τούτοις ἀνάγκη νὰ ἦναι κεκοσμη-
μένη διὰ πολλῶν μὲν φυσικῶν τε καὶ ἐπικτήτων πλεο-
νεκτημάτων, ὀλιγωτέρων δ' ὡς οἶόν τε ἐλλείψεων κάτο-
χος. Σύντροφον αὐτῆς καὶ ὁδηγὸν ἀχώριστον τὴν μετ'
ἄκρας ἀνεκτικότητος ὑπομονὴν ἔχουσα, ἃς ἀποφεύγη
τὴν λίαν ἐπικίνδυνον πολλακίς ὀργὴν, ἢ ὡς ἄνθρωπος
ὀργιζομένη ἀπαξ, ἀμέσως ἃς καταπραΰνηται, καταπί-
νουςα τὰς ἀτόπους λέξεις καὶ ἐκφράσεις, τὰ τέκνα τῆς
γονίμου εἰς ὕβρεις ὀργῆς, μὴ λησμονοῦσα ὅτι **ἀπεχο-
μένη μὲν ὀργῆς κερδανεῖ, μὴ ἀπεχομένη δὲ μω-
ρανεῖ**, ἄλλως θέλει ἐφαρμοσθῆ καὶ ἐπ' αὐτῆς, ὡς πα-
θολόγου ψυχικῶν ἀρρωστημάτων τὸ γνωστὸν **ἄλλων ἰα-
τρὸς, αὐτὴ ἔλκεσι βρούουσα**.

Σημειώσωμεν δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι πρέπει νὰ ἦναι ἐξά-

παντος κάτοχος καὶ τῆς φωνητικῆς μουσικῆς, διότι τὸ
ἄσμα εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ νηπιαγωγείου καὶ ὑφ' ἅπαντος τοῦ
ἐπιστημονικοῦ κόσμου δικαίως θεωρεῖται ὡς μέσον ἐπι-
τυχῆς πρὸς ἀποτελεσματικὴν ἐπὶ τὸ εὐγενέστερον διάπλα-
σιν τῆς ἀκατεργάστου μὲν, ἀλλὰ λίαν μαλακῆς τοῦ νη-
πίου καρδίας. Καὶ πῶς ὄχι, ἀφοῦ καὶ θηρία ἐξημερώθη-
σαν τῇ χρήσει ἡδυμελοῦς μουσικῆς; Ἐγκρύπτεται δὲ καί
τι τὸ ἀληθές ἐν τοῖς περὶ Ὀρφέως μυθολογουμένοις, ὅτι
καὶ τὰς Συμπληγάδας ἐπὶ τοσοῦτον διὰ τῆς κιθάρας αὐ-
τοῦ κατεκύλησεν, ὥστε νὰ παύσωσιν ἀνοιγοκλείουσαι
καὶ δίοδον τοῖς Ἀργοναύταις ἀκουσαι πρὸς διάσωσιν ν'
ἀφήσωσι καὶ τοὺς λίθους νὰ χορεύωσιν ἐποίει. Καὶ ὁ
στρατιώτης ἐν καιρῷ μάχης εἰς τοσοῦτον ἐνθουσιασμοῦ
καὶ εὐγενείας διὰ τοῦ ἐμβατηρίου καθίσταται, ὥστε μετὰ
χαρᾶς σχεδὸν εἰς τὸ πολεμικὸν πῦρ ρίπτεται, λησμονῶν
ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ καὶ τὸν κόσμον ἅπαντα.

Συμπληροῦντες τὰς περὶ νηπιαγωγείων ὀλίγας ἡμῶν
σκέψεις, προσθέτομεν ὅτι δύναται ἢ ἐν αὐτοῖς διδασκα-
λία νὰ συντελεσθῆ κάλλιστα καὶ ἐν ἀνέσει ἐντὸς δύο τὸ
πολὺ ἐτῶν. Ὡστε ὁ παῖς, εἰσελθὼν πέντε ἢ ἕξ ἐτῶν, ὡς
εἶπομεν, ἐν νηπιαγωγείῳ, νὰ ἐξέρχεται τούτου ἑπτὰ ἢ
ὀκτῶ, ὅπως εἰτέλθη εἰς δημοτικὴν σχολὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΙ.

Δημοτικαὶ σχολαί.

Ἐὰν λοιπὸν, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, ἐννοηθῆ καλῶς τὸ
ἀναγκαῖον τῆς ὑπάρξεως νηπιαγωγείων, καὶ ἰδρυθέντα
λειτουργῶσιν ἐκασταχοῦ τοιαῦτα, ἐπιτρέπεται τότε καὶ

τοῖς διευθύνουσι δημοτικὰς σχολὰς νὰ μὴ δέχωνται εἰς ἐγγραφήν μαθητὰς κάτω τῶν ἐπτὰ ἐτῶν ἡλικίας, ἀπαλλασσόμενοι οὕτω τῆς ὀχληρᾶς ὑποχρέωσης, τοῦ νὰ ἐκπληρῶσι καὶ καθήκοντα τροφῶν, ὡς σήμερον πολλαχοῦ γίγνεται. Δύνανται τότε νὰ ὀρίσωσιν ἐπίσης τὴν ἐν ταῖς σχολαῖς αὐτῶν μαθητεῖαν εἰς τρία ἔτη, τρεῖς σχηματίζοντες τάξεις, ἐν τῇ Α' τῶν ὁποίων νὰ διδάσκωνται ἀνάγνωσις, γραφή, ἀριθμησις, καὶ ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας τὰ καταλληλότερα κεφάλαια διὰ ζώσης φωνῆς ἄνευ χρήσεως βιβλίου, γυμναστικὴ ἀνόργανος (σωμασκία), ᾠδική (παιδικὰ τινα ἄσματα πρακτικῶς), καὶ ἀποστήθις ποιημάτων τινῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς μνήμης, διότι καθὰ γνωρίζομεν, τῶν Μουσῶν μήτηρ ἢ Μνημοσύνη. Ἐν τῇ Β', ἀνάγνωσις μεθ' ἐρμηνείας κατ' ἐννοίαν τοῦ ἀναγινωσκομένου καὶ πραγματολογίας ἐπ' αὐτοῦ, γραφή (ἀντιγραφή τοῦ κειμένου τῆς ἀναγνώσεως καὶ καλλιγραφία), ἀριθμητικὴ (αἱ τέσσαρες τῶν ἀκεραίων πράξεις, μεθ' ἐφαρμογῆς ἐπὶ διαφόρων πρακτικῶν προβλημάτων), ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας ἢ Παλαιὰ τε καὶ Νέα Διαθήκη ἐκτενῶς, Γεωγραφία (πατριδογραφία ἐν ἐκτάσει καὶ γενικὰ τινα ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος), Ἱστορία (ὁ βίος τῶν ἐπισημοτέρων Σουλτάνων καὶ οἱ μυθικοὶ παρ' Ἑλλησι χρόνοι), Γυμναστικὴ ἀνόργανος (σωμασκία), ᾠδικὴ εἰ δυνατόν θεωρητικῶς μετὰ τῆς Γ' τάξεως καὶ ἀποστήθις ποιημάτων. Καὶ ἐν τῇ Γ' τάξει, ἀνάγνωσις αὐθις, ἀλλ' ἐκ τινος ἀρχαίου συγγραφέως πρὸς τελείαν ἀσκησιν εἰς ἐλευθέραν ἀνάγνωσιν, ἐξήγησις φράσεων τινῶν καὶ ἄλλων καταλλήλων κειμένων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, Γραφή (ἀντιγραφή τοῦ κειμένου τῆς ἀναγνώσεως καὶ καλλιγραφία), γραπτὰ ἐκθέσεις ἰδεῶν καὶ πρὸ πάντων

ἐπιστολογραφία, ἀριθμητικὴ μέχρι τέλους αὐτῆς μετ' ἐφαρμογῆς ἐπὶ διαφόρων προβλημάτων, καθ' ἡμέραν ἐν τῷ βίῳ ἡμῶν παρουσιαζομένων, Θρησκευτικὰ, ἐξήγησις τῶν Εὐαγγελίων τῶν κυριακῶν καὶ δεσποτικῶν ἑορτῶν καὶ Λειτουργικὴ, Γεωγραφία (Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία καὶ Ἑλλάς ἐν ἐκτάσει, ὡς καὶ ἡ Εὐρώπη, γενικὰ τινα δὲ ἐκ τῶν ἄλλων ἡπείρων), Ἱστορία (ὁ βίος τῶν ἐπισημοτέρων Σουλτάνων καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία μέχρι τέλους), Φυσικὴ Ἱστορία, ἢ Ἀνθρωπολογία ἐκτενῶς, ἐκ δὲ τῆς Ζωολογίας, Βοτανικῆς καὶ Ὀρυκτολογίας τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, Γυμναστικὴ ἀνόργανος (σωμασκία), ᾠδικὴ θεωρητικῶς κατὰ τὸ ἐνὸν μετὰ τῆς Β' καὶ ἀποστήθις ποιημάτων. Δὲν εἶναι δὲ ἄσκοπον νομίζομεν καὶ ξένη τις γλῶσσα, οἷον ἡ γαλλικὴ, ἢ τοσοῦτον πάγκοινος νῦν καταστάσα, νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὰς δημοτικὰς σχολὰς, διότι πάντοτε κέρδος θὰ ἦναι, ἐὰν κατορθώσωμεν ὥστε ὁ παῖς πρὶν ἢ εἰσέλθῃ εἰς ἐλληνικὴν σχολὴν, ὅπου ἐξ ἅπαντος πρέπει νὰ διδάσκηται ἢ γαλλικὴ, νὰ ἀναγινώσκη τοῦλάχιστον ὀρθῶς γαλλιστί.

Τὸ ἐν ταῖς Δημοτικαῖς σχολαῖς ἀνεπαρκὲς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διδασκάλων.

Ἄλλὰ τούτων πάντων ἡ διδασκαλία, περὶ ἧς εὕρισκε τις τὰς δεύσας ὁδηγίας ἐν διαφόροις εἰδικαῖς συγγράμμασιν, ἵνα ἀποβῇ καρποφόρος προσαπαιτεῖ καὶ ἀνάλογον προσωπικὸν διδασκάλων. Δὲν ἐξαρκούσιν εἰς, ἔστω καὶ δύο διδάσκαλοι. Ἐκάστη τάξις δεόν νὰ ἔχη καὶ τὸν διδασκάλον τῆς καὶ ὄχι, ὅπως σήμερον γίγεται, εἰς νὰ ἀναλαμβάνῃ τριῶν καὶ τεσσάρων τάξεων μαθήματα. Διότι

τότε θὰ ἀναγκασθῆ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ἀρχαίαν ἀλληλο-
 διδακτικὴν μέθοδον, ἣτις ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐξωβελίσθη τῶν
 Σχολῶν, ὡς ἄγονος λίαν ἢ μηδενὸς ἀξίους ὑπισχνουμένη
 καρπούς.

Ἡ ὑγιῆς παιδαγωγία ἀπαιτεῖ σήμερον, ὅπως ὁ διδά-
 σκων, ἀφοῦ ἅπαξ καὶ δις ἐν ἀπλουστᾷ μὲν καὶ ἀπερί-
 τῳ, καθαρᾷ δὲ καὶ σαφεῖ γλώσσει ἐπαναλάβῃ τὸ πρὸς ἐκ-
 μάθησιν διδόμενον μάθημα, κληρώσῃ καὶ δύο ἢ τρεῖς μα-
 θητάς ἐκ τῶν χειρόνων, διότι ἐκ τούτων μὲν θὰ βεβαιω-
 θῆ καὶ περὶ τῆς τῶν ἄλλων ἀντιλήψεως, ἐνῶ τούναντίον
 ἐκ τῶν ἐπιμελεστέρων οὐδὲν δύναται περὶ τῶν ἀμελῶν νὰ
 ἐννοήσῃ, ἵνα διὰ καταλλήλων ἐρωτημάτων διίδῃ ἐὰν κα-
 τῶρθωσιν νὰ γίνῃ καταληπτὸς εἰς τοὺς μικροὺς ἀκροατάς
 του καὶ ἐὰν μὲν ναί, νὰ προχωρήσῃ, εἰδ' ἄλλως, νὰ ἐπα-
 ναρχήσῃ αὐθις μεθ' ὑπομονῆς Ἰωὴ δι' ἄλλων λέξεων καὶ
 φράσεων, προσιτοτέρων τῷ πτωχῷ πνεύματι αὐτῶν.

Ἄλλὰ δῆλον, ὅτι τοῦτο, δι' ἅπαντα τὰ μαθήματα
 λεγόμενον θέλει καὶ ἀνάλογον χρόνον· διὰ τοῦτο καλῶς
 ὠρίσθη δι' ἕκαστον μάθημα ὠριατὸν διάστημα, ἐπειδὴ ἐν-
 τὸς αὐτοῦ θὰ ἐξετασθῆ καὶ τὸ κατὰ προηγηθεῖσάν τινα
 ἡμέραν παραδοθέν· πῶς ἄρα εἶναι δυνατόν εἰς διδάσκαλος
 ἐπὶ κεφαλῆς τριῶν καὶ τεσσάρων τάξεων ν' ἀκολουθήσῃ
 τοιοῦτον τρόπον διδασκαλίας, ἀφοῦ ἐν μάθημα τοιοῦτον ἢ
 δύο τὸ πολὺ εἰς ἕκαστην τάξιν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας θὰ
 προφθάσῃ νὰ τελειώσῃ, ἐὰν ὑποτεθῆ, ὅτι ἕξ ὥρας καθ'
 ἡμέραν θὰ ἐργασθῆ καὶ ἐπομένως δι' ἕκαστην τάξιν δώδε-
 κα μόνως καθ' ἑβδομάδα ὥρας μαθημάτων ἐν τῷ προγράμ-
 ματί του θὰ ἔχη νὰ σημειώσῃ; τί πρῶτον ἐντὸς αὐτῶν
 θὰ διδάξῃ; Τὰ Ἑλληνικὰ μόνω θὰ καταφάγωσιν αὐτάς.
 Δὲν εἶναι δὲ ποσῶς καλὸν καὶ νὰ συνδιδάσκωνται δύο τά-

ξεις, διότι δὲν θὰ δύνηται τότε ὁ διδάσκαλος νὰ ἐξετάζῃ
 ὅλους τοὺς μαθητάς ἐνῶ τούναντίον εἰς τὰς δημοτικὰς
 σχολὰς, ὅρος προόδου εἶναι νὰ ἐξετάζωνται ἅπαντες οἱ
 μαθηταὶ ἀνεξαιρέτως καθ' ἡμέραν· ἄλλως τε καὶ ὀλίγιστα
 εἶναι τὰ μαθήματα, ὧν ἡ φύσις ἐπιτρέπει νὰ διδάσκωνται
 ἀπὸ κοινοῦ εἰς δύο ἢ περισσοτέρας τάξεις. Ὡστε ἀναπό-
 φευκτον καθ' ἡμᾶς εἶναι, ὅσαι τάξεις ὑπάρχουσιν εἰς δη-
 μοτικὴν σχολὴν, τόσοι καὶ οἱ ἐν αὐτῇ διδάζοντες νὰ προσ-
 λαμβάνωνται, οἵτινες μάλιστα καὶ διαδοχικῶς κατ' ἔτος
 τὰ Ἑλληνικὰ τοῦλάχιστον καὶ μαθηματικὰ εἰς τὰς
 διαφόρους τάξεις νὰ διδάσκωσιν, οὕτως, ὥστε ὁ διδάσκων
 ἐφέτως ταῦτα εἰς τὴν κατωτέραν τάξιν τὸ ἐπιόν ἔτος νὰ
 διδάσκῃ εἰς τὴν ἀμέσως ἀνωτέραν καὶ οὕτω καθεξῆς
 μέχρι τῆς ἀνωτάτης, ἵνα μὴ κατ' ἔτος οἱ μαθηταὶ
 ἀλλάσσωσι διδάσκαλον, καὶ οἱ διδάσκαλοι μαθητάς, τοῦθ'
 ὅπερ ἐμποδίζει αὐτοὺς νὰ γνωρίσωσιν ἀλλήλους καὶ οἱ
 μὲν μαθηταὶ νὰ ἐννοῶσι καλῶς τοὺς διδασκάλους των,
 οἱ δὲ διδάσκαλοι νὰ ἐκτιμῶσι ἀκριβῶς τοὺς μαθητάς των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ IV.

*Θεραπεία τῆς γενικῆς τῶν ταμείων τῶν κοινοτήτων
 καχεξίας.*

Ἄλλὰ διατί, φίλτατε ἀναγνώστα κινεῖς τὴν κεφαλὴν
 μειδιῶν; Μὴ ὅσα εἶπομεν εὐκόλως μὲν λέγονται καὶ γρά-
 φονται, δὲν πραγματοποιοῦνται δέ; Ὅνειρα λέγεις εἶναι;
 Δίκαιον ἔχεις· ἡ χρηματικὴ καχεξία, ἕξ ἧς τὰ ταμεῖα
 τῶν πλείστων τῆς πόλεως ἡμῶν συνοικιῶν πάσχουσι, δὲν
 ἐπιτρέπει τὴν ἐκπλήρωσιν παντὸς ἡμῶν πόθου. Ἄλλ' ἄς

ἐγκαταλείψωμεν τότε τὰς μικροφιλοτιμίας καὶ τοὺς κομματισμούς, μὴ διαιρουμένων ἀσκόπως καὶ κατοίκων τῆς αὐτῆς συνοικίας εἰς δύο ἀντιπάλους μερίδας, ἐκάστη τῶν ὁποίων ν' ἀνοίγη καὶ ἰδίαν σχολήν, ἐνῶ ἀπὸ κοινοῦ θὰ διετήρουν τελειότεραν βέβαια καὶ βέλτιον ἀνταποκρινομένην εἰς τὰς τῆς νέας παιδαγωγικῆς μεθόδου ἀπαιτήσεις. Ἐν Κοντροκαλίῳ π. χ. διασπασθείσης ποτὲ, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, τῆς ἐνότητος τῶν κατοίκων, λειτουργοῦσιν ἀπὸ πολλοῦ δύο ἀστικά καὶ σχολαὶ μετὰ τριῶν ἐκάστη διδασκάλων καὶ παιδονόμου. Δὲν θὰ ἦτο ἐρωτῶμεν καύχημα δι' αὐτούς, ἐὰν, συνδιάλλαττόμενοι, κατέπτυσσον τὰς δύο ταύτας σχολὰς εἰς μίαν, μεθ' ἑξ διδασκάλων καὶ δύο παιδονόμων· ἀφοῦ μάλιστα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν ἐκάστη φοιτῶντων παιδῶν δὲν εἶναι πολὺς, ὥστε ἡ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις τούτων νὰ ἀποβῇ ἐπιβλαβής; Δὲν θὰ ἐγκαθίσταντο τότε, διπλοῦ ταμείου ἐξοδεύοντος, καὶ εἰς εὐρύτερον ἄρα γε καὶ καταλληλότερον οἶκημα τὰ ἤδη ἀναγκαζόμενα, διότι αὐτοὶ χαίρουσιν ἐπὶ ταῖς ἐκ τῆς διχονοίας ἀναγεννωμέναις συζητήσεσιν, ἀθῶα μικρὰ αὐτῶν τέκνα ἐντὸς φυλακῶν αὐτόχρημα ἀπὸ πρωίας μέχρι ἐσπέρας νὰ διαιτῶνται;

Δύο ἢ τρεῖς λοιπὸν ἐνορίαι, πλησιέστατα κείμεναι, ἄς ὁμονοήσωσιν εἰς κοινὴν ἐνέργειαν καὶ ὅ,τι ἐκάστη κατὰ μόνας δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχη τοῦτο διὰ τοῦ συνασπισμοῦ θὰ ἐπιτευχθῇ. Δύο ἢ τρεῖς ἐκ τῶν πτωχοτέρων, ἐκάστη τῶν ὁποίων δὲν δύναται νὰ διατηρήσῃ περισσοτέρους τοῦ ἐνὸς διδασκάλου, συνενούμεναι δύνανται φυσικῶς νὰ ἰδρῶσιν κοινὴν δημοτικὴν σχολήν, ἀδιάφορον ἐν τίνι ἐξ αὐτῶν, ἐν τῇ κεντρικωτέρᾳ ἔστω, διότι ποία θὰ προτιμηθῇ, τοῦτο ἴσα ἴσα εἶναι τὸ κυριώτερον τοῦ ναυαγίου πάσης

συνεννοήσεως αἴτιον, μετὰ τριῶν διδασκάλων καὶ τῶν λοιπῶν, ὅσα ἀπαιτεῖ ἡ νεωτέρα παιδαγωγία. Ἄλλαι δύο ἐκ τῶν πλουσιωτέρων τὸ αὐτὸ ἄς πράξωσι καὶ οὔτω καθέξῃς δι' ὄφελος. Τοιοῦτοτρόπως ἀντὶ νὰ ὑπάρχωσιν ἑκατὸν δημοτικαὶ σχολαὶ, μηδὲν πράττουσαι, ἢ διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῶν συνοικιῶν μόνον, ὡς συνηθειζόμεν νὰ λέγωμεν, ὑφιστάμεναι, θὰ λειτουργῶσι πενήκοντα γονίμως καὶ ἀνταξίως τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν.

Δυνατὸν οὕτως ἐν ἐκάστη σχολῇ νὰ προσληφθῇ τότε καὶ παιδονόμος διὰ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς τάξεως κατὰ τὰς καθ' ὥραν μικρὰς διαχύσεις καὶ κατὰ τὰ μεγάλα μεσημερινὰ διαλείμματα, ἵνα μὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἀνατίθεται τῷ ἀπειρηκότι ὑπὸ τοῦ πολλοῦ τῶν καθηκόντων φόρτου διδασκάλῳ, ὡς τὸ πλεῖστον συμβαίνει· διότι εὐἀριθμοὶ δημοτικαὶ σχολαὶ ἔχουσι παιδονόμον· εὐρίσκη δὲ τοῦλάχιστον καιρὸν ὁ δυστυχῆς οὗτος καὶ διευθυντῆς καὶ διδάσκαλος καὶ παιδονόμος νὰ τρώγῃ ἡσύγως, μὴ διακοπτόμενος αἴφνης ὑπὸ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ μαθητοῦ, ὅστις ἠδίκημένον ἴσως ἑαυτὸν παρ' ἄλλου νομίζων, ἔρχεται δικαιοσύνην παρ' αὐτοῦ νὰ ζητήσῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ V.

Μόρφωσις τῶν διδασκάλων.

Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή.

Ἄλλὰ δὲν ἀρκεῖ μόνον πολλοὶ διδάσκαλοι νὰ ὑπάρχωσιν εἰς σχολὴν τινα· πρέπει καὶ οὗτοι νὰ εἶναι ἐν πᾶσιν ὡς δεῖ κατηρτισμένοι. Νὰ γνωρίζωσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἀρκούντως, διακηκοότες ἤδη ἅπαντα τὰ τῆς ἐγκυκλίου

παιδεύσεως μαθήματα καὶ φέροντες πτυχίον τελείου γυμνασίου, ἐπιστήμονες τῆς παιδαγωγίας καὶ οὐχὶ μόνον ἄκρῳ δακτύλῳ αὐτῆς γευσάμενοι, κάτοχοι εἰ δυνατόν τῆς φωνητικῆς μουσικῆς καὶ μεμελετημένοι τὴν ἀνόργανον γυμναστικὴν (σωμασκήν).

Ταῦτα δὲ λέγοντες μὴ ἐκληφθῶμεν πρὸς Θεοῦ, ὡς ἄγαν ῥίζοσπάσται, διότι δὲν ἀποβλέπομεν, οὔτε εἰς τὸ παρελθόν, οὔτε εἰς τὸ ἐνεστώσ, ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον. Τὰ γενόμενα οὐκ ἀπογίνονται.

Καὶ πηγὴ μὲν διδασκάλων ἀκένωτος ὑπάρχει ἡ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ, ἧς κύριος σκοπὸς ἀνέκαθεν ἀκόμη, ὅτε καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ τὰ χωρία ὅλα ἐδίψων γραμμαμάτων, εἶναι νὰ προετοιμάζῃ καὶ ἀποστέλλῃ πανταχοῦ διδασκάλους πρὸς μόρφωσιν ἡμῶν, ὅθεν καὶ Μεγάλῃ κέκληται Σχολῆ. Ἐν αὐτῇ, ὡς τελειοτάτῳ Γυμνασίῳ καὶ τι περιπλέον παρὰ πάντων θεωρουμένη, δυνάμεθα νὰ καυχηθῶμεν ἀνεπιφυλάκτως, ὅτι ἐκμανθάνεται ἡ γλῶσσα ἡμῶν, ὡς οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ καὶ ἡ ἐγκύκλιος παιδείσις συμπληροῖ τὸ ἐπὶ τοῦ φοιτητοῦ ἔργον αὐτῆς τόσον ἐπιτυχῶς, ὥστε ἀποφοιτῶν οὗτος καθ' ὅλα εἶναι συγκεκροτημένος ἄριστα, εἶναι τέλειος ἄνθρωπος, δυνάμενος ἀναλόγως τῶν προσωπικῶν πλεονεκτημάτων καὶ τῆς δραστηριότητος αὐτοῦ νὰ εὐδοκιμήσῃ ἐν τῷ κόσμῳ καὶ νὰ θαυμάσῃ. Παραδείγματα πρόκεινται ἡμῖν πολλά· ὅπου καὶ ἂν στρέψῃ τις τὸ βλέμμα θὰ ἴδῃ, ὅτι οἱ τὰς ὑψηλοτέρας κατέχοντες θέσεις ὑπῆρξαν ποτε μαθηταὶ τῆς Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆς, διὰ τὸ ὅποιον καὶ δικαιοῦται νὰ χαίρῃ καὶ ὑψαύχην νὰ ἐπιδείκνυται αὕτη.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἄρα γε ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ νὰ διδάσκηται ἐν αὐτῇ καὶ ἡ παιδαγωγία, ἀφοῦ οἱ πλεῖστοι τῶν

τροφίμων αὐτῆς καὶ μέχρι σήμερον τὸν διδασκαλικὸν ἀναγκάζονται νὰ ἄρῳσι σταυρόν! Παιδαγωγὸς ἄνευ γνώσεων παιδαγωγικῶν, εἶναι ἱατρὸς ἄνευ φαρμάκων. Οὐδὲν πιστεύομεν παρεμποδίζει, νὰ προστεθῶσιν εἰς τὸ πρόγραμμα αὐτῆς καὶ μία ἢ δύο ὥραι καθ' ἐβδομάδα, διὰ τὰς δύο τοῦλάχιστον ἀνωτέρας τάξεις, πρὸ μελέτην τῶν παιδαγωγικῶν, ὑπὸ εἰδικοῦ διδασκομένων καθηγητοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἔξοδα, μήπως οὐχ ὑπῆρξαν οἱ πλούσιοι φιλόμουσοι καὶ φιλογενεῖς, οἵτινες διὰ τοῦ βαλκαντίου αὐτῶν πάνυ προθύμως εἰς τὰ τοιαῦτα προσέρχονται ἄρωγοί; ἄρκεϊ νὰ εὑρεθῇ ὁ ὑπενθυμίσων αὐτοὺς, λησμονοῦντας βεβαίως ἔστιν ὅτε ἐν τῇ τύρβῃ τοῦ ἐμπορικοῦ αὐτῶν βίου. Θὰ ἀρνηθῶσι τὴν συνδρομὴν των, προκειμένου περὶ εἰσαγωγῆς μαθήματος τοσοῦτον ἐπωφελοῦς καὶ ἀναγκαίου διὰ τοὺς μέλλοντας νὰ ἀναλάβωσι τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων αὐτῶν;

Ἐπειδὴ δὲ δυστυχῶς τὸν διδάσκαλον κακίστη ἐπεκράτησε συνήθεια πανεπιστήμονα σήμερον νὰ θέλωσι καὶ μουσικὸν καὶ γυμναστὴν καὶ φιλόσοφον, δὲν ἐννοοῦμεν διατί θὰ ἦτο ἀλυσιτελές, ἐὰν καὶ ταῦτα ἀμρότερα, ἦτε φωνητικὴ μουσικὴ καὶ ἡ γυμναστικὴ, εἰσῆγοντο ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ. **Ἀνάγκη καὶ θεοὶ πείθονται.** Καὶ δὲν ἐσημειώθησαν μὲν μέχρι τοῦδε τὰ μαθήματα ταῦτα ἐν τῷ προγράμματι τῆς Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆς, διότι ὑπὸ ἄλλας περιστάσεις ἐλειτούργει αὕτη μέχρι σήμερον· ἀλλὰ «tempora mutantur et nos in illis mutamur»· ἤδη ὅτε αἱ περιστάσεις ἠλλαξαν φάσιν καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ συμμορφωθῶμεν αὐταῖς. Ἡ ἀνάγκη μικρᾶς τινος διαρρυθμίσεως ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ ἀποβάνει ὁσημέραι ἐπαισθητοτέρα. Διατί τὴν ἀποφεύγομεν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VI

*Ἠθικὴ τῆς ἐν ταῖς σχολαῖς φοιτήσεως μικρᾶς
νεολαίας.*

Ἦδη ἐπανέλθωμεν πλησίον τοῦ παιδός, ὃν παρα τῆ
εἰσόδῳ ἀφήκαμεν περιμένοντα νὰ εἰσαγάγωμεν αὐτόν.
Εἶναι ἑπτὰ ἢ ὀκτῶ ἐτῶν ἀπειρόκακος ἐπομένως καὶ ἀγνός
τὴν καρδίαν, ὑποθέτει τις, οὐδὲν κακὸν ὡς ἐκ τούτου δύ-
ναται νὰ ἐργασθῆ· διὸ ἀμέριμοι συναναμίξωμεν αὐτόν
μετὰ τῶν λοιπῶν. Πράγματι οὕτως ὄφειλε γενέσθαι, ἀλλὰ
δυστυχῶς κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν, ὅτε πλησιάζει νὰ
λήξῃ ὁ 19ος αἰὼν, ἑπτὰ καὶ ὀκτῶ ἐτῶν παῖς γνωρίζει
ὅ,τι ἄλλοτε ἔφηβός τις γενόμενος μόλις ἤρχιζε νὰ μαν-
θάνῃ· ἐξ ἰδίας πείρας ἐσχηματίσαμεν τὴν ιδέαν ταύτην.
Ἦναγκάσθημέν ποτε ν' ἀπομακρύνωμεν τῆς σχολῆς παῖ-
δα ἡλικίας ἴσης τῆ προμνημονευθείσῃ, ἐκ φόβου μὴ
συναναστρεφόμενος τοῖς λοιποῖς διαστρέψῃ καὶ αὐτῶν τὴν
φύσιν· τοσοῦτον διεφθαρμένος καὶ ἠθικῶς ἐξηχρειωμένος
ἦτο, ὥστε ὅσα ἔκαμνε καὶ ἔλεγε ἀπίστευτα γραφόμενα
θὰ ἐφαίνοντο. Συμπεραίνομεν λοιπὸν, ὅτι δὲν πρέπει
τυφλοῖς ὄμμασι νὰ παραδεχώμεθα εἰς τὰς σχολὰς ἡμῶν
τούτον ἢ ἐκεῖνον τὸν μαθητὴν καὶ ἀφρόντιδες συγ-
κατατάσσοντες εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν τάξιν νὰ κατα-
λείπωμεν συναναστρεφόμενον μετὰ τῶν λοιπῶν. Ὀφείλο-
μεν ἐν ἀρχῇ ἐκάστου σχολικοῦ ἔτους νὰ ἐροῶμεν αὐστη-
ρῶς ἐπὶ τῆς διαγωγῆς τῶν μαθητῶν ἡμῶν κατασκοποῦν-
τες καὶ τὰς ἐλαχίστας αὐτῶν κινήσεις καὶ πράξεις, καὶ
ἐὰν εὔρεθῇ τις μεταξὺ αὐτῶν κακοήθους ἢ ὀπωσδήποτε
ἐπιληψίμου διαγωγῆς νὰ συμβουλεύωμεν αὐτὸν ἀπαξ καὶ

δὲς καὶ τρεῖς ἀπομονοῦντες εὐθύς, μὴ συνετιζόμενον δὲ ν'
ἀποβάλλωμεν ἀμετακλήτως τῆς σχολῆς, βέβαιοι ὄντες,
ὅτι δικαιοσύνην πράττομεν, διότι θυσιάζοντες ἓνα σώ-
ζομεν πολλούς. Ἴδου πάλιν ὅτι ὁ παιδονόμος εἶναι ἀναγ-
καῖος καὶ διὰ τὴν ἄγρυπνον ταύτην ἐπιτήρησιν, διότι ὁ
διδάσκαλος δὲν δύναται ν' ἀκολουθῇ πανταχοῦ τὸν μαθη-
τὴν, οὐδὲ πρέπει μάλιστα.

Διαστροφή τοῦ ἥθους. Κακὴ συνανα-
στροφή (ἐν ταῖς ὁδοῖς). Μέσα πρὸς
θεραπείαν τοῦ κακοῦ.

Ἄξιον ὁμῶς συντονωτέρας μελέτης εἶναι, πῶς ν' ἀνα-
χαιτίσωμεν τὸ κακὸν τῆς ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς παιδικῆς
ἡλικίας ἐτῶν παρὰ τοῖς πλείστοις ἀναφαινομένης ἠθικῆς
ταύτης καταπτώσεως, ὅπερ ἐμβάλλει ἡμᾶς εἰς ἀνησυχίαν
διὰ τὸ μέλλον, ἕνεκα τῶν ὁσημέραι αὐξανομένων διαστά-
σεων αὐτοῦ.

Διὰ νὰ καταπολεμήσωμεν αὐτὸ μετ' ἀποτελέσματος
καὶ ἐκρίζώσωμεν τέλεον, δεόν νὰ ἀνεύρωμεν τὴν ἀρχικὴν
αὐτοῦ αἰτίαν· αἰρομένης δὲ τότε τῆς αἰτίας αἴρεται καὶ
τὸ κακόν. Ποίαν δὲ ἄλλην αἰτίαν δύναται νὰ διίδη τις ἢ
τὴν κακὴν συναναστροφήν; ὁ παῖς οὐδὲν γνωρίζει· ἀκούει,
βλέπει, μιμεῖται καὶ μανθάνει. Μετὰ τῶν αἰσχυρῶν λοι-
πὸν ἀναστρεφόμενος, τὰ αἰσχυρὰ θὰ μάθῃ, μετὰ δὲ τῶν
χρηστοθήτων τὰ χρηστοθήθη. Καὶ ἡ μὲν ἀσθένεια διεγνώ-
σθη ἤδη, ὀνομάζεται διαστροφή τοῦ ἥθους, ὡς πρὸς τὸ
αἷτιον δὲν διχονοοῦμεν, εἶναι ἢ κακὴ συναναστροφή· ὑπο-
λείπεται ἤδη ἡμῖν ἢ εὔρεσις τοῦ καταλληλοτέρου φαρμά-
κου πρὸς ῥιζικὴν θεραπείαν τῆς ἀσθενείας· Ἡ νόσος εἶναι

ἐκ τῶν μάλα μολυσματικῶν. Ὁ ὑγιῆς παῖς ἐπ' ὀλίγον μόνον ἀρκεῖ νὰ σχετισθῆ τὸν πάσχοντα καὶ ἀμέσως προσβάλλεται ὑπ' αὐτῆς. Πρώτη ὄθεν φροντίς ἡμῶν ἔστω, τοὺς μὲν προσβεβλημένους νὰ ὑποβάλλωμεν εἰς κάθαρσιν, ἀπομονοῦντες, τοὺς δὲ καλῶς ἔχοντας νὰ κωλύωμεν ἀπὸ τοῦ νὰ συντυγχάνωσι τοῖς πρώτοις.

Αἱ ὁδοὶ τόπος διαφθορᾶς.

Ἄλλὰ ποῦ ἀλλαχοῦ εὕρισκει ὁ παῖς φίλους ἵνα συναστραφῆ καὶ συμπαίξῃ μετ' αὐτῶν, ἢ ἐν τῇ σχολῇ; Ἐὰν διαφθαρῆ, ἐν αὐτῇ θὰ διαφθαρῆ. Τῶνόντι οἱ πλεῖστοι ταύτην τὴν ἐσφαλμένην τρέφουσι ἰδέαν, διὸ καὶ οἱ πλουσιώτεροι προτιμῶσι δι' ἰδιωτικῶν διδασκάλων κατ' οἶκον τὰ τέκνα αὐτῶν νὰ ἐκπαιδεύωσι, διατεινόμενοι, ὅτι εὐθύς, ὡς ταῦτα φοιτήσωσιν εἰς σχολὴν τινα, θὰ διαστραφῶσι τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν. Δὲν εἶναι ὅμως ὀρθὴ ἡ σκέψις τῶν. Ἄλλως τε ἡ σχολὴ δὲν εἶναι τὸ μόνον συνεντευκτήριον τῶν παιδῶν· εἶναι καὶ αἱ ὁδοί. Μόλις παύσωσι τὰ μαθήματα καὶ τὰ παιδιὰ ἐπιστρέψωσιν οἴκοι, αἱ μητέρες, λόγῳ ἀναψυχῆς αὐτῶν, τεμάχιον ἄρτου καὶ τυροῦ ἐν χερσὶ τιθεῖται, ἀνοίγουσι τὴν θύραν καὶ ἐλεύθερα εἰς τὰς ἀγυῖας καταλείπουσιν, ὅπου μέχρι βαθείας νυκτὸς τῆδε κάκεισε περιφερόμενα καὶ διαφόροις περιτρίμμασι τῆς κοινωνίας καὶ ἠθικοῖς ναυαγίοις συναντώμενα καὶ συναστρεφόμενα, πᾶν εἶδος ὕβρεως καὶ κακοηθείας, ὡς μιμητικώτατα, ἐκμανθάνουσι. Τοῦτο δὲ δυστυχῶς τελευταῖον εἰς τὸ μὴ περαιτέρω ἔφθασε, καθ' ὅτι καὶ ἀρίστων ἔτι οἰκογενειῶν παῖδες ὀρῶνται ἐν ταῖς ὁδοῖς, τρέχοντες, φωνασκοῦντες, ὕβριζόμενοι καὶ λιθοβολούμενοι. Πόσας

λοιπὸν αἰσχρότητας δὲν ἀκούουσι, πόσας κακοηθείας δὲν μανθάνουσι, καὶ πόσας βδελυρὰς συνηθείας δὲν ἀποκτῶσι τοιοιτοτρόπως! Εἰς ποίαν σχολὴν, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῆ κακῶς διευθυνομένη, συμβαίνουσι τὰ τοιαῦτα; Αἱ ὁδοὶ λοιπὸν, ἐν αἷς ἐδρεύει ὄλη ἡ ὑποστάθμη τῆς κοινωνίας, εἶναι ὁ μόνος ἐπικίνδυνος τόπος πρὸς μετάδοσιν τῆς ἀσθενείας ταύτης, ἣν ὠνομάσαμεν διαστροφὴν ἤθους. Ἄλλ' ἀφ' ἐτέρου ἡ ὑγιεινὴ ἀπαιτεῖ ὁ παῖς νὰ τρέξῃ, νὰ παίξῃ, νὰ κινηθῆ καὶ ὄχι κατόπιν ὀκταώρου καθείρξεως ἐν τῇ σχολῇ νὰ μένῃ κεκλεισμένος πάλιν οἶκοι.

Μέσα πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐν ταῖς ὁδοῖς διαχύσεως τῶν παιδῶν.

Κοινὴ συνεπῶς ὀφείλεται σκέψις πρὸς εὔρεσιν τρόπου, καθ' ὃν νὰ διασκεδάζωσι μὲν οἱ παῖδες, ἀλλ' οὐχὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς· ὀλίγα δὲ χρήματα ἀρκοῦσιν εἰς τοῦτο. Ἀδιάφορον ὅλως ὅποια τὰ ἐξευρεθησόμενα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ μέσα, ἀρκεῖ τὸ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπέλθῃ κατ' εὐχὴν. Ἡμεῖς ὅμως δὲν δισταζόμεν, δραττόμενοι τῆς διδομένης ἡμῖν εὐκαιρίας νὰ προκαταβάλωμεν ταπεινάς τινας ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου σκέψεις ἡμῶν.

Καλὸν θὰ ἦτο, νομίζομεν, ἐκάστη σχολὴ νὰ ἔχῃ κῆπον, ἐν ᾧ, μετὰ τὴν λήξιν τῶν μαθημάτων, ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν παίδονόμου, οἱ δὲ τοιοῦτοι εἶναι εὐθηνοὶ, ἀφοῦ καὶ οἱ διδάσκαλοι εἶναι τόσον εὐθηνοὶ, κατερχόμενοι οἱ μαθηταί, νὰ κορεννύωσι τὴν πρὸς τὸ παίζειν φυσικὴν αὐτῶν τάσιν καὶ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν ἀδύνατος πλέον ἢ ἐκ τῆς οἰκίας ἔξοδος. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ δυνατὸν νὰ ἐξακολουθῆ γιγνόμενον καὶ κατὰ τὰς διακοπὰς,

καθ' ἃς, τῶν μὲν εὐπόρων διδόντων τι κατὰ μῆνα εἰς τὸν προρρηθέντα παιδονόμον, τῶν δὲ ἀπόρων οὐδὲν, νὰ συναθροίζονται καὶ πάλιν δις τῆς ἡμέρας, πρὸ καὶ μετὰ μεσημβρίαν ἐν τῷ κήπῳ τῆς σχολῆς αὐτῶν οἱ μαθηταὶ καὶ νὰ συμπαίζωσιν. Εὐχαρίστως δὲ θὰ προστρέχωσι, διότι ποῦ ἀλλαχοῦ θὰ δυνηθῶσι τόσον πολλοὶ νὰ συνευρεθῶσι; Δυνατὸν δ' ἐπίσης καὶ τοῦ καιροῦ ἐπιτρέποντος ὁ παιδονόμος μετὰ τὸ τέλος τῶν παραδόσεων πρὸ πάντων δὲ κατὰ τὰς θερμὰς τοῦ Μαΐου καὶ Ἰουνίου ἡμέρας, παραλαμβάνων αὐτοὺς νὰ ὀδηγῇ εἰς περίπατον ἔξω τῆς πόλεως καὶ ἐκεῖ νὰ διασκεδάζωσιν. Ἴδου πῶς ἀπαλλαττόμεθα τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ἐπιτρέπωμεν εἰς τὰ τέκνα ἡμῶν χάριν διαχύσεως εἰς τὰς ὁδοὺς νὰ διασπείρωνται. Οὐδὲν νομίζομεν τὸ ἀδύνατον ἐν τοῖς ἀνωτέρω προτεινομένοις, ἀλλ' οὐδὲ τὸ δύσκολον ἢ πολυέξοδον, προκειμένου μάλιστα περὶ συνοικιῶν, αἵτινες δύνανται νὰ διαθέσωσιν ὀλίγα ἔτι χρήματα, πρὸς εὐδόωσιν τοιούτων σκοπῶν, τὸ κοινωνικὸν ἀπ' εὐθείας θιγόντων συμφέρον. Διότι οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι οἱ νῦν ἐν τῇ σχολῇ μικροὶ παῖδες θ' ἀποτελέσωσιν ἀργότερον τὴν συνέχειαν τῆς ἡμετέρας κοινωνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VII.

*Περὶ τῆς ἀπὸ σχολῆς εἰς σχολὴν μεταγραφῆς
τῶν παιδῶν καὶ τῶν μέσων πρὸς ἀποφυγὴν
ταύτης.*

Ὑπὸ τοιούτους ὄρους εἰσελθὼν ὁ παῖς εἰς σχολὴν τινα δὲν πρέπει νὰ ἀποχωρήσῃ ταύτης πρὶν ἢ διέλθῃ ὅλας τὰς τάξεις καὶ νὰ μεταβῇ εἰς ἑτέραν, διότι κατὰ κοινὴν τινα

παροίμιαν πέτρα ἵπου κυλᾷ μαλλὶ δὲν πρᾶνει. Ἄλλ' ἐπειδὴ διάφοροι ἀνάγκαι βιωτικαὶ ἐπιβάλλουσι τοῖς γονεῦσι τὴν μεταγραφὴν τῶν τέκνων αὐτῶν ἀπὸ σχολῆς εἰς σχολὴν, δεόν νὰ ἐπινοηθῇ μέτρον ἐλαττοῦν ἢ καὶ αἶρον τὴν ἐκ τῆς μεταγραφῆς ταύτης προσγιγνομένην τοῖς μεταγραφομένοις οὐ μικρὰν ζημίαν. Ἐπιτύχωμεν τὸ ὁμοίμορφον ἐν τῷ προγράμματι τῶν ὁμοειδῶν σχολῶν, καὶ τὴν ὡς πρὸς τὰ ἐν αὐταῖς εἰσαγόμενα διδακτικὰ βιβλία ἐνότητα ἐπιδιώξωμεν· ἰδοὺ τὸ ζητούμενον μέτρον ἀλάνθαστον καὶ ἄνευ πολλῶν σκέψεων.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Ἐν πρόγραμμα ἀναλυτικὸν ἔστω δι' ἅπαντα τὰ νηπιαγωγεῖα, ἐν καὶ μόνον διὰ τὰς δημοτικὰς σχολὰς, ἐν διὰ τὰς ἐλληνικὰς, ἐν διὰ τὰ γυμνάσια, ἀμετάβλητα καὶ ἀνεξάρτητα ὅλως τῆς μονομεροῦς τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ διδασκάλου θελήσεως, συντεταγμένα ἐπὶ τῇ βάσει μὲν προγραμμάτων ὁμοίων σχολῶν τῆς Ἑσπερίας, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀνάγκας πάντοτε τῆς ἡμετέρας κοινωνίας, αἵτινες εἶναι διάφοροι βέβαια τῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς, ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἐξ ἀνδρῶν δεδοκιμασμένης ἰκανότητος καὶ ἐπιστημονικῆς ἀξίας, ἀντιπροσωπευόντων δὲ τὸ σύνολον ἀνεξαιρέτως τοῦ διδασκαλικοῦ τῆς πόλεως ἡμῶν κόσμου. Ἐν τοῖς προγράμμασι τούτοις ἃς ὀρισθῇ τὸ ποιὸν καὶ ποσὸν τῶν διδαχθησομένων μαθημάτων εἰς ἐκάστην τάξιν κατὰ τὸ διάστημα ἑνὸς σχολικοῦ ἔτους, ἵνα μὴ ἡ μὲν σχολὴ A ἐν τῇ τετάρτῃ αὐτῆς τάξει διδάσκη τοῦτο, ἡ δὲ B ἐν τῇ αὐτῇ τάξει διδάσκη, ἐκεῖνο, οὕτως, ὥστε, μεταβαίνων ὁ παῖς ἀπὸ μιᾶς σχολῆς εἰς ἄλλην ἕνεκα λό-

γων ἀποχρώντων, νὰ μὴ ἀναγκάζεται ν' ἀρχίζῃ ἀπὸ τὸ α καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐξοδεύῃ εἰς μάτην τὸν τοσοῦτον ἄλλως τε πολῦτιμον τῇ ἡλικίᾳ αὐτοῦ χρόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ νέᾳ σχολῇ τὰ ἴδια καὶ ἐν τῇ πρώτῃ μαθήματα εὐρίσκων, ἀμέσως νὰ ἐξοικειῶται αὐτοῖς μὴ ἔχων ἢ τὸ τοῦ νέου μόνον διδασκάλου αὐτοῦ πρόσωπον νὰ γνωρίσῃ. Ἐὰν δὲ τότε καὶ οἱ διδάσκαλοι, ὅπερ καὶ ὀφείλουσι, τὸ ὁμοιόμορφον ἔν τε τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τῷ ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος χαρακτῆρι αὐτῶν τηρῶσιν, ὥστε κατὰ τὴν μορφήν μόνον νὰ διαφέρωσι, τότε ἅπασαι φυσικῶς αἱ κατὰ τόπους σχολαὶ θ' ἀποτελῶσι μίαν σχολὴν ἐν διαφόροις οἰκίμασιν ἐργαζομένην. Τί δὲ τούτου ἀρμονικώτερον καὶ εἰς τὴν τῆς κατωτέρας παιδεύσεως πρόοδον μᾶλλον συντελεστικόν;

ΒΙΒΛΙΑ

Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἡ ποικιλία τῶν προγραμμάτων τὸ μόνον ἀντικείμενον, ὅπερ δέον ν' ἀπασχολῇ ἡμᾶς. Ἄξιον πολλῆς ἐπίσης καὶ ἐμβριθοῦς μελέτης εἶναι ἡ πλήμμουρα τῶν διδακτικῶν βιβλίων, ἣτις πανταχόθεν ὁσημέραι κατακλύζει ἡμᾶς, ἐπαπειλοῦσα νὰ καταπνίξῃ καὶ διδάσκοντας καὶ διδασκομένους καὶ περὶ τῆς ὁποίας πολλὰ μέχρι τοῦδε ἐν ταῖς ἐφημερίσιν ἐγράφησαν καὶ γράφονται, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Τὸν νήδυμον καθεύδομεν ἅπαντες καὶ ἀδιάφοροι ὑποδεχόμεθα τὴν ἀριθμητικὴν τοῦ μὲν, τὴν γεωγραφίαν τοῦ δέ, τὴν γραμματικὴν τούτου, τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἐκείνου, τὰ ἀναγνωστικὰ τοῦ ἄλλου κτλ. Τοσοῦτον δ' ὑπεθάλψαμεν τὸ θάρρος τούτων εἰς ξυγγραφὴν, ὥστε, ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι εἰς χιλιάδας ἀνέρχονται

τὰ ἐφ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μαθήματος ἐκδοθέντα βιβλία καὶ βιβλιάρια, δὲν μεταχειρίζομεθα, πιστεύομεν, ρητορικὴν ὑπερβολὴν. Πολλαπλασιάσωμεν δὲ τῶρα ταῦτα ἐπὶ τρία, πέντε ἕξ, εἴκοσιν, ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκδόσεων ἐκάστου βιβλίου, διότι εἶδομεν καὶ εἰκοστὴν τῆς αὐτῆς βίβλου ἐκδοσιν, ἐπηυξημένην καὶ ἐπιδιωρωμένην τάχα, διὰ τῆς ἀλλαγῆς τῆς τάξεως κεφαλαίων τινῶν ἴσως καὶ τοῦ σχηματισμοῦ μερικῶν φράσεων, ἀρκετῶν νὰ ἐξαναγκάσωσι τὸν πτωχότατον ἐν τούτοις παῖδα, νὰ μὴ μεταχειρισθῇ τὸ ἴδιον, ὅπερ καὶ ὁ ἀδελφός του, ἢ ὁ συγγενής του, ἢ ὁ προστάτης του, πέρυσιν ἔτι μετεχειρίζετο βιβλίον, ἀγοράσῃ δὲ νέον καὶ ἰδοὺ ἐντὸς λαβυρίνθου ἐπικινδυνωτέρου ἢ ὁ τῆς Κρήτης, καθότι πολλοὶ οἱ ἀρχιτέκτονες τούτου Δαίδαλοι, ἐγκεκλεισμένοι ἡμεῖς ἄνευ ὁδηγοῦ πρὸς ἐξοδὸν νήματος.

Διατί λοιπὸν νὰ μὴ ὀρισθῶσι δι' ἀπάσας τὰς σχολὰς τὰ αὐτὰ βιβλία κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῆς προρρηθείσης πλουσίας συλλογῆς, ὑποδειχθέντα ὑπ' ἀνδρῶν, ὧν ἡ κρίσις κῦρος ἔχει, ἀπαγορευθῶσι δὲ, αἱ κατὰ τὰς ἐκάστοτε γιγνομένας ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν ἀνατυπώσεις ἔνεκα λόγων καθαρῶς κερδοσκοπικῶν, ὅλως ἄτκοποι προσθῆκαι ἢ παραλείψεις; Ἄς παύσῃ πλέον ἡ ἔκρυθος αὕτη κατάστασις, ἣν ἐπανελημμένως ὤκτειραν τὰ ἐγγώρια φύλλα, καὶ δικαίως. Ἄς μὴ παρχικωνίζονται βιβλία πραγματικῆς ἀξίας εἰς τὴν γραφῆδα πολυτεῶν ὀφειλόμενα ἀνδρῶν, καὶ ἀντ' αὐτῶν προτιμῶνται ἄλλα, ἐπινοήματα μικρονόων τραγελαφικὰ, χάριν τούτου ἢ ἐκείνου, λέγει, τοῦ συγγραφέως, φίλου ἴσως ἡμῶν ἢ συγγενοῦς ἢ, τίς οἶδε πῶς, καὶ ἄλλως μεθ' ἡμῶν συνδεομένου. Δὲν πρέπει ἡ γενικὴ εὐημερία νὰ θυσιάζῃται εἰς τὸ ἀτομικὸν τοῦ Κώστα καὶ

Παύλου συμφέρον. Ἀμερόληπτος ἔστω πᾶς ὁ ὑπὲρ κοινοῦ συμφέροντος γράφων, ὁμιλῶν, ἢ πράττων. Ὁμοιόμορφον λοιπὸν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ἐν τῷ προγράμματι καὶ ἐν τοῖς βιβλίοις, εἶναι τρία σπουδαῖα μέτρα, αἶροντα τὴν ἐκ τῆς ἀπὸ σχολῆς εἰς σχολὴν μεταγραφῆς τῶν μαθητῶν προκύπτουσαν βλάβην. Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα, τὴν μεταγραφὴν ταύτην καλὸν παντὶ τρόπῳ ν' ἀποφεύγωσιν οἱ γονεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VIII.

Ὅπου ὁ παῖς ἀναγκάζεται νὰ μεταπέσῃ ἐκ τῶν ἀγκαλιῶν τῆς παιδείας εἰς τοὺς κόλπους τῆς τέχνης.

Καὶ ταῦτα μὲν ἅπαντα ἀρκοῦντά εἰσιν εἰς νύξιν καὶ πρώτην ὥθησιν πρὸς μελέτην καὶ διόρθωσιν τῶν ἐλλείψεων τῆς κατωτέρας παιδείσεως ἐν ταῖς δημοτικαῖς σχολαῖς, προϋποτιθεμένου, ὅτι ὁ ἐν αὐταῖς παιδευόμενος δὲν θέλει διακόψει τὰς σπουδὰς αὐτοῦ, ἀλλὰ θέλει συνεχίσει ταύτας καὶ ἐν τῇ ἐλληνικῇ σχολῇ καὶ ἐν τῷ Γυμνασίῳ. Προκειμένου ὅμως, ἔνεκα λόγων οἰκονομικῶν ἢ ἔνεκα πτωχείας πνεύματος νὰ παραιτηθῇ πάσης περαιτέρω παιδείσεως, ἵνα, εἰς τέχνην μεταβάς, πορίζηται διὰ τῶν χειρῶν, μὴ δυνάμενος διὰ τοῦ πνεύματος, τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἔχομεν ὀλίγα ἔτι νὰ προσθέσωμεν.

Καὶ ἐν πρώτοις νομίζομεν, ὅτι δὲν εἶναι οὐδόλως φρόνιμον ἀπὸ δημοτικὰς σχολὰς ν' ἀπέρχωνται οἱ παῖδες εἰς τέχνην· διότι, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἢ ἡλικία αὐτῶν εἶναι πολὺ μικρὰ, ὥστε τελεσφόρως ὡς τεχνίται νὰ ἐργασθῶσιν εἰς

πρόοδον αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πολὺ ὀλίγαι θὰ ἦναι αἱ γνώσεις αὐτῶν, ὥστε τῇ χρήσει τούτων νὰ εὐδοκίμησωσιν ἐν τῇ τέχνῃ, ἧς θὰ ἐπιληθῶσι. Προτιμότερον διὰ τοῦτο θὰ ἦτο, ἐὰν, ἀπὸ τῆς ἐλληνικῆς σχολῆς ἐξερχόμενοι μετέβαινον εἰς τέχνην. Ἐννοοῦμεν ὅμως κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν αὐτῇ φοιτήσεώς των νὰ μανθάνωσι ταῦτοχρόνως καὶ τὴν τέχνην, ἣν θὰ ἐκλέξωσιν, ὅπως ἀποφοιτήσαντες ὦσιν ἱκανοὶ ἀμέσως νὰ κερδήσωσι τὸν ἄρτον αὐτῶν καὶ ὄχι ἠναγκασμένοι νὰ ἐξοδεύσωσι καὶ ἄλλα ἔτη μέχρις ὅτου ἐκμάθωσι τὴν τέχνην, μαθητεύοντες παρὰ τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ τεχνίτῃ. Ἀλλὰ πῶς τότε δύνανται καὶ τέχνην καὶ γράμματα συγχρόνως νὰ μανθάνωσι; Δύνανται, σκεπτόμεθα· ἐὰν ἰδρυθῶσι παραρτήματα ἀστικῶν καὶ ἐλληνικῶν σχολῶν ἐν εἴδει πολυτεχνειῶν ἐν μικρογραφίᾳ, ἐν οἷς μετὰ μεσημβρίαν, μέχρι μεσημβρίας μόνον σπουδάζοντες, ὅσοι θέλουσι ν' ἀσπασθῶσι τέχνην τινὰ νὰ ἐργάζωνται παρ' ἐπὶ τούτῳ ὠρισμένοις τεχνίταις πρὸς ἀσκησιν αὐτῶν. Ἴσως ὀλίγα χρήματα ἐξαρκοῦσιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῆς πραγματοποιήσεως τῆς σκέψεως ἡμῶν ταύτης, διότι οὐδὲν οἱ ἐργάται οὔτοι διδάσκαλοι θὰ λαμβάνωσιν ὡς μισθόν, ἀφοῦ εἰς μὲν τὸ ἐργαστήριον ἐνοίκιον δὲν θὰ πληρόνωσι, δωρεὰν δὲ καὶ τοὺς μαθητὰς βοηθοὺς θὰ ἔχωσιν· ἀρκεῖ τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας αὐτοὶ νὰ ταμειεύσωσιν, ἀναλαμβάνοντες τὰ ἐξόδα. Θὰ ἐργάζωνται, ὡς ὅλοι, διατηροῦντες τὴν πελατεῖαν αὐτῶν καὶ μεγαλειτέραν πιθανὸν ἀποκτῶντες. Ἀλλὰ καὶ σπουδαιότερα δύνανται νὰ κατορθωθῶσι, διὰ τῆς ἀδελφικῆς συμπνοίας.

Κατὰ δεκάδας ἀριθμοῦνται, ἐνταυθαῖα τε καὶ ἀλλαχοῦ, αἱ ἀδελφότητες, οἱ σύλλογοι καὶ τὰ ἄλλα σωματεῖα, τὰ ὅποια οὐδὲν μὲν, ἐκτὸς ὀλιγίστων, τὸ ἄξιον λόγου ἐργά-

ζονται, κατόπιν πολλῶν ὠδινῶν μῦν πράγματι τίκτοντα, ἀλλ' ἔάν συνενωθέντα κοινῇ ἐργαθῶσι, εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀποβλέποντα, δύνανται ν' ἀποφέρωσί τι κοινωφελές, καὶ πτωχοὺς ἐπὶ παρδείγματι νὰ διαθρέψωσιν, ἐνδύσωσι καὶ ἐκπαιδεύσωσι, καὶ σχολεῖα, οἷα δεῖ, νὰ διατηρήσωσι καὶ ὅσα εἶπομεν, ἀδύνατα ἡμῖν διαφωνοῦσι φαινόμενα, ἅπαντα εὐκόλως νὰ πραγματώσωσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΧ.

Γυμνάσιον. Τὸ μάθημα τῆς Καλλιγραφίας.

ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΑ.

Ἐνταῦθα, ὅπου ἄρχεται πλέον, ἡ γυμνασιακὴ παιδεία, ἡ γραφὴς ἡμῶν ἴσταται, τὴν διόρθωσιν τῶν κατ' αὐτὴν τυχόν κακῶς ἐχόντων εἰς εἰδικωτέρους ἡμῶν καὶ ἐπιτηδειοτέρους ἐγκαταλιμπανόντων. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ παραλείψωμεν ἐπιπροσθήκην τινὰ ἐνδιαφέρουσαν πολὺ.

Εἰς ὀλίγας ἐκ τῶν ἡμετέρων δημοτικῶν σχολῶν, ὀλιγωτέρας ἐκ τῶν ἐλληνικῶν καὶ εἰς οὐδὲν σχεδὸν Γυμνάσιον καλλιεργεῖται τὸ μάθημα τῆς *Καλλιγραφίας*, θεωρούμενον, ἄγνωστον διατί, δευτερεῦόν τι ὅλως καὶ ἐλαχίστης προσοχῆς ἄξιον. Οἱ πλεῖστοι ἐξερχόμενοι τῶν Γυμνασίων τόσον κακῶς γράφομεν, ὥστε τὸ χειρόγραφον ἡμῶν καὶ ὁ ὀξύδερκέστερος ὀφθαλμὸς θὰ ἠδυνάτῃ ν' ἀναγνώσῃ. Πόσοι δὲ, προσκληθέντες εἰς γραφεῖα ἐμπορικὰ, ἢ τραπεζικὰ, κακῶς μετ' οὐ πολὺ ἀπεπέμψθησαν, ἕνεκα τῆς κακογραφίας αὐτῶν; Διατί λοιπὸν νὰ μὴ διδάσκηται καὶ τὸ μάθημα τῆς *Καλλιγραφίας* μετ' ἴσης καὶ τὰ ἄλλα

ἐπιμονῆς καὶ εἰς τὰς ἐλληνικὰς σχολὰς, ὡς καὶ εἰς τὰς δημοτικὰς, καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς κατωτέρας γυμνασιακὰς τάξεις; Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες διὰ τῆς *Καλλιγραφίας* αὐτῶν ζῶσι, ἐργαζόμενοι ὡς ἀντιγραφεῖς εἰς διαφόρους ἐταιρίας καὶ πολλάκις καλῶς μισθοδοτούμενοι, ἀδρότερον δὲ πάντοτε ἑνὸς διδασκάλου. Ἄλλως τε τὸ μάθημα τῆς *Καλλιγραφίας* εἶναι καλλιτεχνικόν, ὡς ἡ Ζωγραφικὴ καὶ ἡ Μουσικὴ καὶ ἐξημεροῖ τὴν ψυχὴν καθιστὰν αὐτὴν μαλακωτέραν εἰς εὐκολωτέραν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου διάπλασιν.

Ταῦθ' ὅσα ἐλέχθησαν περὶ τῆς τῶν ἀρρένων κατωτέρας παιδείσεως ἀναφέρονται ὁμοίως σχεδὸν καὶ εἰς τὴν τῶν θηλέων· ὑπάρχουσιν ἐν τοσοῦτῳ εἰδικωτέρες τινες ἐν τῇ τῶν παρθεναγωγείων διαρρυθμίσει, τὰς ὁποίας ἀποφεύγομεν νὰ θίξωμεν ἐνταῦθα, συναισθανόμενοι τὸ ἀκατάλληλον ἡμῶν ἀφ' ἑνὸς, καὶ τὴν ἀδυναμίαν ἀφ' ἑτέρου. Ὑπάρχουσιν ὅμως, πλεῖστα ὅσα περιοδικὰ τε καὶ μὴ συγγράμματα ἡμετέρων τε καὶ Εὐρωπαϊῶν περὶ τῆς τῶν θηλέων παιδείσεως, ἅπερ μελετώμενα καὶ τῶν μὲν τῶν ἐν αὐτοῖς συμφόρων τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν, τῶν δ' ἀσυμφόρων ἀπορριπτομένων, δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ἡμῖν, διευθύνουσι παρθεναγωγεῖα, ὡς σύμβουλοι πρὸς διοργάνωσιν αὐτῶν ἐπὶ τὸ βέλτιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Χ.

Τὰ ἄνευ χαρακτῆρος ἔτι μικρὰ ἡμῶν τέκνα εἰς εὐρωπαϊκὰς σχολὰς.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου τοῦ μετὰ χειρας πονήματος μέρους ἀφικόμενοι, δὲν δυνάμεθα ἐν σιγῇ νὰ παρέλθωμεν,

τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως ἡμῶν καταπνίγοντες, ἀξιό-
μεμπτόν τινα συνήθειαν, ὄνειδος τῷ ἡμετέρῳ γένει προσά-
πτουσιν, πρὸ πολλοῦ δὲ τὴν κοινωνίαν ἡμῶν δυστυχῶς
νεμομένην.

Πολλοὶ τῶν γονέων εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, παραλόγως σκε-
πτόμενοι, τοὺς τε υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν εὐ-
ρωπαικὰς σχολὰς ἀποστέλλουσι πρὸς ἐκπαίδευσιν αὐτῶν
ὡσεὶ τάχα νὰ μὴ ὑπῆρχον Λύκεια Ἑλληνικὰ, οὐχ ἦττον
καλῶς κατηρτισμένα καὶ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῶν
λειτουργοῦντα. Τί δὲ λυπηρότερον τούτου, νὰ βλέπη τις
τὰς νεάνιδας καὶ τοὺς νέους ἡμῶν, ἀγνοοῦντας μὲν παν-
τελῶς τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, μετὰ σπανίας ὁμῶς
προφορᾶς ἴσως καὶ διὰ φράσεων ἐντέχνως τετορνευμένων
τὴν γαλλικὴν, γερμανικὴν ἢ ἀγγλικὴν ὁμιλοῦντας καὶ
ὡς δημοσιογράφους αὐτὰς γράφοντας; Τίς μᾶς συμβου-
λεύει πολὺγλωσσοὶ νὰ μὴ γίνωμεν; Δίκαιον ὁμῶς εἶναι
καὶ τὴν ἰδίαν γλῶσσαν ὡς νήπια νὰ ψελίζωμεν; Λογικὸν
εἶναι νὰ περιφρονῶμεν αὐτὴν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι (Γερμανοὶ
κ.λ.π.) νυκτὸς καὶ ἡμέρας περὶ αὐτῆς φροντίζουσι καὶ
μετὰ σεβασμοῦ καὶ εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν ταύτην διδά-
σκουσι; Τί εἶδους ἦχοι τὸ πρῶτον τὰ ὦτα ἡμῶν ἐπληξάν
ἅμα γεννηθέντων; γαλλικῶν καὶ γερμανικῶν ἢ ἑλληνι-
κῶν φθόγγων; Διατί λοιπὸν θέλομεν, πρὶν ἢ τὴν ἰδίαν
γλῶσσαν νὰ ἐκμάθωμεν, τὰς εὐρωπαϊκὰς νὰ σπουδάζω-
μεν; Καὶ χειρίστη ἐὰν ἦτο, αὐτὴν πάλιν ἔπρεπε πρώτι-
στα νὰ γνωρίσωμεν. Μὴ ὁ Γάλλος ἢ ὁ Γερμανὸς καὶ Ἄγ-
γλος τὰ ἑλληνικὰ πρὸ τῆς ἰδίας γλώσσης σπουδάζουσι;
Δειξόν μοι τότε τέκνα αὐτῶν ἐν ταῖς ἡμετέραις τῆς κα-
τωτέρας παιδείσεως σχολαῖς· μανθάνουσι τὴν ἑλληνικὴν,
διότι πολυτιμότερον θεωροῦσι προσὸν τὴν γνῶσιν αὐτῆς,

ἀλλ' ἀφοῦ ἕκαστος τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πρότερον ἐκμάθη γλῶσ-
σαν. Ἡμέτεροι ἐν τούτοις παῖδες πλεῖστοι ὅσοι εὐρί-
σκονται ἤδη καὶ ὀλονὲν εἰσάγονται εἰς γαλλικὰς καὶ γερ-
μανικὰς προκαταρκτικὰς σχολὰς, πρὶν ἢ καὶ τὰς στοι-
χειωδεστάτας ἔτι γραμματικὰς τῆς ἰδίας γλώσσης γνώ-
σεις ἀποκτήσωσι, πρὶν ἢ δημοτικῆς τοῦλάχιστον σχολῆς
ἀποφοιτήσωσι. Πόσον ἄλογον τοῦτο καὶ λεγόμενον μόνον
φαίνεται!

Ἄλλὰ καὶ ἄλλη σπουδαιότερα ἡμῖν προσγίγνεται ἐκ
τῆς συνηθείας ταύτης, τοῦ νὰ ἀποστέλλωμεν τὰ τέκνα
ἡμῶν μικρὰ εἰς εὐρωπαϊκὰς σχολὰς, βλάβη. Εἰς ἱκανὰς
ἐκ τῶν σχολῶν τούτων, ἵνα μὴ εἶπω εἰς ὅλας, καὶ μάλ-
ιστα εἰς ἐκείνας, αἵτινες δίδακτρα δὲν λαμβάνουσιν, ὑπο-
κρύπτεται σκοπὸς ἄλλος παρὰ ἐκπαιδευτικὸς, ὑπολανθά-
νει πνεῦμα προσηλυτιστικόν· ὁ μικρὸς δὲ μαθητῆς, ὅστις
ἐνεκα τῆς ἀπειρίας αὐτοῦ καὶ ἀνεξίθρησκος δύναται νὰ
ῆναι, εὐκόλως ἀπατᾶται, προσηλυτίζεται καὶ καταλείπων
τὴν ἰδίαν θρησκείαν, ἣν ἄλλως τε πολὺ ὀλίγον ἐγνώρισεν
ὁ δυστυχῆς, ἀσπάζεται τὴν προτεινομένην, τὴν ὁποίαν
ἄλλως τε οἱ διδάσκαλοι αὐτοῦ ἐπιτήδειοι ἱεραπόστολοι,
λαμπροτέραν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ προθυμοποιοῦνται
νὰ παραστήσωσιν.

Ἴδου ἡ διπλῆ ζημίαι, ἧς παραίτιοι γινόμεθα, τὰ προσ-
φιλῆ ἡμῶν τέκνα ἀνήλικα ἔτι καὶ τὴν ἰδίαν γλῶσσαν καὶ
θρησκείαν ἀγνοοῦντα, εἰς εὐρωπαϊκὰς σχολὰς ἀπερισκέ-
πτως εἰσάγοντες. Σταθμίσωμεν καλῶς αὐτὴν καὶ πιστεύο-
μεν νὰ ὁμολογήσωμεν ἐνὶ στόματι ὅτι ἐλλεβόρου χρεῖαν
θὰ ἔχωμεν, ἐὰν ἐπιμείνωμεν εἰς τὴν προτέραν ἡμῶν
πολιτικὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΧΙ.

Περὶ ἐνιαυσίων προφορικῶν ἐξετάσεων.

Ἦδη πρὸς συμπλήρωσιν ὧτων ἀκόμψως ἴσως καὶ λίαν ἀτέχνως εἶπομεν παραθέτομεν καὶ σημειώσεις ἡμῶν τινὰς περὶ ἐνιαυσίων προφορικῶν ἐξετάσεων ἐν γένει, ἰδίᾳ δὲ ἐν δημοτικαῖς σχολαῖς.

Αἱ ἐνιαύσιοι προφορικαὶ ἐξετάσεις διπλοῦν κατήντησε νὰ ἔχωσι σκοπόν. Γίνονται κατ' ἔτος ἵνα παριστάμενοι οἱ γονεῖς καὶ κηδεμόνες ἀκούωσιν, ἀφ' ἐνὸς μὲν τῶν τέκνων αὐτῶν ἐξεταζομένων ἐπὶ τῶν ἐν τῷ σχολικῷ ἔτει διδασκθέντων αὐτοῖς διαφόρων μαθημάτων, καὶ κρίνωσι περὶ τῆς σχετικῆς αὐτῶν προόδου καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως καθ' ἐν ἑκαττον τούτων, ἀφ' ἐτέρου δὲ τῶν διδασκάλων, τοὺς ὁποίους τοιοῦτοτρόπως δοκιμάζοντες ἀποτυχόντας νὰ διώκωσιν, ἐπιτυχόντας δὲ νὰ κρατῶσιν.

Αἱ προφορικαὶ ἐξετάσεις λοιπὸν εἶναι ἡ λυδία λίθος, ἐφ' ἧς δοκιμάζεται ἡ ἀξία μαθητῶν καὶ διδασκάλων, τὸ μέσον δι' οὗ ἀναγνωρίζομεν καὶ βραβεύομεν μὲν τοὺς ἐπιμελεῖς μαθητὰς καὶ εὐσυνειδήτους διδασκάλους, φέγομεν δὲ καὶ παραδειγματικῶς στιγματίζομεν τοὺς ἀμελεῖς μὲν τῶν μαθητῶν, τοὺς ἀσυνειδήτους δὲ τῶν διδασκάλων. Ἄλλ' ἄρά γε πρέπει νὰ ἐπαναπαυώμεθα ἐπὶ τῆς ἰδέας, ὅτι πιστῶς ὑπὸ τῶν προφορικῶν ἐξετάσεων ὁδηγοῦμεθα εἰς τὴν περὶ τούτων κρίσιν ἡμῶν, σπουδαιοτάτην ἄλλως, ἀφοῦ ἐξ αὐτῆς κρέματα ἡ ἠθικὴ ἀξιοπρέπεια τῶν μαθητῶν, ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐναγωνίως ἀναμενόντων, ἢ νὰ κατηγορηθῶσιν, ἢ νὰ ἐπαινεθῶσιν, ἢ διατήρησις δ' ἐν τῇ θέσει αὐτῶν, ἢ ἡ ἀποπομπὴ ἀπ' αὐτῆς

τῶν διδασκάλων, τὸ μέλλον πολλάκις αὐτῶν; Νομίζομεν ὅχι. Ὅπως αἱ ἐξετάσεις γίνονται, καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνωσιν ἄλλως, ἕκαστος τῶν μαθητῶν δὲν δύναται νὰ ἐξετάζηται περισσότερον τῶν πέντε λεπτῶν, κατὰ τὴν ἐλαχίστην διάρκειαν τῶν ὁποίων θὰ δεῖξῃ διὰ τῶν ὀλιγίστων, ἕνεκα τῆς βραχύτητος τοῦ ἐν τῇ διαθέσει αὐτοῦ χρόνου, ἀπαντήσεων τὰς ὁποίας θὰ δώσῃ πρὸ πολυπληθοῦς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὁμηγύρεως, τί ἔμαθεν ἐντὸς ὀλοκλήρου ἔτους. Διὰ τοῦτο ἐρυθριᾷ, τρέμει, ἰλιγγιᾷ ὁ μικκύλος τῆς δημοτικῆς σχολῆς μαθητῆς, οὐχ ἥττον ὅμως καὶ ὁ τοῦ Γυμνασίου τελειόφοιτος, πρὸ τῆς ἰδέας, ὅτι ἐξ ὧτων θὰ εἴπῃ μόνων ἐξαρτᾶται ὁ καλὸς ἢ ὁ κακὸς βαθμὸς, ὃν θὰ λάβῃ, ἢ καλὴ ἢ κακὴ ὑποδοχὴ, ἢν παρὰ τοῦ ἀκροατηρίου θὰ τύχῃ, καὶ ὁ προβιβασμὸς ἢ μὴ αὐτοῦ εἰς ἀνωτέραν τάξιν· καὶ τὸ τρομερὸν τῆς ἀποτυχίας φάσμα ὀλονέν πρὸ αὐτοῦ βλέπων, ἐὰν μάλιστα ἦναι ἄγαν φιλότιμος, ἐπὶ τέλους περιπλέκεται, ἀποτυγχάνει, συγκινεῖται καὶ κλαίει. Εἶναι δὲ παρατηρημένον, ὅτι τοῦτο ἴσα ἴσα οἱ ἄριστοι τῶν μαθητῶν πάσχουσι, διότι φιλοτιμότεροι ὄντες, ἐν τῷ φόβῳ περὶ πιθανῆς ἀποτυχίας, χάνουσι καὶ τὸ ὀλίγον θάρρος, ὅπερ ἐκ τῆς εἰς ἑαυτοὺς πεποιθήσεως εἶχον, καὶ οὐδὲ λέξιν ν' ἀρθρώσωσι δύνανται· ἐνῶ οἱ ἀμελέστεροι καὶ θρασύτεροι πάντοτε πεφυκότες, εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι τοὺς παρισταμένους καὶ τὴν περὶ αὐτῶν κρίσιν αὐτῶν, συμβαίνει, ὀλίγον καὶ ὑπὸ τῆς τύχης εὐνοηθέντες τόσον εὐθαρσῶς ν' ἀπαντήσωσιν, ὥστε καὶ τὰ εὖγε τῶν ἀκροατῶν, ἀγνωσύντων ἄλλως τε τὴν καθ' ἡμέραν ἐκάστου τῶν ἐξεταζομένων ἐπιμέλειαν, ν' ἀποσπάσωσι. Τί γίνεται δὲ τοιοῦτοτρόπως; Τὸν μὲν ἀμελεῖ ἐπαινοῦμεν, χειροκροτοῦντες, τὸν δὲ πράγματι ἐπιμελεῖ μεμφόμεθα,

ἀποστρέφοντες τὸ πρόσωπον καὶ μορφάζοντες. Ὁ δὲ διδάσκαλος κατηγορεῖται ἀφ' ἑτέρου ὡς μὴ εὐσυνηδείτως ἐργασθεῖς· ἴσως ὁμοῦς ἐκεῖνος καὶ τὸ αἷμά του ὁ δυστυχῆς ἔπτυσεν ἐν τῇ ἐκπληρώσει τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ. Διότι πιθανὸν ὁ διδάσκαλος νὰ ἐργάζεται κάλλιστα, μεθ' ὅλης τῆς δυνατῆς τέχνης, οἱ δὲ μαθηταὶ νὰ τύχωσι βλάβας καὶ ἀμελεῖς καὶ νὰ μὴ ἐννοήσωσιν αὐτόν. εἶναι δι' αὐτὸ δίκαιον νὰ διώκηται κακὴν κακῶς ὁ διδάξας, ἀφοῦ εἰς οὐδὲν ἔπταισεν; ὥστε αἱ προφορικαὶ δημόσιαι ἐξετάσεις δὲν εἶναι κατάλληλον καὶ ἀλάνθαστον μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου φανεροῦται ἡ ἱκανότης μαθητῶν καὶ διδασκάλων, καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς οὐδόλως διστάζομεν νὰ γνωμοδοτήσωμεν περὶ καταργήσεως τῶν πομπωδῶν τούτων πρὸς φανακισμὸν αὐτόχρημα τοῦ δημοσίου κατ' ἔτος τελουμένων πανηγύρεων, ἐν αἷς τὰ ἐπιδεικτικὰ ἄσπρα, διφωνίαι καὶ τετραφωνίαι καὶ οἱ μῦθοι τὴν πρώτην πάντοτε κατέχουσι θέσιν, ἐν τῷ τῆς τελετῆς προγράμματι. Προτιμότερον εἶναι καθ' ἑβδομάδα ἢ κατὰ μῆνα αἱ κατὰ τόπους ἐφορίαι, νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὰ σχολεῖα, ὧν ἐφορεύουσι, καὶ ἐξετάζωσι μὲν τοὺς μαθητὰς εἰς τὰ διάφορα μαθήματα, ὥστε νὰ ἦναι ἐνήμεροι πάντοτε τῆς πνευματικῆς αὐτῶν προόδου, ἀκούωσι δὲ καὶ τοῦ διδασκάλου παραδίδοντος καὶ βολιδοσκοπῶσιν οὕτω καὶ τούτου τὴν ἱκανότητα· διότι ἀσφαλέςτερον βέβαια θὰ κρίνωμεν ἀμφοτέρωθεν τὰ μέρη ἐκ τῆς κατ' ἰδίαν ἡμερησίας ἐργασίας, ἢ ἐκ τῶν κατὰ τὰς ἐνιαυσίους δημοσίας προφορικῶς ἐξετάσεις διδομένων ὀλίγων βεβιασμένων προφορικῶν ἀπαντήσεων. Εἰς δὲ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους, οἱ διδάσκαλοι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν καθημερινῶν βαθμολογιῶν, καὶ τῆς ιδέας, ἣν ἐσχημάτισαν ἤδη περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν μαθητῶν νὰ βαθμολογῶσιν

αὐτοὺς, προβιβάζοντες τοὺς ἱκανοὺς, ἐν τῇ αὐτῇ δὲ καταλείποντες τοὺς ἀνικάνους τάξει· ἐπιτελῶσι δ' αὐθις καὶ μικρὰν τινα ἐορτὴν, καθ' ἣν, προσκαλοῦντες τοὺς οἰκείους τῶν μαθητῶν, γονεῖς καὶ κηδεμόνας, νὰ γνωρίζωσιν αὐτοῖς τὸ γενικὸν τῆς καθ' ἅπαν τὸ σχολικὸν ἔτος σπουδῆς τῶν τέκνων αὐτῶν ἀποτέλεσμα, δημοσίᾳ τοὺς ἐπιμελεῖς λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἀνταμείβοντες, τοὺς δ' ἀμελεῖς κακίζοντες, καὶ τὴν συνήθη τῆς καταπτώσεως τῆς σχολῆς ἐκθετικὴν ποιοῦντες. Πολὺ ὀλίγοι ἄλλως τε γονεῖς ὑποφέρουσι νὰ στενοχωρηθῶσι δύο ἢ τρεῖς ὥρας διὰ ν' ἀκούσωσι τῶν τέκνων αὐτῶν ἐξεταζομένων.

Τὸ μέτρον τοῦτο ἔχει πρὸ ταῖς ἄλλαις καὶ τὴν ἐξῆς ἀρετήν: Κερδίζεται δι' αὐτοῦ χρόνος πρὸς διδασκαλίαν περισσοτέρων πραγμάτων. Διότι τώρα δύο μῆνας πρὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ἐξετάσεων ἐκάστη σχολὴ ἀρχίζει τὰς ἐπαναλήψεις καὶ ὁ διδάσκαλος παύων πλέον τὰς παραδόσεις αὐτοῦ, προετοιμάζει τοὺς μαθητὰς, ὥστε ἡτο ἀρχηγὸς θιάσου, ὅπως ἔσον δυνατόν ἐπιτυχέστερον παίξωσι τὸ πρόσωπον αὐτῶν, ἐν τῷ δράματι τούτῳ, ὅπερ ὀνομάζομεν ἐξετάσεις προφορικῶς καὶ χειροκροτηθῶσιν. Ἐνῶ τῶν ἐξετάσεων ἐκλιπόντων, αἱ παραδόσεις θὰ ἐξακολουθῶσι μέχρι τέλους τοῦ ἔτους. Ἐν γένει αἱ ἐξετάσεις οὐδὲν ὠφελούσι, μᾶλλον δὲ βλάπτουσι· ὁ δὲ ὄγκος τῶν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου πρὸς τοὺς μαθητὰς προτεινομένων ἐρωτήσεων καὶ τῶν ὑπὸ τῶν τελευταίων τούτων ἐπιφερομένων ἀπαντήσεων εἶναι σποδὸς εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν κοινοτήτων ῥιπτομένη, ἀσαφῶς ποιούσα αὐτὰς νὰ βλέπωσι τὴν ὑποκρυπτομένην γοητείαν, τὸν ὑπολανθάνοντα, ἐπιτραπήτω μοι ἡ λέξις, σαρλαταρισμὸν. Ἀλλὰ δυνατόν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῶν δημοτικῶν σχολῶν, ὅπου οἱ μαθηταὶ

ἔμαθον νὰ γράφωσιν ὅπωςδὴποτε ὀρθῶς, νὰ γίνωνται κατὰ τριμηνίαν γραπταὶ ἐξετάσεις, μετὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων, τοῦ Πάσχα καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους, ὅτε οἱ μαθηταὶ ἔχουσι καιρὸν καὶ κατ'οἶκον νὰ ἐπαναλάβωσιν, ὅσα κατὰ τὸ προηγηθὲν τρίμηνον διάστημα χρόνου ἐδιδάχθησαν. Τοῦλάχιστον εἰς τὰς γραπτὰς ἐξετάσεις λαμβάνει καιρὸν τὸ πνεῦμα νὰ σκεφθῇ καὶ δὲν προτρέχει τούτου ἢ γραφίς, ὅπως εἰς τὰς προφορικὰς ἢ γλῶσσα τῆς διανοίας.

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΙΣ ὍΣΟΝ ΑΦΟΡΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Αἱ ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἐπιδαφιλεόμεναι παρὰ τῶν γονέων πρῶται περιποιήσεις πρὸς τὰ τέκνα.

Τὴν ἡσυχίαν τῶν συζύγων ἤρξαντο νὰ ταραττώσιν αἱ κραυγαὶ τοῦ νεογνοῦ. Οὐδεὶς ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχη ὕπνον διακεκομμένον, πολλῶ μᾶλλον ὑπὸ φωνῶν κλαυθμηρίζοντος βρέφους διακοπτόμενον· ὁ πατήρ ὁμοίως καὶ ἡ μήτηρ σπεύδουσι τὸ αἷτιον τοῦ κλαυθμηρισμοῦ τούτου ν' ἀνακαλύψωσι καὶ ἐπὶ τοῦ λίκνου τοῦ τέκνου αὐτῶν νὰ ἐναποθέσωσιν αὐθις, ὅ,τι διάφορα αἷτια ἀπ' αὐτοῦ ἀφῆρσαν· τοσαύτη ἢ πρὸς τὰ τέκνα στοργὴ τῶν γονέων. Μία μόνη λέξις ἐκ τοῦ στόματος τοῦ βρέφους ἐξερχομένη δύναται νὰ ἐξαγνίσῃ τὰς ἐξ αὐτοῦ προερχομένας τῇ μητρὶ ἀνησυχίας, ἐν μειδίᾳ πρὸς τὴν μητέρα τὰ πάντα κατευνάζει καὶ ἀλλεπάλληλα τὰ φιλήματα ἐπισύρει ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ πρῶτην ὀργίλος γυνὴ κατευνάζεται, ὡς κυμαινομένη θάλασσα δι' ἐλαίου περιχεομένη, καὶ τὰ καθήκοντα τῆς μητρότητος ὑπερισχύουσι· βλάβη τε τὴν μη-

τέρα· οὐχὶ ὅμως τὸ τέκνον. Ἡ πρὶν γαληνιῶσα, ἰλαρὰ καὶ μειλίχιος, ὡς τίγρις καὶ μαινομένη λέαινα ἐπιπίπτει καθ' ἡμῶν πειρομένων τι κατὰ τοῦ τέκνου τῆς. Τοιαύτη ἢ μητρότης! Οὐδὲν σκληρότερον διὰ τὴν μητέρα τοῦ νὰ βλέπη τὸ ἴδιον τέκνον πάσχον.

Ἐγεννήθη ἄνθρωπος· ἰδοὺ ἠξιώθησαν τέλος οἱ σύζυγοι νὰ κληθῶσι καὶ γονεῖς, νὰ ἀκούσωσιν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ τέκνου των τὴν γλυκυτάτην λέξιν μπαμπᾶ, μαμαᾶ. Καὶ πόσοι ὅμως ὡς μόνον ὄνειρον ποθοῦσι τὴν στιγμὴν ταύτην, ἣν ὅμως δὲν δύνανται ν' ἀπολαύσωσι; Πόσοι καὶ αὐτὰ τὰ πλούτη των θυσιάζουσι πρὸς ἀπόκτησιν ἐνὸς καὶ μόνου τέκνου! Ἄλλὰ τῷ Θεῷ ἄλλως δοκεῖ. Εἰς τοῦτον μὲν κατ' ἔτος καὶ κατὰ συνέχειαν ἀφειδῶς γεννῶνται καὶ ἐκ τῶν δύο γενῶν τέκνα, ἐνῶ εἰς ἐκεῖνον οὐδὲ ἐν πρὸς συμπλήρωσιν τῆς εὐτυχίας του. Ἀπὸ τῆς γεννήσεως ὅμως ἄρχεται καὶ ὁ ἀγὼν τῆς μορφώσεως τῆς εὐπλάστου ταύτης ζύμης, ἣν νεογνὸν ἅμα τῇ γεννήσει ἀποκαλοῦμεν, μέχρι τῆς εἰς τέλειον ἄνθρωπον μεταβολῆς αὐτῆς, ὅτε δύναται ν' ἀποβῆ μέλος τῆς κοινωνίας χρηστὸν καὶ ὠφέλιμον καὶ προστίθῃ καὶ αὐτό τι κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν εἰς τὸ μέγα τῆς ἀνθρωπότητος οἰκοδόμημα.

Παρὰ τῶν γονέων ἐξήρηται ἢ πρώτη μὴρφοσις, ἢ ἐμφύσησις τῶν πρώτων ἀρχῶν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ εἰς τὴν εὐπλαστον τοῦ τέκνου καρδίαν. Ἄλλὰ τοῦτο ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν γονέων μορφώσεως. Πᾶσα εὐπλαστος οὐσία δὲν λαμβάνει, ἢ ὄν τύπον δίδει τις αὐτῇ.

Ὁ ἄνθρωπος ἐπιμελεῖται ἐκείνων καὶ μόνων, ὧν ἀνάγκη ἔχει· ἢ σημερινὴ πρόοδος εἰς τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, εἰς τὴν βιομηχανίαν, ὀφείλεται εἰς τὴν πλή-

ρωσιν τῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀναγκῶν, εἰς τὴν ἀπόκτησιν πλούτου, δόξης κτλ. Τοιαύτη ἢ φύσις τοῦ ἀνθρώπου. Τί ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ ἀποφεύγωμεν τὸ ψῆχος; τί ἀναγκάζει τὸν φιλάργυρον νὰ τρώγη; ὁ φόβος τῆς νόσου, τὸ αἶσθημα τῆς πείνης εἰς τὸν δεύτερον, ἦτις ἄλλως ἀπολήγει εἰς τὸν δι' ἀσιτίας θάνατον· συνελόντι δ' εἰπεῖν, ὁ ἄνθρωπος ἀναγκάζεται περὶ πολλοῦ νὰ ποιῆται τὴν ὑγιείαν του, ὅπως ἀποφύγη προσεχῆ, ἐπικείμενον θάνατον. Ἀνάγκη λοιπὸν ὅπως, ἐν αὐτῇ ἀκόμῃ τῇ μήτρα εὐρισκομένου τοῦ ἐμβρύου, φροντίζομεν περὶ τῆς ὑγιείας αὐτοῦ, ἀποφεύγοντες οὐ μόνον ὅσα διὰ τῆς μητρὸς δύνανται νὰ βλάψωσιν αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀπ' εὐθείας τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἐπαπειλοῦντα. Τοῦτο καλῶς αἱ ἔγκυοι γνωρίζουσι. Κυρίως ὅμως αἱ πρὸς τὰ ἴδια τέκνα περιποιήσεις τῶν γονέων ἄρχονται ἀπὸ τῆς γεννήσεως. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ πατήρ καὶ ἰδίᾳ ἢ μήτηρ ὀφείλουσι νὰ καταβάλλωσι καὶ μόχθους πολλοὺς καὶ ἐπιμονὴν ἔκτακτον ν' ἀναπτύξωσιν, ὅπως τὰ τῆς πορείας τῆς ἀναπτύξεως τοῦ τέκνου αὐτῶν κανονισθῶσι κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ὑγιεινῆς.

Ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς τελείας ἀναπτύξεως τοῦ σώματος ὁ ἄνθρωπος ἀνάγκη ἔχει οὐ μόνον τῶν πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ, ὡς τοῦτο συμβαίνει εἰς τὸν τελείως ἀναπτυχθέντα, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν τῶν ὀργάνων αὐτοῦ. Γίγνονται τοιαῦται μεταβολαὶ εἰς τὸ σῶμα τοῦ μὴ ἀνεπτυγμένου ἀνθρώπου, ὥστε οὗτος διηνεκῶς παλαίει μεταξὺ νόσου καὶ ὑγιείας, καθόσον μάλιστα εὐρίσκεται ἐγγὺς τῇ γεννήσει αὐτοῦ. Τοῦτο ἐκ στατιστικῶν παρατηρήσεων εὐκόλως κατανοεῖται· ἢ θνησιμότης τῶν βρεφῶν ἐστὶν ὡς μεγίστη ἐαυτῆς κατὰ τὴν πρώτην ἑβδομάδα τῆς ζωῆς, βαθμηδὸν ἐλατ-

τουμένη. Ἐντεῦθεν δῆλον γίνεται ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκ μέρους τῶν γονέων καταβολῆς πολλῶν φροντίδων πρὸς περιθάλψιν τῆς σωματικῆς καταστάτεως τῶν τέκνων τῶν ιδίως κατὰ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν, ὅπως μὴ ὕστερον, ἂν ἐπιζήσωσι, φέρωσι ταῦτα σημεῖα καταμαρτυροῦντα τὴν τῶν ιδίων γεννητόρων ἀκηδῖαν, ἔχνη τῆς ἀσυγγνώστου αὐτῶν πρὸς αὐτὰ κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν ἀδιαφορίας.

Ἡ διατροφή τοῦ βρέφους ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῶν πρώτων φροντίδων τῶν γονέων· αὕτη καὶ μόνη εἶναι ἰκανὴ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἀκαταλλήλως γινομένη ἐπὶ τοσοῦτον νὰ ἐξαντλήσῃ τὰς σωματικὰς δυνάμεις αὐτοῦ, ὥστε καὶ τὴν πύλην τοῦ ἄδου αὐτῶν ἀνοίξῃ· ὅθεν ἐνταῦθα αἱ προσπάθειαι πᾶσαι συγκεντροῦνται. Καὶ τίς γονεὺς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἐπιθυμεῖ τὴν βλάβην τοῦ τέκνου του, ἐκείνου δηλ. τοῦ ὄντος, ὅπερ ἐκ τῶν ιδίων του σπλάγχχνων σχηματίζεται καὶ εἰς ὃ τείνουσιν ἅπαντες οἱ κόποι του καὶ ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν μόνην εὐδαιμονίαν του; Καὶ ὅμως, εἶναι τόσον λυπηρὸν, ὅσον καὶ ἀληθές, ὅτι πολλαὶ μητέρες αὐταὶ γίνονται αἰτία οὐ μόνον νόσων, ἀλλὰ καὶ τοῦ θανάτου τῶν τέκνων των. Ὀλίγαι μητέρες παραδίδουσι τὰ τέκνα των εἰς χεῖρας τροφοῦ, δυνάμεναι κάλλιον παντὸς νὰ θηλάσωσι διὰ τοῦ ἀφθόνου αὐτῶν γάλακτος αὐτὰ, ἅπερ φύσει ὄρισται παρ' αὐτῶν νὰ λάβωσι τὴν πρώτην τροφήν; Οὐδόλως ἐννοοῦμεν τὰς εἴτε σωματικῶν νόσων, εἴτε ἄλλων κωλυουσῶν τὸν θηλασμόν δυσκρασιῶν ἕνεκα, κωλυομένας νὰ δώσωσι τὴν πρώτην τροφήν τῷ ἰδίῳ τέκνῳ. Ἐχομεν ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπὸ τοῦ συρμοῦ καθιερωθεῖσαν ἕξιν, ὅπως πᾶσα γυνὴ ἐν ὁπωσοῦν εὐπόρῳ τάξει ἀνήκουσα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παραδίδῃ τὸ τέκνον τῆς, ὅπερ ὅμως καὶ τὸ

ἀγαπᾷ, εἰς τροφὸν, ἵνα μὴ διακόπτηται ὁ ὕπνος τῆς τὰς νύκτας ὑπ' αὐτοῦ ἀνησυχούντος καὶ ἧ ἐλευθέρα ἐν οἰαδῆποτε ὥρα καὶ ὀπουδήποτε νὰ μεταβαίνει. Ὅποια ἡ σωματικὴ κατάστασις τῆς τροφοῦ; ὅποιαί αἱ περιθάλψεις, ἅς αὕτη θὰ ἐπιδαφιλεύσῃ εἰς τὸ ξένον αὐτῇ τέκνον; Δύναται ἄρα γε νὰ παράσχη, ὅσα αὕτη ἡ γεννήσασα μήτηρ πρὸς τὸ ἐν ἑαυτῇ παραχθὲν παρέχει; Ἐκαστος ἀντιλαμβάνεται τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ καθ' ἑκάστην συμβαινόντων, ὅσον καὶ ἂν ἀμβλυωπῇ πρὸς αὐτὰ. Πόσαι σκηναὶ οὐκ εὐχάριστοι λαμβάνουσι χώραν μεταξὺ μητρὸς καὶ τροφοῦ! Αὕτη δὲν εἶναι ὑπηρέτρια ἀπολυομένη κατὰ βούλησιν· θηλάζει τὸ τέκνον τῶν κυρίων τῆς, ἔχει ἀπαιτήσεις, ἐνίοτε καὶ ζητεῖ νὰ ἐπιβληθῇ. Ὅθεν ἔριδες καὶ διαπληκτισμοὶ καὶ συγκινήσεις ἐν τῷ οἴκῳ χάριν τῆς τροφοῦ, ἅτινα ὅμως δύνανται ἅπαντα νὰ ὑπολογισθῶσιν εἰς βᾶρος τοῦ θηλαζομένου.

Ἄλλ' ἄρα γε ἡ προσληφθεῖσα τροφὸς δύναται νὰ διαθρέψῃ τὸ βρέφος διὰ τοῦ ιδίου γάλακτος; Πλεῖστα ὅσα παραδείγματα καταδεικνύουσι τὸ παράξενον τῶν μέσων, εἰς ἃ καταφεύγουσιν αἱ τροφαὶ ἐνίοτε, ὅπως καταπνίξωσι τὰς κραυγὰς τοῦ βρέφους ζητοῦντος διὰ τούτων νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν πεινᾶν του. Παρέχουσιν εἰς χεῖρας πενταμήνου καὶ ἑξαμήνου ὑπάρξεως τεμάχια ἀλφίτων, ὀπώρας καὶ λοιπὰ, οὐδ' ὑπ' ἀνεπτυγμένων στομάχων δυνάμενα εὐκόλως νὰ πεφθῶσι. Καὶ τὸ μικρὸν ἀσθενεῖ καὶ ἰατρὸς προσκαλεῖται, καὶ βλέπει τις τότε μητέρα ἀνθηράν, ῥοδόχρουν, ὑγιεστάτην, τύπον τροφοῦ· ἀφ' ἑτέρου δὲ τροφὸν εἰς πᾶν ἄλλο κατάλληλον ἢ πρὸς θηλασμόν, καχεκτικὴν, καὶ μᾶλλον ταύτην δεομένην θεραπείας· τίς λοιπὸν ἡ αἰτία τῆς νόσου τοῦ παιδίου; Διατί ἡ μήτηρ ἐκείνη αὕτη δὲν θηλάζει αὐτὸ, ἀλλ' εἰς ἄλλας ἀκαταλλήλους χεῖρας

παραδίδει τὸ τέκνον τῆς; Καὶ τὸ παιδίον κινδυνεύει νὰ καταστῆ ραχτικόν, χοιραδικόν· ἢ διάρροια οὐδέποτε σχεδὸν ἐγκαταλείπει αὐτό· ἢ διάρροια τὸ ὄξύ τοῦτο διὰ τὰς μητέρας φάσανον, τὸ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις γραῶδες καθιστὰν τὸ πρόσωπον καὶ μεμαραμμένον τὸ σῶμα τοῦ τρυφερωτάτου αὐτῶν βλαστοῦ.

Ὁ ὑπὸ τῶν ἰδίων μητέρων θηλασμός τῶν τέκνων ἀνάγκη ἐστὶν ἀναπόφευκτος καὶ φυσικὴ, ἐκτὸς κωλυμάτων δυναμένων νὰ ἐπηρεάσωσιν ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τῆς ὑγιείας τοῦ παιδίου· τοῦτο ὀφείλουσιν αἱ μητέρες νὰ γνωρίσωσι καλῶς ὡς καὶ τὴν ἐπιμελεῖ ἀποφυγὴν τῶν ζυμαρικῶν καὶ λοιπῶν δυσπέπτων, ἅτινα συχνάκις προσφέρουσιν εἰς αὐτὰ, ὅπως συνειθίση, ὡς λέγουσι, τὸ παιδί νὰ τρώγῃ καὶ ἅτινα ἀδυνατεῖ ὁ στόμαχος αὐτῶν νὰ πέψῃ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ πρώτου τῆς ζωῆς ἔτους. Μεγίστη φροντίς δεόν νὰ καταβάλληται ἐν καιρῷ τῆς πρώτης ὀδοντοφυΐας, διότι τότε τὸ μικρὸν ἤττον ἀνθίσταται εἰς τὰ ἐξωτερικὰ αἴτια τὰ ἄλλοτε εὐκολώτερον παρ' αὐτοῦ ἀποκρουόμενα καὶ μᾶλλον εὐδιάθετον εἰς νόσους εἶναι. Ἴδου ὁ λόγος δι' ἃν καὶ δι' ἀσημάντων ὄλως παρεκτροπῶν ὑπεισέρχεται ἤδη ἢ διάρροια, ἢ τόσον ἐπικίνδυνος διὰ τὰ μικρὰ, ἀλλὰ καὶ συχνωτάτη ὡς ἐκ τῆς μείζονος πρὸς τὴν νόσον διαθέσεως τῶν ὀδοντοφυούντων. Τὸ ζήτημα τοίνυν τῆς διατροφῆς κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν ἀποτελεῖ τὸ μόνον μέλημα, ὅπερ πρέπει νὰ ἐφελκύῃ τὴν μεγαλητέραν προσοχὴν τῶν γονέων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ.

Ὁ ἀπὸ τῆς ἐνάργεως τῶν πρώτων βημάτων
μέχρι τῆς εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον εἰσόδου
βίος τοῦ παιδός.

Μετὰ τὴν ἐποχὴν τῶν πρώτων βημάτων, ὅτε πλέον τὸ παιδίον ἄρχεται δρῶν καὶ ἀντιδρῶν, ὀφείλομεν νὰ ἐπιτρέπωμεν αὐτῷ τὰς ἐκουσίας κινήσεις πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ μυϊκοῦ συστήματος· οὐδόλως πρέπει νὰ κωλύωμεν αὐτὸ τοῦ νὰ ἐκφράζῃ, εἴτε δρᾶ φωνῶν, εἴτε διὰ σωματικῶν κινήσεων τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ, διότι ἄλλως καθιστῶμεν αὐτὸ πείσμον καὶ ζητοῦμεν νὰ καταπνίξωμεν ὅ,τι ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τοῖς τελείως ἀνεπτυγμένοις σωματικῶς ἀδυνατοῦμεν πολλάκις καὶ μεθ' ἐπιμονῆς νὰ περιορίσωμεν. Μὴ στενοχωρῶμεν λοιπὸν τὰ παιδιά, ἀλλ' ἀφῶμεν αὐτὰ χαίροντα νὰ χαίρωσιν ἐλευθέρως. Τὴν παρατηρουμένην ἐν αὐτοῖς ῥοπὴν πρὸς ἕξεις κακὰς ζητήσωμεν νὰ καταστρέψωμεν, οὐχὶ ἐν αὐτοῖς ζητοῦντες τὸ αἴτιον, ἀλλ' ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, διότι τὸ παιδίον μανθάνει ὅ,τι παρ' ἡμῶν ἀκούει, ὅ,τι βλέπει. Ἡ ἀπέναντι αὐτῶν θέσις μας εἶναι ὡς ἡ διδασκάλου πρὸς μαθητὰς ἐν τῇ σχολῇ. Στενοχωροῦντες ἄλλως καὶ ἐπιπλήττοντες πλᾶσμα ἐν τῇ ἀναπτύξει του διατελοῦν, οὐδὲν ἕτερον πράττομεν, ἢ ὑποθάλομεν τὴν παρὰ φύσιν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Νομίζομεν ὅτι κατορθοῦμεν τὸ ἐπιζητούμενον, ἐνῶ τὸνναντίον εἰς ἐξασθένησιν τοῦ καθ' οὗ ἐνεργοῦμεν συντελοῦμεν καὶ ἐπὶ τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ σφαίρας ἐπιβλαβῶς ἐπιδρῶμεν. Ἐξοργίζοντες αὐτὸ τὸ καθιστῶμεν ἄγριον, ζειμαλέον, κωλύοντες δ' αὐτὸ

ἀπὸ τῶν ἀθώων κινήσεων, συντελοῦμεν εἰς τὴν μὴ κανονικὴν ἐκδήλωσιν τῶν φαινομένων τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας.

Κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην τὴν συνήθως παρατεινομένην μέχρι τοῦ πέμπτου ἔτους τῆς ζωῆς, ὅτε καὶ ἄρχεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἢ εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον φοίτησις, ὀφείλομεν νὰ κανονίζωμεν τὴν τροφήν καὶ τὰς κινήσεις. Τὸ παιδίον δεῖται τροφῆς καὶ κινήσεων πρὸς συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος. Δὲν πρέπει νὰ θεωρῶμεν τὴν κυρίαν τροφήν ὡς δευτερεύουσαν, τὰς δὲ ὀπώρας καὶ λοιπὰ τῆς γεύσεως καὶ τοῦ φάρυγγος ἀγαπητὰ, ὡς δυνάμενα καθ' οἰανδὴποτε ὥραν νὰ προσενεχθῶσιν. Ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ κανονίσωμεν τὴν δίαιταν αὐτῶν. Παρέχοντες αὐτοῖς μικρὸν πρὸ τῆς ὥρας τοῦ φαγητοῦ τεμάχιον ἄρτου, ἢ ὀπώρας καὶ λοιπὰ, ἀποστεροῦμεν αὐτὰ τῆς κυρίας κατὰ τὸ φαγητὸν τροφῆς. Ὁ στόμαχος τοῦ παιδὸς ἐπληρώθη· ἤδη οὐδὲν ζητεῖ· ἡμεῖς ὅμως ὑπερεπληρώσαμεν αὐτὸν διὰ τῶν ἀκαταλλήλων τούτων πρὸς πλάσιν οὐσιῶν.

Κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην δὲν πρέπει νὰ ἐπιφορτίζωμεν τὸ μικρὸν διὰ βαρέων ἐνδυμάτων· οὐδόλως ὅμως συμβουλεύομεν καὶ τὰ αὐτὰ ἐνδύματα καθ' ἀπάσας τὰς μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας. Ἐν δ' ὅμως δυστυχῶς λίαν παραμελούμενον παρ' ἡμῖν, τὴν κατὰ σάρκα διὰ φλανέλλας περιβολὴν τοῦ στήθους, καθήκον θεωροῦμεν νὰ συμβουλεύσωμεν ὡς ἀναγκαιοτάτην, οὐ μόνον προφυλάσσουσαν αὐτὸ τοῦ ψύχους, ἀλλ' ὁ καὶ σπουδαιότερον, κωλύουσιν τὴν ἐξάτμισιν τοῦ ἰδρώτους, καὶ τὴν ὡς ἐκ ταύτης ἀπόφυξιν τοῦ σώματος, τοῦ εἰς ἀεικινήσιαν καθ' ἅπασαν τὴν ἡμέραν εὐρισκομένου καὶ εἰς συχνοτάτους ἰδρώτας περιπίπτοντος. Κάκιστον καὶ ἐπιβλαβέστατον ἢ παραμέλησις

τῆς φλανέλλας ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας. Πολλοὶ εἰς προκεχωρημένην μάλιστα ἡλικίαν τῇ συμβουλῇ τοῦ ἱατροῦ χρῶνται ταύτῃ ὡς κατὰ σάρκα χιτῶνι. Ἡ κίνησις λοιπὸν καὶ ἡ διατροφή ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν θεωρούμεναι, δύνανται, ἀπὸ κοινοῦ συμμαχοῦσαι, νὰ καταστήσωσι τὸν μικρὸν παῖδα, οὐ μόνον ἀνθηρὸν τὸ σῶμα καὶ τὰς δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα ὑγιῆ. Ἡ κίνησις ὅμως δὲν πρέπει νὰ περιορίζηται μόνον ἐν τῷ οἴκῳ· οὐχί, ἀλλ' εἰς καθαρὸν ἀέρα, καὶ εἰς ὀρίζοντα ὡς οἶόν τε εὐρὺν, εἰς τόπον προσήλιον ἀναλόγως τῆς ὥρας. Τοῦτο παρκτηρεῖται παρὰ τοῖς χωρικοῖς, ὧν τὰ τέκνα, διηνεκῶς σχεδὸν κινούμενα καὶ παίζοντα ἐν ὑπαίθρῳ, τυγχάνουσι σωματικῆς εὐεξίας πολλῷ κρείττονος τῶν τέκνων τῶν ἐν πόλεσι οἰκούντων, ἂν καὶ ταῦτα κάλλιον διατρέφονται. Ἐνταῦθα ἅπαξ ἔτι καταδείκνυται τὸ ἀναγκαῖον τοῦ συνδυασμοῦ τροφῆς καὶ κινήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΙ.

Ἡ τῆς εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον φοιτήσεως ἡλικία.

Ἡ τῆς εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον φοιτήσεως ἡλικία ἔφθασεν· ἡ μήτηρ μετὰ χαρᾶς ζητεῖ νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ μικροῦ τυράννου τοῦ οἴκου καὶ ἀποστέλλει αὐτὸ εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον, ἢ γουν εἰς τὴν φυλακὴν. Διότι φυλακαὶ εἶναι τὰ νηπιαγωγεῖά μας, ὅπως ἔχουσι σήμερον. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὡς τοιαῦτα λαμβάνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ χθραμαλώτερα καὶ μᾶλλον σκοτεινὰ καὶ ἀνήλια τῶν δημοσίων καθιδρυμάτων μέρη, εἶναι καὶ στενώτατα τὸν χῶρον καὶ ἀκατάλληλα εἰς συμπύκνωσιν παίδων ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν ἐν οὕτῳ λίαν μικρᾷ αἰθούσῃ. Τί σκοποῦμεν διὰ τῶν νηπια-

γωγείων; νὰ περιορίσωμεν τοὺς παῖδας, ἢ νὰ ἐθίσωμεν αὐτὰ μικρὸν κατὰ μικρὸν εἰς τὸν πρὸς τὰ γράμματα ἔρωτα, ἀρχόμενοι ἀπὸ παιδιῶν καὶ ἀσμάτων; Ἄλλ' ἂν καὶ τούτου ἐπιτυχάνωμεν, ὅπερ ὅμως ἀδυνατοῦμεν νὰ βεβαιώσωμεν, εἰς τὴν ὑγιεῖαν αὐτῶν καίριον τραῦμα ἐπιφέρομεν.

Τὸ νηπιαγωγεῖον δὲν στηρίζεται ἐφ' ὧν βάσεων σήμερον θεωρεῖται ὡς ἰδρυθέν. Ὀκτάωρος καθημερινὴ ἐργασία, ἀδιάφορον ἔντονος ἢ οὐ, περιορισμὸς διακοπτόμενος μόνον ὑπὸ δεκαλέπτων καθ' ὥραν διαλειμμάτων, ἄνευ μεγάλων διαχύσεων ἐν ὑπαίθρῳ καὶ παιδιῶν οὐχὶ ὑπὸ τῶν νηπιαγωγῶν ὀριζομένων, εἶναί τι μάταιον καὶ ἀποσκορακιστέον ἐκ τοῦ προγράμματος τῆς σχολικῆς τοῦ ἀνθρώπου φοιτήσεως, ὡς οὐ μόνον ὠφελειῶν πρόξενον μὴ καθιστάμενον, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ ὑγιεῖα ἀντικείμενον. Τίς δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὸ ἀναμφήριστον γεγονός, ὅτι τὸ παιδί ἀπὸ τῆς εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον εἰσόδου του ἤρξατο νὰ ἀποβάλλῃ τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου του, νὰ ἰσχναίνῃ, νὰ μὴ θέλῃ νὰ τρώγῃ ὅ,τι πρότερον εὐχαρίστως ἐλάμβανε; Τί κατορθοῦμεν διὰ τῶν σημερινῶν νηπιαγωγείων μας; Καθ' ἡμᾶς, δύο τινὰ, τὴν πρὸς νόσους προδιάθεσιν τοῦ παιδὸς καὶ τὴν ἐκμάθησιν ὀλίγων τινῶν ἀτμάτων καὶ μύθων, ἅτινα ὅμως κατ' οἶκον παρὰ τῆς μητρὸς μανθάνει εὐκολώτερον καὶ ἄνευ βλάβης τῆς ὑγιείας του.

Τὴν ἐπ' ἄλλων λοιπὸν βάσεων ἀνακαίνησιν τῶν νηπιαγωγείων ζητήσωμεν, ἢ ἀφήσωμεν τῇ μητρὶ τὰ καθήκοντα τῆς νηπιαγωγῆς. Οὐδέποτε ὅμως θελήσωμεν νὰ κλείσωμεν εἰς τὸν στενὸν ἐκεῖνον χῶρον τὸν ὄζοντα παντοίων ἀναθυμιάσεων καὶ κακόδμων ἀερίων τὰ μικρά μας ἐπὶ ὀκτῶ ὥρας, εἰς τὸν χῶρον ἐκεῖνον, ὅστις σήμερον φέρει

παρ' ἡμῖν τὸ ὄνομα τοῦ νηπιαγωγείου. Τί δὲ συμβαίνει μετὰ τὴν ἐκ τοῦ νηπιαγωγείου ἀπόλυσιν ἐν τῷ οἴκῳ; Μήπως ἡ μήτηρ λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν κράτησιν τοῦ τέκνου τῆς; Ἀφοῦ παρέξῃ αὐτῷ τεμάχιον ἄρτου καὶ τυρὸν καὶ ὀπώρας ἐμποδίζει τὰς παιδιάς, ἐὰν ὡσι ἀδελφοὶ πολλοί· κωλύει τὴν ἐν τῇ ὁδῷ ἔξοδον, τὰ μετὰ τῶν ὀμηλικῶν διάφορα παιδικὰ παίγνια, διότι δὲν ἐπιθυμεῖ τὸ τέκνον τῆς νὰ ἐξέρχεται εἰς τοὺς δρόμους, νὰ καλῆται ἀγυιόπαιδο. Ἢδη ἀπὸ φυλακῆς εἰς φυλακὴν τὸ μικρὸν. Ὅτε κατὰ πρῶτον ἀρχεται ἰδίως τὸν κόσμον νὰ ἐννοῇ, νὰ γνωρίζῃ αὐτὸν, τίθεται ὑπὸ κράτησιν, κωλύονται αἱ φυσικαὶ αὐτοῦ πρὸς δρόμον ροπαί, πρὸς παίγνια, πρὸς φωνὰς κτλ. Τί λοιπὸν δυνάμεθα νὰ ἀναμένωμεν παρὰ τῆς τοιαύτης ἀπέναντι τῶν μικρῶν ἐκεῖνων πλασμάτων πολιτικῆς μας; τί ζητοῦμεν νὰ περικλείσωμεν εἰς τὸν κλωβὸν τὸ ἐλεύθερον ζητοῦν ἀέρα πτηνόν; Δὲν περιορίζομεν οὕτω τὴν ἀνάπτυξίν του; δὲν ζητοῦμεν νὰ διακόψωμεν τὴν ζωὴν ἀρχομένην; οὕτω σήμερον παιδεύεται ἐν τῇ σχολῇ καὶ ἐν τῷ οἴκῳ ἀνατρέφεται ἡ μέλλουσα γενεὰ παρ' ἡμῖν τοῖς πεπολιτισμένοις δῆθεν, καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ἔτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ IV.

*Περίοδος τῆς εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον
φοιτήσεως.*

Ἡ ἀπὸ τοῦ νηπιαγωγείου εἰς τὴν δημοτικὴν σχολὴν μετάβασις ἐπιβαρύνει ἐπὶ μᾶλλον τὴν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν κατάστασιν τῶν παιδῶν· πρὸς τῷ περιορισμῷ ἐν-

ταῦθα ἄρχεται καὶ ἡ σωρεία τῶν μαθημάτων, αἱ ποιναὶ κ.τ.λ. ἅτινα καθ' ἐκάστην ἰδίους ὄμμασι βλέπομεν ἐν τοῖς σχολείοις καὶ ἐν τῷ οἴκῳ. Ἡ ζωηρότης τοῦ παιδὸς κατὰ μικρὸν ἐλαττοῦται, ὁ παῖς ἔγινε φρόνιμος, λέγουσιν, ἀπ' ὅτου πηγαίνει εἰς τὸ σχολεῖον, ἔξαλλοι ὑπὸ χαρᾶς αἱ μητέρες εἰσι διὰ τοῦτο, ἀντὶ νὰ κλαίωσι καὶ παραπονῶνται, διότι τὸ τέκνον των ἤρξατο ν' ἀποβάλλῃ τὴν ζωτικότητά του, στενοχωρούμενον, ὡσεὶ κατετρύχετο ὑπὸ τῶν περὶ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου φροντίδων καὶ σκέψεων. Ἀπὸ τῶν δημοτικῶν σχολείων τὰ ἄρρενα χωρίζονται πλεόν τῶν θηλέων· ἐνιαχοῦ δὲ μόνον ἐν ἀποκέντροις καὶ μὴ εὐπορούσαις συνοικίαις συγχρωτίζονται. Τὸ σύστημα τοῦ χωρισμοῦ ἀπὸ τῆς ἡλικίας τχύτης δὲν εἶναι καλόν. Δὲν εὐρίσκομεν τὸν ἀποχρῶντα λόγον τοῦ χωρισμοῦ εἰς γένη ἐν ἡλικίᾳ, καθ' ἣν ἀπὸ κοινοῦ ὠφείλομεν νὰ παιδαγωγῶμεν καὶ ἀνατρέφωμεν ἄρρενά τε καὶ θήλεα. Ὁ λόγος ὁ ἐν τῇ μέσῃ παιδεύσει ἀναγκάζων καὶ ἐπιβάλλων, τό γε νῦν, τὸν διχασμὸν τοῦτον, ἐν τῇ κατωτάτῃ δὲν ὑφίσταται. Ἐν δὲ μόνον ἀποκομίζεται ἐκ τῆς τοιαύτης διαιρέσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων εἰς τὰ τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων, ἡ αὐξήσις τῶν δαπανῶν καὶ ἡ ὑπὲρ τὰς δυνάμεις καὶ τοὺς πόρους τῆς δαπανώσης κοινότητος συντήρησις ἐκπαιδευτηρίων μὴ ἐκπληρούντων καὶ τὸν προορισμὸν αὐτῶν.

Ἀπὸ τῆς τελευταίας δεκαετηρίδος ἡ κατωτάτη παιδείσις ἤρξατο ν' ἀνακαινίζεται καὶ ὡς βᾶσις αὐτῆς νὰ θεωρηθῆται οὐ μόνον ἡ τοῦ πνεύματος μόρφωσις ἀλλὰ καὶ ἡ περὶ τῆς υἰγείας τοῦ παιδὸς ἐπιμελής φροντίς καὶ μέριμνα· ὅθεν ἤρξατο ἡ μεταβολὴ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας, ἡ ἐκδοσις νέων διδακτικῶν βιβλίων ἀπλουστέρων

καὶ παιδαγωγικώτερον συντεθειμένων. Ἰδῶμεν ὁμως κατὰ πόσον ἡ ἀνακαινισθεῖσα δημοτικὴ παιδείσις ἐπιτυχάνει τοῦ σκοποῦ αὐτῆς καὶ ἂν ἀναλόγως τῆς ἡλικίας τῶν εἰς ταύτην προστρεχόντων καὶ ἄνευ ἐπιβλαβοῦς ἐπ' αὐτῶν ἐπενεργείας γίνηται.

Περιορίσθη ἐν πρώτοις ὁ ἀριθμὸς τῶν βιβλίων, ὁ σωρὸς τῶν μαθημάτων; καὶ κατηργήθη ἡ ἐκ στήθους μηχανικὴ ἀπομνημόνευσις τοῦ προσδιοριζομένου μέρους τῶν μαθημάτων; Καὶ ὁμως εἰς τὰς πλείστας, εἰ μὴ εἰς πάσας τὰς σχολὰς ἢ ἀποστήθισις εὐρίσκεται εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς ἀκμῆς τῆς· εἰς τὰ τῶν θηλέων μάλιστα ἐκπαιδευτήρια καὶ ἐπιβλητικὴ θεωρεῖται, διότι, λέγουσιν, ἡ κόρη πρέπει νὰ ἐξασκηθῆ ἀπὸ τοῦδε εἰς τὸ νὰ ὀμιλῇ ἑλληνικά. Ἐνῶ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ παιδὸς δὲν ὀφείλομεν τὴν τροφήν μηχανικῶς νὰ εἰσπιέζωμεν καὶ διὰ τῆς πίεσεως ταύτης τὸν κόρον καὶ τὴν ἀηδίαν νὰ προκαλέσωμεν, ἀλλὰ νὰ παρέξωμεν αὐτῷ τροφήν, ὡς οἶόν τε εὐπεπτοτέραν πρότερον καθιστάντες καὶ εἰς τὴν διανοητικὴν κατάστασιν ἀνάλογον. Πρέπει νὰ ἀναπτύξωμεν τὴν μνήμην αὐτοῦ· τοῦτο καθήκον ἔχομεν νὰ ἐπιδιώξωμεν, ἀλλ' οὐχὶ ἐπιβάλλοντες τὴν ἐκστήθισιν κανόνων γραμματικῶν, ἱστορικῶν γεγονότων, ἅτινα κάλλιον κατανοοῦνται διὰ τῆς μεθοδικῆς ἐξιστορήσεως.

Ὅπως ἔχουσι τὰ δημοτικὰ σχολεῖα σήμερον, διδακτικὰ βιβλία ἐπιβεβλημμένα δὲν ὑπάρχουσιν, ἀλλ' ὁ διδάσκαλος μετὰ τῆς ἐφορίας, τῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολὺ μακρὰν τῆς περὶ τῶν διδακτικῶν κριτικῆς κειμένης, κατὰ τὰς ἰδιοτροπίας καὶ τὰ ἀτομικὰ συμφέροντά του ὀνομάζει καὶ καταλληλότερα, ὅσα θέλει. Αἱ ὑποχρεώσεις καὶ ἐνίοτε καὶ αὐταὶ αἱ πιέσεις οὐκ ἐῷσιν αὐτὸν ἐλεύθερον εἰς τὴν

ἐκλογὴν, ἥτις, ἐννοεῖται, πάντοτε ὑπολογίζεται εἰς βάρος τῶν διδασκομένων. Οἱ μαθηταὶ θὰ δοκιμάσωσιν· οὗτοι οἱ τὸ βάρος ἀναλαμβάνοντες. Πολλοὶ δὲ τῶν διδασκάλων φιλοτιμούμενοι κυρίως, αὐξάνουσι τὸν ἀριθμὸν τῶν βιβλίων καὶ τῶν μαθημάτων, ὅπως μὴ ὑποληφθῶσι κατώτεροι ἐτέρων συναδέλφων ἐπιζήλων.

Φόρτος λοιπὸν πολὺς ἐπιβαρύνει τοὺς τάλαινας παῖδας, οἵτινες διὰ παντοίων μὲν μέσων δεικνύουσι πρὸς τοὺς γονεῖς τὴν ἀδυναμίαν των καὶ τὸ δυσβάστακτον τῶν μαθημάτων, ἀλλ' εἰς μάτην. Οἱ γονεῖς ἐξ ἀμελείας τὰς αἰτιάσεις τῶν παιδῶν προερχομένας θεωροῦσιν· ἀλλ' ὁ παῖς στενοχωρεῖται, δυστροπεῖ πρὸς τὸ σχολεῖον καὶ ἀπεχθάνεται αὐτὸ, πλὴν τὴν σωτηρίαν οὐδαμοῦ εὕρισκει! Τήκεται· αἱ δὲ συνέπειαι τούτων πάντων δὲν ἀφίνουσιν ἀνεπηρέαστον τὴν ὑγιείαν αὐτοῦ. Ὁ φόβος, ὅτι τιμωρία ἐπίκειται, διότι δὲν ἠδυνήθη καλῶς νὰ ἀποστηθίσῃ τὸ μάθημά του, καὶ αὐτὸν τὸν ὕπνον του διακόπτει καὶ εἰς ἀπαίσιχα ὄνειρα τὸν φέρει. Διακόπτεται καὶ αὐτὸς ὁ ὕπνος τοῦ παιδός, ὁ πεπρωμένος οὐ μόνον μακροχρόνιος, ἀλλὰ καὶ συνεχής. Τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων κατανοοῦσιν οἱ ἔχοντες τέκνα.

Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι ἀφαιρετέα τὰ πολλὰ μαθήματα, ἢ ἀποστήθις καὶ ἢ πολλὴ κατ' οἶκον ἐργασία· ἀρκοῦσιν αἱ ἐν τῇ σχολῇ ὥραι. Ἡμεῖς, οἱ ἡλικίαν ἔχοντες, στενοχωρούμενοι διὰ παντοίων καὶ χαριστάτων ἔστιν ὅτε ἐκφράσεων δηλοῦμεν τοὺς ὑπερβολικοὺς κόπους, εἰς οὓς ὑπεβλήθημεν ἐργασθέντες ἐπὶ ὥρας τινὰς συνεχῶς. Διότι τὰ δεκάλεπτα ἐν τῇ σχολῇ διαλείμματα μὴ νομίσητε ὅτι ἐξαρκοῦσιν εἰς τὸν παῖδα πρὸς ἐλευθερίαν· αἱ μικρὰ διακοπαί, ἃς ἡμεῖς ποιοῦμεν, εἴτε πρὸς κάπνισμα, εἴτε πρὸς περίπαικτον ἐν τῷ δωματίῳ, εἰσὶ πλέον εὐ-

χάριστοι καὶ δίδουσιν ἡμῖν περισσοτέραν δύναμιν πρὸς συνέχειαν τῆς ἐργασίας, ἢ τὰ περιορισμένα ἐν τοῖς σχολείοις διαλείμματα, καθ' ἃ μόλις εὕρισκουσιν οἱ παῖδες καιρὸν πρὸς ἐκπλήρωσιν πολλάκις καὶ αὐτῶν τῶν φυσικῶν αὐτῶν ἀναγκῶν. Τὰ διαλείμματα ταῦτα οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν διάρκειάν εἰσι βραχέα, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς διαχύσεως οὐδόλως ἐπιτυγχάνουσι τοῦ σκοποῦ των· ὅπως θεωροῦνται εἶναι ἀνάπαυλα διὰ τοὺς διδάσκοντας. Εἰς τοὺς παῖδας δὲν ἐπιτρέπονται κινήσεις καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα προδίδουσι τὴν παρουσίαν πολλῶν ἀθῶων πλασμάτων τοιαύτης ἡλικίας ἐν διαχύσει εὕρισκομένων. Τὰ διαλείμματα ταῦτα ὀφείλουσι νὰ ἐκπληρώτῳσι τὸν σκοπὸν των, ἀφιεμένων ἐλευθέρων καὶ μακρόθεν μόνον ἐπιβλεπομένων τῶν μαθητῶν, ἐγκαταλειπομένης εἰς αὐτὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ καταλληλοτέρου πρὸς διάχυσιν μέσου καὶ οὐχὶ ἀπαγορευομένου καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀπωσοῦν ἐσπευσμένου βηματισμοῦ.

Ὁ ὀκτάωρος ἐν τῇ σχολῇ περιορισμὸς, ὑφ' οὗς ὄρους γίνεται, ἔστιν ἐπιβλαβέστατος. Καταδαπανᾶται τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου εἰς τὸ νὰ ἐντείνηται ἢ προσοχὴ πρὸς τὸν διδάσκοντα, χωρὶς νὰ παρέχῃται καὶ διάχυσις ἱκανή, ὅπως ἀπαλλάξῃ τὸ πνεῦμα ἐκ τῆς νωθρότητος εἰς ἣν περιέπεσεν ἕνεκα τῆς τόσο μακρᾶς ἐντάσεως αὐτοῦ. Καὶ ἐπιβλητικῶς ἐντείνεται ἢ προσοχὴ τοῦ μαθητοῦ καὶ ἀπαγορεύονται αὐτῷ καὶ αἱ ἀκούσιοι πολλάκις κινήσεις, ἃς ἀναγκάζεται τις νὰ ἐκτελέσῃ, ἐπὶ πολλὴν ὥραν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς τι ἐντείνων. Ἐπιβάλλεται λόγῳ εὐσχημίας καὶ κοσμιότητος ἢ παρατεταμμένη ἀκίνησις καὶ ἀπαγορεύεται τὸ ἐπακουμβᾶν καὶ στηρίζειν τὰ νῶτα ἐπὶ τοῦ ὀπισθεν βᾶθρου, διότι τοῦτο θεωρεῖται οὐχὶ εὐσχημος

τρόπος τοῦ κάθησθαι ἀπέναντι τοῦ διδασκάλου. Προσπαθοῦμεν νὰ ὑποβάλλωμεν τοὺς μῦς εἰς τοιαύτην ἰσορροπίαν, ὁποίαν ἕκαστος ἀπεύχεται δι' ἑαυτὸν, διότι οὐδεὶς θέλει νὰ βλέπῃ ἑαυτὸν κεκυρτωμένον· καὶ ὁμοίως ἐκ τῆς σχολῆς ἀποκομίζομεν τὴν τοιαύτην στάσιν τοῦ σώματος. Σπανίως θέλει τις ἀπαντήσῃ νέους ἔχοντας ὀρθόμηκες τὸ σῶμα· πάντες μικρόν τι κύπτουσιν. Εἶναι ὄωρον, ὅπερ ἀναμιμνήσκει τὰ σχολικὰ ἔτη. Ἐνταῦθα δὲν πρόκειται νὰ ἐκθέσωμεν τοὺς λόγους δι' οὓς ἡ κακὴ στάσις συμβάλλει εἰς γένεσιν τῆς κυρτότητος τῆς ῥάχεως, οὐ μόνον διὰ τὸ ἀκατάλληλον τοῦ τόπου, ἀλλὰ καὶ διότι θὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἀφήγησιν ἐξηγήσεων ἐξερχομένων τοῦ κύκλου τῆς παρουσίας πραγματείας. Κατανοήσωμεν μόνον καλῶς, ὅτι ἡ κακὴ στάσις καὶ μὴ προσήκουσα τοποθέτησις τοῦ ἀνωτέρου μέρους τοῦ σώματος, τοῦ κορμοῦ, συμβάλλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν κυρτότητα τῆς ῥάχεως.

Ἐκτὸς ὁμοίως τῆς ἐν τῷ κάθησθαι ἀπλῶς στάσεως καὶ ἡ κατὰ τὸ γράφειν ὡς γίνεται ἀπ' αὐτῆς ἔτι τῆς ἐνάρξεως τῆς γραφῆς ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν καὶ ἐποπτείαν τοῦ διδασκάλου σήμερον προξενεῖ βλάβην τοῦ εὐγενεστάτου τῶν αἰσθητηρίων, τῶν ὀφθαλμῶν. Οἱ διδάσκαλοι βλέπουσι τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τῶν πρώτων πρὸς τὴν γραφὴν βημάτων κύπτοντας πολὺ, τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἀπέχοντας τοῦ χάρτου ὀλίγα ἑκατοστόμετρα καὶ τὴν ῥίνα μόνον οὐχ ἀπτομένην τούτου, καὶ ἐγκαταλείπουσιν αὐτοὺς εἰς τὸ ἔλεος τῆς τύχης. Ἀφίνουσι νὰ παρέλθῃ ὁ κατάλληλος χρόνος πρὸς διόρθωσιν ἀπὸ βλάβης μικρὸν ἀναπτυσσομένης, ἣτις ὕστερον γίνεται ἐλάττωμα. Διότι ἂν ἀπαξ ἐθισθῇ τις νὰ γράφῃ τῆς ῥίνας του ἐγγιζούσης τὸν χάρτην, εἶναι δύσκολον εἶτα νὰ ἀποβάλλῃ τὴν ἑξίν

ταύτην· τοῦτο δὲ εἶναι ὁ κυριώτερος λόγος δι' ὃν ἀποκομίζομεν ἐκ τῆς σχολῆς ἐξερχόμενοι καὶ τὴν μυωπίαν. Ἀμβλυωποῦμεν πρὸς ὅ,τι κακόν, πρὸς ὅ,τι ἐπιβλαβές, ἐνῶ κατὰ τούτου κυρίως ὀφείλωμεν νὰ διευθύνωμεν ἄπασαν τὴν ἐπιβλητικὴν ἡμῶν ὡς διδασκάλων πανοπλίαν. Πάσῃ δυνάμει ὀφείλομεν νὰ πολεμήσωμεν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τὸ κακόν τοῦτο, ὅπως προλάβωμεν ἕνα τῶν σπουδαίων πρὸς γένεσιν τῆς μυωπίας παραγόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ V.

*Περὶ τοῦ οἰκοδομήματος καὶ τοῦ ἀερισμοῦ
τῶν σχολείων.*

Τὰ σχολεῖά μας εἰς πᾶν ἄλλο δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν, ἢ εἰς συμπύκνωσιν καὶ πολύωρον ἐν αὐτοῖς διαμονὴν τοσοῦτων ἀβρῶν ὑπάρξεων ἐχουσῶν ἀνάγκην καθαροῦ καὶ μὴ μεμολυσμένου ἀέρος. Ὁ μεταβαίνων εἰς οἰανδήποτε σχολὴν, μόλις εἰσέλθῃ, ἀπ' αὐτῆς εἰσέτι τῆς πύλης αὐτοῦ αἰσθάνεται δυσφορίαν, τὴν παραγομένην ἡμῖν ὑπὸ μὴ καθαροῦ ἀέρος· παντοῖα κάκοςμα ἀέρια προσβάλλουσι τὴν ὄσφρησιν αὐτοῦ, τὰ μὲν προερχόμενα ἐκ τῆς κακῆς καταστάσεως τῶν ἀποπάτων, τὰ δὲ ἐκ τῆς συμπυκνώσεως ἐν στενωτάτῳ χώρῳ πλήθους πολλοῦ καὶ τοῦ μὴ καλῶς γινομένου ἀερισμοῦ. Κατὰ πόσον ἢ ἐν τοιαύτῃ ἀτμοσφαίρᾳ πολύωρος διαμονὴ δύναται νὰ παραβλάψῃ τὴν ὑγιείαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ προλεάνῃ αὐτῷ τὴν ὁδὸν πρὸς γένεσιν τῶν ποικίλων μολυσματικῶν νοσημάτων, τοῦτο ἕκαστος δύναται καὶ ἄκρω δακτύλῳ γευσάμενος γνώσεων ὑγιεινῆς νὰ κατανοήσῃ. Ὁ ἀερισμὸς τῶν

σχολείων γίνεται κάκιστα· οὐ μόνον εἰς σχολεῖα ἐτοιμόροπα, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ νεωστὶ ἀνεγερθέντα καὶ ὡς μέγαρα θεωρούμενα, δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ τὴν ἔλλειψιν ταύτην ὡς λίαν ἐπαισθητὴν. Ἀπαιτεῖται ἀραιώσεις τῶν ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ συμπεπυκνωμένων μαθητῶν καὶ συχνὸς ἀερισμὸς, ὅστις γίνεται ἄριστα ἀνοιγομένων τῶν ἀντικειμένων παραθύρων. Ἀλλὰ ποῦ δύναται τις νὰ εὕρῃ εἰς τὰς αἰθούσας τῶν παραδόσεων ἀντικείμενα παράθυρα; εἰς αἰθούσας τοιαύτας, ὧν ἡ ἀτμόσφαιρα δεῖται συχνότητος ἀνακαινισμοῦ, ὡς ἐκ τῆς συμπεπυκνώσεως;

Ἡ καλὴ κατοικία θεωρεῖται παρὰ πάντων ὡς πρώτη ἀνάγκη· οὐδεμίᾳ ὅμως φροντὶς λαμβάνεται περὶ τῶν σχολείων, ἐν οἷς ἐπὶ τόσας ὥρας τοσοῦτος πληθυσμὸς ζῆ καὶ διαμένει· μήπως εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ διαμένει πλείον, ἢ εἰς τὴν σχολὴν ὁ παῖς; Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἕκαστος φροντίζει περὶ τῆς καθαριότητος τῶν ἀποπάτων, ὅπου εὐάριθμοι μόνον φοιτῶσι, περὶ τῶν ἀποπάτων ὅμως τῶν σχολείων, εἰς οὓς ἑκατοντάδες καὶ δεκάδες παιδῶν συχναῖζουσι, λαμβάνουσιν ἄρα γε πρόνοιαν οἱ ἐπιτετραμμένοι τὰ τῆς ἐποπτείας τῶν σχολῶν; Τίς δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι τὰ σχολεῖά μας εἶναι φοβερὰ ἐστία μεταδόσεως μολυσματικῶν ἀερίων; ἐστία, ἀφ' ἧς καὶ ὁ ἀπλῶς ἐπισκεπτόμενος τὴν ταχεῖαν ἀπαλλαγὴν ἐπιζητεῖ. Ὁ ἀμφιβάλλων ἄς μεταβῆ δι' ὀλίγας στιγμὰς εἰς τὴν σχολὴν τῆς ἐνορίας του. Διὰ τὴν δὲν λαμβάνεται πρόνοια περὶ τακτικῆς καὶ ἀνελλιποῦς ἀντιμιασματικῆς ἀπολυμάνσεως τῶν ἀποπάτων παρὰ τῶν ἀρμοδίων, ἀφοῦ καὶ ἡ πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένη δαπάνη κατ' οὐδὲν δύναται νὰ ἐπιβαρύνῃ τὸν ἐτήσιον ὑπολογισμὸν τῶν ἐξόδων πάσης σχολῆς; Εἰ-

ναὶ ἀκατανόητος ἢ ἀκηδεῖα, ἢ ἀμεριμνησία, ἥτις βασιλεύει παρ' ἡμῖν ὡς πρὸς τοῦτο. Τί λοιπὸν συσσωρεύομεν εἰς τὸν χῶρον, ὃν σχολὴν ἀποκαλοῦμεν τὰ τέκνα μας; Δὲν εἶναι προτιμότερον νὰ μένωσιν ἀγράμματα, ἀλλ' ἀλώβητον τὴν ὑγιείαν των ἔχοντα;

Καὶ ἔπειτα κατόπιν τῆς κακῆς ταύτης ὑπὸ ὑγιεινῆς ἔποψιν καταστάσεως τῶν σχολῶν νὰ μὴ ἀφίνωμεν τοὺς μαθητὰς ἐλευθέρους πρὸς διάχυσιν, νὰ μὴ μεταβάλλωμεν, ἐν ἔλλειψι εἰδικῶν ἐπὶ τούτῳ χώρων εἰς πεδία διαχύσεως τοὺς περιβόλους τῶν ἐκκλησιῶν, ὅπου νὰ δύνωνται ἐλεύθεροι οἱ τάλαινες παῖδες νὰ τρέχωσι, νὰ παίζωσι, ν' ἀναπνέωσιν ἀέρα τέλος καθαρὸν, ὅπως μὴ πάθωσιν ἐν τῇ ἀσφυκτικῇ καὶ κακόσμῳ τοῦ σχολείου ἀτμοσφαίρα. Διὰ τὴν νὰ μὴ λαμβάνηται φροντὶς, ὅπως χῶροι παρὰ τῇ σχολῇ, ἄσυλα καὶ ἐνδαιτήματα κυνῶν καὶ παντοίων ἀκαθαρσιῶν, μεταβληθῶσιν εἰς κηπάρια δυνάμενα νὰ παρέξωσι τὴν φιλοξενίαν των κατὰ τὰ μεγάλα καὶ πολύωρα μεσημβρινὰ διαλείμματα εἰς τοὺς διψῶντας ἀλμάτων πόδας τῶν παιδῶν. Χάριν τῆς ὑγιείας τοσοῦτων πλασμάτων ἄς ἀνησυχήσωσι μικρὸν οἱ τυχόντες γείτονες, ἄς ὑπομείνωσι τὰς φωνὰς καὶ τὸν θόρυβον χάριν τῆς τῶν ἰδίων τέκνων εὐεξίας.

Ἄλλ' ἡμεῖς τί πράττομεν; περιορίζομεν τοὺς μαθητὰς ὡς ἐν φυλακῇ μέχρι μεσημβρίας καὶ μόλις φαγόντας ἀναγκάζομεν νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν ἀπὸ πρωίας ὑρισταμένην καθεστηκυῖαν ζωὴν. Οὕτως ὡς ἐν φυλακῇ περικλείομεν μακρὰν τοῦ φωτὸς καὶ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων τὰ ἀρτιφυτὰ, τὰ ἀποτελέσοντα τὴν μέλλουσαν γενεάν.

Ἡ συνέχεια τοῦ σχολικοῦ βίου ἐξακολουθεῖ ἐν τῷ οἴκῳ. Ἐκεῖ οἱ γονεῖς συνεχιζοῦσιν ὅ,τι ἐν τῇ σχολῇ ἐγί-

νετο. Χωρίς νὰ ἀφήσωσι μικρὸν νὰ ἡσυχάσῃ, ν' ἀναπνεύσῃ, ἐκ τοῦ σχολικοῦ καμάτου ὁ μικρὸς αὐτῶν παῖς, τῷ ἐπιβάλλουσι τὴν μελέτην τῶν μαθημάτων. Νέκι δοκιμασίαι ἄρχονται· ὁ παῖς δυστροπεῖ, καὶ δικαίως, ἡ μήτηρ ἐπιμένει καὶ τὸ παραδείσιον ὄργανον, ἡ ἀγία ράβδος, δίδει πέρασ εἰς τὴν σκηνήν. Καὶ ἔπειτα λέγουσιν ὅτι οἱ παῖδες δὲν ὑφίστανται μαρτύρια σήμερον κατὰ τὰ σχολικὰ ἔτη· τὸ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν περιορισθὲν πτηνὸν, ἀπαλλαχθὲν τοῦ ἐφιάλτου τῆς σχολῆς ζητεῖ ν' ἀνοίξῃ τὰς πτέρυγὰς του, νὰ πετάξῃ, νὰ τρέξῃ· ἀλλ' αἱ ὑποχρεώσεις, αἱ ἀντιγραφαὶ, ἡ ἀποστήθισις τόσων καὶ τόσων; Λαμβάνει τὸ βιβλίον, ἀλλὰ δὲν δύναται· εἶναι παῖς, ζητεῖ τὸν ἐλεύθερον ἀέρα. Συγκρούονται ἐνταῦθα αἱ πρὸς τὸν διδάσκαλον ὑποχρεώσεις, αἱ ἐπικείμεναι ποιναὶ πρὸς αὐτὴν τὴν φύσιν. Ἄλλα μὲν ἡ φύσις ἐπιτάττει, ἄλλα δ' ὁ διδάσκαλος κελεύει· τίς θὰ κρίνῃ; τὸ παιδίον ἐκφράζεται, ἀλλ' οὐδεὶς τὸ ἐννοεῖ. Τὰ παράπονά του καταπνίγονται ὑπὸ τῆς ἡλικίας του· δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένους, ὅπως ἐπιβληθῇ· εἶναι παῖς ἀκόμη. Ὑπομένει μέχρις οὗ εὖρη τὴν κατάλληλον στιγμὴν πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ τούτου, πρὸς ἀπαλλαγὴν φόρτου ἀνωτέρου τῶν δυναμεῶν του. Πιστεύομεν ὅτι μετὰ τὰς παρατηρήσεις ταύτας γίνεται δῆλον κατὰ πόσον ἡ παιδείσις γίνεται ἀνάλογος πρὸς τε τὰς φυσικὰς ἀπαιτήσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ τῇ περὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου ὀφειλομένη φροντίδι.

Στραφῶμεν ἤδη πρὸς τὰ παρθεναγωγεῖα· καὶ τούτων ὁ καταρτισμὸς οὐδόλως διαφέρει τοῦ τῶν ἀρρεναγωγείων. Καὶ ἐν τούτοις ταῦτό, εἰ μὴ χειρὸν σύστημα ἐπικρατεῖ. Ὁ ψιττακισμὸς ἄρχει· τὰ θήλεα μάλιστα εἰσιν ἐπιδεκτικώτερα τούτου· τοῦτο βλέπομεν καὶ ἐν ταῖς δημο-

σίαις ἐξετάσεται, ὅπου πρὸ τῆς ἐρωτήσεως ἡ μαθήτρι μονοῦ ἀπνευστὶ ἐξερεύγεται, ὅσα ἡδυνήθη ἡ μνήμη αὐτῆς νὰ συγκρατήσῃ· ἐνίοτε μόνον ὡς ἐπὶ σκοπέλου προσκρούσασα ἀναμασσᾷ τὰ προειρημένα, εἰ διέφυγε τὴν μνήμην τῆς λέξις τις, ἀπλοῦν καί. Σπανίως ἀπαντᾷ τις μαθητρίας νοούσας τὰ λεγόμενα.

Εἰσερχόμενός τις εἰς αἴθουσαν ἐξετάσεων καὶ κρίνων ἐπὶ τῶν γινομένων μετὰ λύπης παρατηρεῖ ὅτι ἐκεῖ ἡ κοινωνία διακωμωδεῖται. Νομίζει ὅτι εὐρίσκεται εἰς θεατρικὴν παράστασιν, ὅπου αἱ ἀπαντήσεις εἰσὶ μεμετροημένα καὶ οὐδὲ γὰρ πλέον ἢ ἥττον τοῦ κειμένου περιέχονται. Μόλις ληξάσης τῆς ἐρωτήσεως ἄρχεται ἡ ἀπάντησις. Μόνος ὁ ὑποβολεὺς λείπει· ἀλλὰ καὶ οὗτος νοητῶς παρίσταται, τὸν βλέπει ἀσκαρδαμυκτὶ ὁ ἐξεταζόμενος, ἐν ᾧ προσπαθεῖ ν' ἀναγνώσῃ ὅ,τι ἤρξατο λέγων ἀπὸ τῆς ὥρας. Ἄς λέγωσιν ὅτι θέλουσιν οἱ ἄγαν θιασῶται τῆς ἀναγκιότητος τῶν δημοσίων ἐξετάσεων· αὐταὶ εἶναι εἰρωνεῖα πρὸς τὴν κοινωνίαν, ἐπίδειξις ματαία, ἐπισύρουσα τὸ ἀκροατήριον χάριν τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγκεντρώσεως πλήθους πολλοῦ, ὡς ἐν πανηγύρει, ἐν θεατρικῇ παραστάσει.

Ἀναγινώσκει τις εἰς τὰς ἐφημερίδας περὶ τῆς συγκομιδῆς τῶν πνευματικῶν καρπῶν, περὶ τῆς ἀναμφισβητήτου ἰκανότητος καὶ παιδαγωγικῆς ἐπιδεξιότητος τῶν διδασκάλων, περὶ πανηγύρεων τῶν γραμματῶν καὶ λοιπῶν ὁμοειδῶν, ἅτινα πληροῦσιν ὀλοκλήρους στήλας· τίς ὁ σκοπὸς αὐτῶν; Εἷς καὶ μόνος κυρίως· ὁ πανηγυρικὸς τοῦ δεῖνος διδασκάλου, ἡ τῆς ἐφορίας παρὰ προσώπων ἐνδιαφερομένων εἰς τὸ νὰ κολακεύωσιν αὐτοὺς καταδιωκόμενους.

Τὸ σύστημα τῶν δημοσίων ἐξετάσεων δεῖν νὰ καταρ-

γηθῆ· διότι πρὸς τῆ ἀνωφελείᾳ καὶ τὴν ὑγιείαν τῶν διδασκομένων ἐπηρεάζει, διότι ἀναγκάζει ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν εἰς διανοητικὴν ἐργασίαν συντονωτάτην, δυναμένην κατὰ τοὺς θερινοὺς μάλιστα μῆνας, καθ' οὗ γίνεται ἡ συσκομιδὴ τῶν πνευματικῶν καρπῶν καὶ ὅτε τὸ πνεῦμα μετὰ δυσφορίας ὑποβάλλεται εἰς τοιοῦτου εἴδους συντόνους ἐργασίας νὰ ἐπιφέρῃ ἀποτελέσματα οὐχὶ εὐάρεστα. Δὲν πρέπει ἄνευ λόγου νὰ ὑποβάλλωμεν τοὺς μαθητὰς εἰς δαπάνας πνευματικῆς δυνάμεως, χωρὶς νὰ προσπορίσωμεν αὐτοῖς καὶ ἀνάλογον ὄφελος. Ἐκ τῶν ἐξετάσεων δὲν δύναται οὔτε ἡ ἰκανότης καὶ τὸ εὐδόκιμον τοῦ διδασκάλου, οὔτε ἡ πνευματικὴ τροφή ἣν ἀπεκομίσαντο οἱ μαθηταὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ σχολικοῦ ἔτους νὰ καταδειχθῆ· τοῦτο καταδείκνυται ἄνευ ψιμυθίων καθαρῶτατα διὰ καθημερινῆς ἀκριβοῦς καὶ ἐπιμεμελημένης ἐπιτηρήσεως παρ' ἀνδρῶν εἰδότων δυναμένων διακρίνει τὸν σῆτον τοῦ ἀχύρου καὶ οὐχὶ διὰ πομπωδῶν ἐπιδείξεων καὶ ἀνωφελῶν, μετεχουσῶν ἔστιν ὅτε καὶ τοῦ γελοίου φανακισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VI

Ἡ ἐν τοῖς σχολείοις ἡμῶν παρατηρουμένη ἐντελής ἀκηδία περὶ τῆς τοῦ σώματος ἀνεξίας.

Ὅσα μὲν ἤδη τελοῦνται ἐν ταῖς σχολαῖς ἡμῶν σκοποῦσι τὴν μόρφωσιν τοῦ διδασκομένου ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς· τί δ' ἐν αὐταῖς τελεῖται καὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος εὐεξίαν; Λίαν ἀφόβως καὶ ἄνευ ὑπερβολῆς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ καταπολεμοῦμεν ταύτην καὶ συντελοῦμεν εἰς τὴν νωθρότητα, ἀδυναμίαν καὶ ἐξασθέ-

νησιν τοῦ σώματος. Οἱ ἀρχαιότεροι ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἔστεροῦντο καὶ τῶν ἀπλουστέρων μέσων, ὧν ἤδη ἡμεῖς εὐμοιροῦμεν, οἱ χιλιάδες ἐνιαυτῶν πρὸ ἡμῶν διανύσαντες τὸν ἐπὶ γῆς βίον των, κατενόησαν τὴν ἀλήθειαν ὅτι **νοῦς καὶ ὑγιεία ἐσθλὰ τῷ βίῳ δύο** καὶ ὡς γνώμην ἀπεφήναντο ταύτην: ἐξ ἴσου νὰ λογίζονται σῶμα καὶ πνεῦμα, καὶ ἡ περὶ τούτων φροντὶς ἀχώριστος νὰ θεωρηται. Μετὰ τῶν πρώτων γραμμάτων καὶ ἡ γυμναστικὴ τὴν προσήκουσαν θέσιν κατεῖχε· οὐδεὶς ἐδιδάσκετο μόνον γράμματα· ἐν τῇ μορφώσει συμπεριλαμβάνετο καὶ ἡ γυμναστικὴ. Ἦδη ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τῶν φώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῇ κατ' ἐξοχὴν ἐποχῇ τῆς πολυτελείας καὶ τῆς διαφθορᾶς, καθ' ἣν ἐξ ἐλαχίστων ἀφορμῶν ὑποκύπτει τὸ ἀσθενὲς πλέον ἔνεκα τούτων καταστὰν σαρκίον ἡμῶν εἰς τὴν δουλείαν τῆς νόσου, παραμελοῦμεν ὅλως ταύτης, κατ' ὄνομα μόνον τὴν ἀναγκαιότητα ταύτης ὁμολογοῦντες, οὐδὲν δὲ κυρίως πρὸς καθολίκευσιν καὶ πάγκοινον αὐτῆς εἰσαγωγὴν ἐνεργοῦντες.

Τοῦτο καὶ μόνον καταδεικνύει πόσον ὑπολειπόμεθα ἀνθρώπων ζησάντων πρὸ χιλιάδων ἐτῶν, καίπερ καυχώμενοι ὡς ζῶντες ἐν ἐποχῇ μεγάλῃς ἀναπτύξεως καὶ προόδου, ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν τελοῦνται θαύματα καὶ σώζονται ὑπάρξεις εἰς τὸ χεῖλος τοῦ τάφου εὕρισκόμεναι.

Ἄνομολογοῦμεν τὴν ἀναγκαιότητα τῆς γυμναστικῆς ἐπὶ τοῦ χάρτου μόνον ἐκάστοτε καὶ προσπαθοῦμεν νὰ πληρῶμεν τὰ προγράμματα τῶν σχολῶν διὰ πορείας μαθημάτων. Αὐξάνομεν τὰς ὥρας τῆς διδασκαλίας καὶ ὑποβάλλομεν τὰ τάλαινα πλάσματα εἰς πλησμονὴν καὶ ἀγορὰν βιβλίων, μέχρις οὗ ἀπαιτήσωσι ταῦτα καὶ ἰδιαιτέρον ὑπηρετήν πρὸς μετακόμισιν. Ἀπεργίαν ἐπὶ τέλους θὰ

κηρύξωσι τὰ τάλαινα καὶ τότε θὰ συναισθανθῶμεν τὸ βάραθρον εἰς ὃ τὰ ὀδηγοῦμεν, τότε θὰ κατανοήσωμεν τὴν ἀλήθειαν ἣν πρὸ χιλιάδων ἐτῶν ἄλλοι ἀνακαλύψαντες ἐγκατέλιπον ἡμῖν κληρονομίαν, ἣς ὅμως μεθ' ὅλα τὰ φῶτα τῆς ἐποχῆς μας ἀδυνατοῦμεν τὴν ὠφέλειαν νὰ κατανοήσωμεν. Γυμναστική λοιπὸν καὶ πάλιν γυμναστική, ἐὰν θέλωμεν νὰ ὦμεν ὑγιεῖς καὶ εὐρωστοὶ ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τῆς καθολικῆς καχεξίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐὰν θέλωμεν νὰ πολεμήσωμεν ὅσα εἰς γεννήτορες κληρονομικῶς μεταβιβάζουσιν εἰς τὴν μέλλουσαν γενεάν. Θεωρήσωμεν ταύτην ὡς ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ προγράμματος τῆς παιδείσεως καὶ καλλιεργήσωμεν ταύτην μεθ' ὅσης ἐπιμελείας προνοοῦμεν περὶ τοῦ ἀνελλιποῦς τοῦ τῶν μαθημάτων προγράμματος, ὅπως ἡ ἡμετέρα σχολὴ μὴ ὑποληφθῇ τῆς γείτονος καὶ φανῶμεν ὑποδεέστεροι παρακειμένης κοινότητος. Μὴ θεωρήσωμεν ταύτην ὡς παιδίαν, ἀλλ' ὡς ἀνάγκην ἐπιβαλλομένην ἡμῖν, διότι ἂς ὁμολογήσωμεν καὶ τοῦτο, ὑπάρχουσιν εἰσέτι καὶ οὐκ εὐάριθμοι, οἵτινες ὡς προορισμὸν τοῦ σχολείου θεωροῦσι τὴν περισυναγωγὴν ἐν αὐτῶ τῶν παίδων ἐκ τῶν ἀγυιῶν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς τυραννίας αὐτῶν ἀπαλλαγὴν τοῦ οἴκου, τὸν δὲ διδάσκαλον ὡς ἐπιτηρητὴν τῆς τάξεως, ὡς ἀπλοῦν παιδονόμον· παρὰ τούτοις καὶ ἡ γυμναστικὴ θεωρεῖται ὡς παιδιὰ καὶ ὡς μέσον τῆς πρὸς πλειοτέραν ἐνασχόλησιν εἰς τὰ γράμματα τῶν διδασκάλων ὑπεκφυγῆς. Καὶ ἂν ποτε διδάσκαλος θεωρήσῃ ὡς ἀναγκαῖον μέρος ἐν τῇ προγράμματι τῆς ὑπ' αὐτὸν σχολῆς τὴν γυμναστικὴν, οὗτος πολλαχοῦ ὡς μηδὲν εἰδῶς χαρακτηρίζεται, ὡς ἓνας τεμπέλης ἐπιδιώκων τὰ μετὰ τῶν μαθητῶν πλίσνια. Οἱ τοιοῦτοι ἐννοοῦσιν ἀπὸ πρῶτας μέχρι βαθείας νύκτος τὰ

τέκνα των κεκυφῶτα πρὸς τὸ βιβλίον νὰ βλέπωσι, διότι οὕτως σκέπτονται ὅτι θὰ μάθωσι τὰ γράμματα καὶ θὰ γίνωσι καλοὶ ἄνθρωποι. Τὸ σφαλερὸν τῆς ιδέας ταύτης πρέπει νὰ κατανοηθῇ παρ' αὐτῶν καὶ ὁ ἀληθὴς προορισμὸς τῆς σχολῆς δίκην σπινθῆρος νὰ διαυγάσῃ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῶν.

Εἰς σχολεῖα τῆς μέσης παιδείσεως ἢ διδασκαλία δὲν παρατείνεται πέραν τῶν πέντε ὥρων καθ' ἑκάστην. Γίνεται συνεχῆς καὶ σύντονος· ἀλλ' ἡ βραχύτης τῆς διαρκείας συντελεῖ εἰς τὸ νὰ μὴ ἐπέλθῃ κόρος καὶ ἀηδία, ἐκτὸς τοῦ ὅτι καὶ ἡ ἡλικία εἶναι μᾶλλον προκεχωρημένη, ἢ ὥστε νὰ ἐπιζητῶσι πλειότερον οἱ μαθηταὶ τὰς παιδείας· τὸ πεντάωρον ὅμως τῆς διδασκαλίας δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ λίαν ἀνέτως καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς γυμναστικῆς ἐκ τῆς χαυνότητος καὶ τῆς νάρκης ἐξαγούσης τὸ πνεῦμα καὶ προκαλούσης διέγερσιν καθ' ὅλον τὸ μυικὸν σύστημα συνεπάγουσαν καὶ τῆς ὀρέξεως ἐνίσχυσιν καὶ ὕπνον ἡδύτερον καὶ συνεχέστερον. Ἀλλὰ δυστυχῶς παρὰ ταύταις ταῖς σχολαῖς οὐδὲ θεωρεῖται ὡς ἀναγκαῖα· εἰς μίαν ἢ δύο ἐκ τῶν τοιούτων σχολῶν εἰσῆχθη ἡ γυμναστικὴ. Παρὰ ταῖς πλείσταις ἀρρένων τε καὶ θηλέων, ἐὰν ὁ καιρὸς ἐπιτρέπη, περίπατος μόνον δις τῆς ἐβδομάδος γίνεται καὶ οὗτος βεβιασμένος καὶ ἐν πολλοῖς παρὰ τῶν πολλῶν μὴ τόσοσποθητός. Τὸ ζήτημα τοῦτο δεῖται μεγάλης σκέψεως, ἡ δὲ περὶ τούτου κρίσις βαθεῖα, διότι πᾶν τὸ κακῶς γινόμενον τοὺς δι' οὓς γίνεται μόνον βλάπτει. Ἡ γυμναστικὴ ὡς ἀνάγκη τῆς ζωτικότητος τῶν μαθητῶν δεόντως νὰ μελετηθῇ καὶ τὰ πρόγραμμα τῶν σχολῶν νὰ ρυθμίζονται ἀναφορικῶς πρὸς ταύτην.

Περὶ τῶν προγραμμάτων καὶ τῆς διδασκαλίας.

Τὰ προγράμματα τῶν σχολῶν δὲν εἶναι τόσο ἀπλᾶ, ὅσον νομίζει τις· ἐν τούτοις ἀληθές, ὅτι ὁ παῖς ἐξερχόμενος τῆς σχολῆς πολὺ ὀλίγας γνώσεις φέρει, ὅσας καὶ μόνον ἠδύνατο ν' ἀποκομίσει λίαν ἀπλοποιουμένου τοῦ προγράμματος καὶ χωρὶς νὰ ὑποβάλληται εἰς τοιαῦτα ἀνωφελῆ καὶ ἐπιζήμια αὐτῷ μαρτύρια. Δὲν ὀφείλομεν νὰ ἀπαιτήσωμεν παρὰ τῶν μαθητῶν πλεότερα τῶν ὅσα ὁ ἐγκέφαλος αὐτῶν δύναται νὰ κατανοήσῃ· ἐὰν ἐπιζητήσωμεν νὰ εἰσπίσωμεν, ὅσα τὰ διὰ τὴν κατωτάτην παιδείουσιν διδακτικὰ βιβλία συμβουλεύουσι, τότε δὲν θὰ ἦναι πλέον ἀνάγκη ἢ εἰς ἀνωτέρας σχολὰς φοίτησις· ὁ παῖς δύναται καὶ μόνος του μελετῶν νὰ φθάσῃ, ὅ,τι μετὰ περιόδους ἐτῶν θὰ κατορθώσῃ. Μὴ ζητήσωμεν λοιπὸν παρὰ τοῦ παιδός, ἢ ὅσα δύναται οὗτος νὰ μᾶς παράσῃ· ἄλλως οὐ μόνον ματαιοπονοῦμεν, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἀδίκως κουράζομεν καὶ τούτους μὴ φιλανθρωπῶς παιδεύομεν. Ὅθεν ἐν τῇ συντάξει τῶν προγραμμάτων τοῦτο κυρίως ὑπ' ὄψιν λάβωμεν. Ὁ χάλυψ κάμπτεται, ἀλλὰ πέραν ὠρισμένου σημείου ρήγνυται· ἕως ἐκεῖ ἢ εὐκαμψία του ἔφθανεν· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα μέχρις ὠρισμένου σημείου δύναται νὰ ἐργασθῇ· εἶτα ἀπαυδᾷ, ἔξαντλεῖται· δεῖται ἀναπαύσεως· πᾶν ὅ,τι ἐργάζεται ἔχει ἀνάγκην καὶ ἀναπαύσεως, τοῦτό ἐστι νόμος φυσικός. Μήπως τὸ ἡμισυ τοῦ βίου ἡμῶν δὲν διάγομεν κοιμώμενοι; Πρόσπαθήσωμεν ν' ἀπομακρύνωμεν τὸν ὕπνον ἀφ' ἡμῶν, τοῦτο δυσκόλως θὰ κατορθώσωμεν πέραν ὁρίου τινός· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀυπνίας εἴμεθα ἀνίκανοι πρὸς σωματικὴν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ πνευματικὴν ἐνέργειαν. Ἐπομένως, πῶς εἶ-

ναι δυνατόν νὰ ἀπαιτήσωμεν, λογικῶς σκεπτόμενοι, παρὰ τοῦ παιδός ἐργασίαν γραφικὴν, εἴτε μελέτην πολύωρον κατ' οἶκον; παρὰ τοῦ παιδός τοῦ ἐπὶ ὀλόκληρον ἡμέραν κρατηθέντος ἐν τῇ φυλακῇ, τῇ σχολεῖον ὀνομαζομένη. διότι ὄντως πολύωρος εἶναι ἡ ἐργασία ἢτε γραφικὴ καὶ λοιπὴ, ἣτις ἐπιβάλλεται σήμερον τοῖς μαθηταῖς καὶ αὐτῶν τῶν κατωτάτων τάξεων τῶν δημοτικῶν σχολείων, εἶναι ἐργασία δυσανάλογος πρὸς τὴν διανοητικὴν αὐτῶν καταστασιν, πρὸς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Ὁ ἐργάτης μετὰ τὴν ἐργασίαν του οὐδὲν ἔχει νὰ πράξῃ ἢ νὰ ἡσυχάσῃ. Πάντες ἐν γένει μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἐργασίας εἰς ἄλλα στρέφομεν τὸν νοῦν μας· διατί ὁμως ὁ μικρὸς παῖς μετὰ τὴν ἐργασίαν του, τὸ σχολεῖόν του, νὰ μὴ ἡσυχάσῃ, ἀλλ' ὡς ξίφος Δαμοκλέους νὰ ἔχη ἐπὶ κεφαλῆς ἐπιφορτισθείσης αὐτῷ πρὸς ἐκτέλεσιν κατ' οἶκον; Πρόκειται λοιπὸν εἰς διηνεκῆ ἐνασχόλησιν νὰ εὐρίσκηται τὸ πνεῦμα τοῦ παιδός; Ἀδύνατον, διότι μετὰ τὸ φαγεῖν ματαίως ἢ ἀπαιτήτῃ τις παρ' αὐτοῦ καὶ μίαν σειρὰν νὰ γράψῃ· καμμύει τοὺς ὀφθαλμοὺς, δὲν δύναται ν' ἀνθέξῃ πλέον, πρέπει νὰ ἀναπαυθῇ.

Πάντες παῖδες ὑπῆρξαμεν καὶ τὰς τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀναμνήσεις ζωηρὰς πάντοτε ἐν νῷ ἔχομεν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐζητήσαμεν, ἄνδρες γενόμενοι, νὰ κανονίσωμεν τὴν ἀγωγὴν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἡλικίαν δι' ἣν ὠρισταί· ἐπὶ μόνῃ τῇ ἰδέᾳ ὅτι ἡ κατωτάτη παιδείουσις ἀνταποκρίνεται ἤδη πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς ἡσυχάζομεν ἀμέριμοι, ἕως οὗ ἡμέραν τινὰ σφοδρὸς κτύπος μᾶς ἀφυπνίσῃ ἀπὸ τῆς ὀλιγωρίας καὶ εἰς τὴν περὶ τῶν τέκνων φροντίδα καὶ ἀγωγὴν παλίνδρομον καταστήσῃ τῆς

προτοχήν ἡμῶν. Δὲν βαίνομεν καλῶς· αὕτη ἡ ὁδὸς δὲν φέρει εἰς τὸ ποθοῦμενον· ζητήσωμεν ἄλλην, δι' ἧς πιθανώτερον, ὅτι θὰ ἐπιτύχωμεν τοῦ σκοπούμενου. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἔγκειται ἐν τῇ μεταρρυθμίσει τῶν προγραμμάτων τῶν σχολείων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VII.

Περὶ τῆς κατὰ τὴν ἠθικὴν ἡλικίαν μὴ καταλλήλου τῶν τέκνων ἐπιτηρήσεως ἐν τε τῇ παιδεύσει καὶ τῇ ἀγωγῇ.

Κατὰ τὴν ἥβην, ὅτε ἄρχεται κυρίως ἡ ὀριστικὴ διάκρισις τοῦ ἄρρενος ἀπὸ τοῦ θήλεος, ὅτε καὶ αἱ πνευματικαὶ καὶ αἱ σωματικαὶ δυνάμεις ἄρχονται νὰ λαμβάνωσιν, οἷαν παρὰ τῷ τελείως ἀνεπτυγμένῳ ἀνθρώπῳ ἀνάπτυξιν, ὅτε παρ' ἐκατέρῳ τῶν γενῶν ἄρχονται λειτουργοῦντα ὄργανα οὐδὲν μέχρι τοῦδε τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν δεικνύοντα σημεῖον καὶ ὅτε μεγίστη φροντίς δέον νὰ καταβάλληται, κατὰ τὴν μεσάζουσαν οὕτως εἰπεῖν ταύτην ἡλικίαν, ὁποῖα μέριμνα δεικνύεται παρ' ἡμῶν, ὁποῖα ἰδιάζουσα φροντίς καταβάλλεται παρὰ τῶν ἐπιτετραμμένων τὰ τῆς μορφώσεως ἠθικῆς τε καὶ διανοητικῆς, ὅπως αὕτη ἢ ἀνάλογος καὶ κατ' οὐδὲν ἐπηρεάζῃ τὰ κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην τελούμενα; Τούναντίον κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην, τῇ ὁπωσδήποτε ὀλιγωτέρους τοὺς κόπους καὶ τὴν συντονίαν τοῦ πνεύματος ἀπαιτούσῃ, ἅπαντα ἢ τῶν γραμμάτων πανοπλία, αἱ πιέσεις, αἱ στενοχωρίαι καὶ αἱ ἀπειλαὶ συμμαχοῦσαι κατ' αὐτῆς τοσοῦτον ἐπιβλαβῶς ἐπενεργούσι καὶ τοσαύτας ἀλλοιώσεις ἠθικὰς τε καὶ σωματικὰς ἐπιφέρουσιν, ὥστε ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦδε φέρει τοὺς πυ-

ρῆνας τῶν μετέπειτα ἀναπτυσσομένων καρπῶν τῆς κακῶς γενομένης ἀγωγῆς αὐτοῦ. Λάβετε ὑπ' ὄψιν τὰ παρθεναγωγεῖα ἡμῶν· ἐκεῖ βλέπετε νεάνιδας τὴν ἥβην αὐτῶν διερχομένας καὶ πρὸς τὴν τελειότητα τῆς γυναικείας ἀναπτύξεως μεταβαίνουσας εἰς τοιοῦτους μόχθους καὶ ὑπερβολικὰς ἐργασίας ὑποβαλλομένας, ὥστε ν' ἀποβάλλωσι τὴν εὐχροίαν τὴν πρότερον κοσμοῦσαν τὸ πρόσωπόν των, νὰ χλωριῶσιν ἐκεῖνοι, ὧν ἡ ὄψις ἦτο ἡ καλλιτέρα σύστασις περὶ τῆς ἀνθηρᾶς αὐτῶν ὑγείας. Καὶ τοῦτο διότι ἐν πολλοῖς ἢ παιδεύσεις αὐτῶν δὲν τελεῖται ὡς δεῖ καὶ ἀναλόγως πρὸς τὴν μεταβατικὴν ἡλικίαν, ἣν διατρέχουσιν. Ἐὰν τοῦτο ἐγένετο θὰ ἀπηλλάττομεν πολλάς κόρας πολλῶν κακῶν, ἅτινα ἀπὸ τοῦδε ἤρξαντο νὰ ρίπτωσι τὰς ρίζας των καὶ τὰς φωλεὰς αὐτῶν νὰ μεταβάλλωσιν εἰς ἀδιέξοδα σπήλαια ὅσον προχωρεῖ ἡ ἡλικία. Ἡ ἀλήθεια τῶν ἀνωτέρω ἔτι μᾶλλον καταδείκνυται, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ἄτομα ἀπ' αὐτῆς τῆς γεννήσεως ἐξ ἀμαρτιῶν γονέων εἰς νόσους προδιατεθειμένα, ἢ καὶ μικρὸν μετὰ τὴν γέννησιν ἐκ πλημμελοῦς διατροφῆς καὶ ἄλλων ἀνθυγιεινῶν περιστάσεων, ἅτινα ἐπικτήτως συντελοῦσιν, εἰ μὴ εἰς τὴν γένεσιν, ἀφεύκτως ὁμως εἰς τὴν προδιάθεσιν πρὸς τὰς νόσους. Εἰς τὰ τοιαῦτα ἄτομα παρατηροῦμεν κατὰ τὴν ἥβην ἀναπτυσσόμενα τὰ νοσήματα, εἰς ἃ ἦσαν προδιατεθειμένα, διότι δὲν καταβάλλεται ἡ ἀναγκαία πρὸς ἀπομάκρυνσιν ἀπ' αὐτῶν τῶν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς νόσου ἀπορμῶν φροντίς.

Ἡ ἠθικὴ ἡλικία εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν ἀρχόμεθα νὰ γνωρίζωμεν τὰ τοῦ κόσμου, ἐπιζητῶμεν τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τῶν ἀνθρωπίνων ἡμῶν ἐνεργειῶν, καὶ νὰ ἐκτιμῶμεν τὰ γινόμενα εἴτε καλὰ, εἴτε κακὰ εἶναι ταῦτα.

Ἀπὸ τῆς ἡλικίας ταύτης καταδεικνύομεν τὰς τάσεις ἡμῶν τὰς ὁρμὰς καὶ τὰ πάθη, ὧν κυρίως δὲν δύναται ἡ θέλησις ἡμῶν νὰ κατισχύσῃ. Ἀπὸ τῆς ἡλικίας ταύτης χαρακτηρίζεται καὶ παρὰ τῆς κοινωνίας ὁ ἄνθρωπος. Οὕτως ἡ ἡλικία αὕτη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ὁδοῦ, ἣν μέλλει ν' ἀκολουθήσῃ ἐν τῷ βίῳ του ὁ ἄνθρωπος· κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην δέον νὰ καταβάλλωμεν καὶ τὰς ὑπερανθρώπους προσπάθειας ἐν ἀνάγκῃ, ὅπως καθοδηγήσωμεν εἰς τὴν εὐθεϊαν ὁδὸν τὸν πλάνητα καὶ ὑπὸ παντοίων πειραζόμενον πειρασμῶν ἐφήβον. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν γονέων ἐν τῷ οἴκῳ καὶ ὑπὸ τῶν διδασκάλων ἐν τῇ σχολῇ ἐνεργοῦνται μετὰ παραδειγματικῆς ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς, ὅσα ἀπαιτοῦνται πρὸς κατεργασίαν τοῦ σφριγῶντος καὶ ὀρμητικῶς φερομένου πρὸς πᾶν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ προσβάλλον καὶ τὰς αἰσθήσεις ταρασσόν ἐφήβου; Τίς γονεὺς ἢ τίς διδάσκαλος δύναται ἐν καθαρᾷ συνειδήσει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἔπραξε τὸ καθήκον του καὶ ὡς ἦν αὐτῷ ἐφικτὸν προσεπάθησε νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τοῦ ἡβῶντος τοὺς ἐπαπειλοῦντας τὸν περαιτέρω αὐτοῦ βίον κινδύνους; Καὶ κατὰ πόσων πονηρῶν ἐνεργειῶν ὀφείλει νὰ ἀντιπαλαίσῃ ἡ νεαρὰ τοῦ ἐφήβου ὑπαρξίς!

Τὰ ψυχικὰ φαινόμενα τὰ ἐκδηλούμενα διὰ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς ζωῆς φαινομένων δεικνύουσι τὰς ἐπερχομένας μεταβολὰς ἐν τῇ ψυχικῇ σφαίρᾳ, συνεπιείξ τῶν ἐν τῷ σώματι τελουμένων· ὁ χαρακτήρ τοῦ ἐφήβου ἄρχεται μεταβαλλόμενος καὶ ἂν ἦναι κόρη καθίσταται σοβαρωτέρα, δειλοτέρα, ἀποφεύγει τὰ παίγνια, ἄτινα πρότερον ἤρεσκον αὐτῇ ὡς παιδίσκη. Τὸ αἰσθημα τῆς αἰδοῦς ἄρχεται ἀναπτυσσόμενον παρ' αὐτῇ, αἱ δὲ ἀθῶαι πρὸς τὰς φίλας αὐτῆς θωπεῖαι μαρτυροῦσι νέας αἰσθήματα ὧν τὴν σημασίαν

καὶ αὕτη εἰσέτι ἀγνοεῖ. Ἡ νεᾶνις μεταβάλλουσα βίον ἀναλαμβάνει νέα καθήκοντα καὶ ἄρχεται συμμετέχουσα τῶν οἰκιακῶν ἀσχολήσεων. Ἐν δὲ τῇ ἀποτόμῳ ταύτῃ μεταβολῇ τὰ παιδικὰ αὐτῆς παίγνια ἀναπληροῦσι σπουδαῖαι σκέψεις, κατανόησις τῆς θέσεως, ἣν ἐπιφυλάσσει αὐτῇ ἡ κοινωνία.

Πλεῖστοι ὅσοι ἐπήρεια ἐξωτερικαί τε καὶ ἐσωτερικαί δύνανται νὰ ἐπηρεάσωσι τὴν πρωϊαιτέραν, ἢ βραδυτέραν ἐμφάνισιν τῆς ἥβης. Οὐ μόνον τὸ κλίμα, ἀλλὰ καὶ ὁ βίος καὶ αἱ περικυκλοῦσαι τὸν ἄνθρωπον περιστάσεις σπουδαῖον διαδραματίζουσι μέρος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ ἀνθρώπου· οὐχ ἤττον καὶ ἡ ἀνάγνωσις μυθιστοριῶν, περὶ ὧν κατωτέρω καὶ λοιπῶν βιβλίων τοῦ εἴδους τούτου, συντελούντων πρὸς διέγερσιν τῆς καθευδούσης εἰσέτι φαντασίας. Μεγάλῃ ὅθεν φροντίς δέον νὰ καταβάλληται παρὰ τῶν γονέων ὡς πρὸς τὴν ἀνατροφὴν καὶ περιποίησιν τῶν ἰδίων τέκνων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἥβης, μηδὲ ἄλλως ἐγκαταλειπομένων εἰς τὴν ἰδίαν θέλησιν καὶ τύχην. Πάντοτε ἐν νῷ δέον νὰ ἔχωσιν οἱ γονεῖς τὸ κρίτιμον τῆς ἡλικίας, θεωροῦντες ταύτην ὡς ἐποχὴν ἀναγεννήσεως, καθ' ἣν εἰς νέον εἰσέρχονται οἱ ἐφηβοὶ βίον. Μήπως τάχα τὰ σωματικὰ ὄργανα ἐκατέρου τῶν γενῶν ἀπὸ τοῦδε δὲν ἀναλαμβάνουσι νέας βραδείας καὶ μεγάλῃ τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς καθόλου ὑγείας σώματος καὶ ψυχῆς ἐχούσας φυσικὰς ἄλλως λειτουργίας; Ἡ μεταβολὴ τοῦ ἥθους, τοῦ χαρακτήρος, τὸ γεννώμενον ἤδη αἰσθημα τῆς αἰδοῦς, αἱ περὶ τοῦ μέλλοντος καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως σκέψεις δὲν μαρτυροῦσι περὶ τῆς βαρυσημάντου μεταβολῆς; Δὲν πρέπει ἐπιμελῶς ν' ἀποφεύγηται πᾶν ὅ,τι τὴν εὐαίσθητον αὐτῶν καρδίαν δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ εἰς βαρεῖς καὶ ὀλεθρίους κιν-

δυνους τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐμβάλλον; Ἡ νεᾶνις λ.χ. εἰσερχομένη ὡς τελεία γυνὴ εἰς τὴν κοινωνίαν δὲν πρέπει κατὰ μικρὸν νὰ ἐθίζηται εἰς τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατὰστασιν καὶ δεόντως νὰ περιφρουρῆται ἐκ τῶν ἐπαπειλούντων αὐτὴν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν κινδύνων; Χθὲς ἔτι ἡ κόρη ἦτο παιδίον, καὶ ἠρέσκετο εἰς τὰ μετὰ τῶν ὀμηλικῶν ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ἀθῶα τῆς παιδικῆς ἡλικίας παίγνια, σήμερον ὁμῶς αἴφνης μεταβάλλεται, οὐδὲλως ἐπιθυμεῖ τὸ χθὲς αὐτῇ ἀρέσκον, συναισθάνεται, ἢν θέσιν θὰ καταλάβῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ μετ' ἐρυθήματος τοῦ προσώπου ἀτενίζει πρὸς ἐκεῖνον, μεθ' οὗ ἕως χθὲς ἀφελῶς συνέπαιζεν.

Ἡ ἥβη εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅ,τι ἡ ἀνοιξίς εἰς τὰ φυτὰ· θελήσατε δένδρον ἀνθοῦν νὰ βλάβητε· ἄς ἐπηρεάσῃ ἐπ' αὐτοῦ ψυχὸς ὀριμὸς καὶ πᾶσα ἄλλη βραεῖα καὶ καταστρεπτικὴ δι' αὐτὸ ἐπήρεια, καὶ ἀμέτῳ θέλετε ἰδεῖ τὸ πρῶτον ἀνθηρὸν νὰ νοσή. Οὕτω καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην ὁ ὀργανισμὸς ἀλλοιοῦται, ὄργανα τέως ἀργοῦντα ἀρχονται τῆς λειτουργίας των, ἐπιδρώσης μεγάλως ἐφ' ὅλου τοῦ ὀργανισμοῦ· μικρὰ παραλλαγὴ, μικρὰ τις παρεκτροπὴ ἤδη τὴν μάστιγα τῆς νόσου ἐπισειεῖ ἐπὶ τῆς ἀναγεννωμένης ἐκείνης ὑπάρξεως. Διότι πᾶν τὸ μεταβαλλόμενον, τὸ ἐν καταστάσει ἀλλοιώσεως διατελοῦν, δύναται ἕνεκα τυχαίου τινος συμβεβηκότος νὰ λάβῃ ἄλλην, ἢ τὴν σκοπούμενην ὁδόν.

Ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν ἀπλῶς περὶ τῶν μυθιστοριῶν ὡς σπουδαίως ἐπιδρωτῶν ἐπὶ τῆς ἥβης. Ἦδη διεξοδικώτερον εἴπωμεν περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἀρρένων τε καὶ θηλέων ἐπιδράσεως αὐτῶν. Τοσαύτη ἀκάθεκτος ἡ ὁρμὴ μεθ' ἧς φέρονται οὗτοι πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν μυθιστορημάτων,

ὥστε καὶ ἡ αὐγὴ ἔστιν ὅτε καταλαμβάνει αὐτοὺς μὲ τὸ μυθιστόρημα ἀνὰ χεῖρας. Ἐπιθυμοῦσι καὶ τὸν χρόνον ἅπαντα, εἰ δυνατόν, νὰ διέλθωσιν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν μυθιστοριῶν διασῆμων τε καὶ μὴ μυθιστοριογράφων. Τί λοιπὸν ἔλκει τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἐνταῦθα; τί τόσον ἠδονταὶ οἱ νέοι ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν ἐν τοῖς μυθιστορήμασιν ἀνελιττομένων ποικίλων σκηνῶν; Ἡ ἐργασίᾳ πολλάκις παραμελεῖται, καὶ τὸ ἐργόχειρον ἐν ἀποστρατεία τίθεται, καὶ αὐτῇ ἢ μελέτῃ τῶν μαθημάτων ἐν δευτερευούτῃ μοίρᾳ λογίζεται, καὶ τὸν νοῦν ἐν μόνον καταβασανίζει, ἢ ὅσον ἔνεστιν ἥσυχος καὶ μὴ παρὰ τῶν ἄλλων διακοπτομένη πολύωρος ἀνάγνωσις τῆς μυθιστορίας.

Τὴν πρὸς ταύτας ἀναφαινομένην ἀκάθεκτον ὁρμὴν κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην δύναται τις νὰ θεωρήσῃ ὡς μέγιστον σημεῖον, προκειμένου περὶ νεανίδος, τῆς περὶ τοῦ μέλλοντος καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῆς ἀρχομένης φροντίδος· διότι ἐκεῖ ἀπαντῶσι περιγραφαὶ τοῦ βίου ὀμηλικῶν μετὰ τῶν πόθων καὶ ὀρμῶν αὐτῶν καὶ τῶν μέσων, δι' ὧν θὰ δυνηθῶσιν ἡμέραν τινὰ ν' ἀπολαύσωσιν ὅ,τι ὡς μόνον ὄνειρον ἔχουσι. Διότι ἐν ταῖς μυθιστορίαις εὐρίσκουσιν ἐξεικονιζόμενον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τὸν οἰκογενειακὸν καὶ κοινωνικὸν βίον ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Ἐν τοῖς μυθιστορήμασιν ἡ κόρη τοῦ στενοῦ οἰκογενειακοῦ κύκλου μανθάνει τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας τοῦ κόσμου σκηνάς, τοὺς δόλους καὶ τὰ τεχνάσματα, τὰς παγίδας, τὰς ἐνέδρας, ἅπερ μὴ γινᾶται ἢ κακία ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς κορεσμόν τῶν παθῶν καὶ τῶν ὀρέξεων αὐτοῦ. Ἀλλὰ τίς θ' ἀποκρούσῃ τοὺς ἐκ τῆς τοιαύτης ἀναγνώσεως προξενουμένους ἠθικοὺς κινδύνους εἰς τὴν νεαρὰν ἡλικίαν; τίς δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ἐν συνειδήσει καὶ εἰλικρινῶς ὅτι

ἐκεῖθεν δὲν ἠρύσθη πολλά, ὧν ἤδη χρῆσιν ποιεῖται ἐν τῷ βίῳ του; ὅτι ἐκεῖθεν δὲν ἐγνώρισε τρόπους πρὸς ἐπίδειξιν καλλονῆς καὶ θελγήτρων, ὅτι ἐκεῖ δὲν ἐγεννήθη καὶ ἐν αὐτῷ προώρως ἴσως ἡ ἰδέα τῆς ἀναζητήσεως καὶ εὐρέσεως καταλλήλου προσώπου μεθ' οὗ ἠδύνατο νὰ διέλθῃ στιγμὰς τινὰς τρυφεράς; Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν μυθιστοριῶν δὲν ἀποκομίζεται ὡς καρπὸς ἢ ὡς οἶόν τε ἐν πολυπλοκωτέραις σκηναῖς μετὰ πολυειδῶν καὶ ἐνίοτε ρωμαντικῶν πραξικοπημάτων περαιτέρω ἐξέλιξις τοῦ βίου;

Αἱ πρὶν εὐθυμοὶ καὶ χαρίεσσαι, κοινωνικαὶ καὶ μακρὰν τῶν παντοίων χιμαιρικῶν σκέψεων καὶ τῶν καρδιακῶν παλμῶν, αἱ φιλομειδεῖς καὶ τοῖς πᾶσι προσηνεῖς νεάνιδες δὲν ἀλλάσσουν αἴφνης χαρακτῆρα καὶ ἦθος, καθιστάμεναι σιωπηλαί, σκεπτικαὶ καὶ ιδιότροποι, ψυχραὶ καὶ ἀδιάφοροι, εἰς παντοίας μόνον σκέψεις καὶ αὐταῖς ἔτι ἀκατανοήτους παραδιδόμεναι, ἐπιζητοῦσαί τι, ὅπερ ἐν πολλοῖς τερατώδεις καὶ τραγελαφικὸν εἶτα ἀποδείκνυται; Ἡ εὐαίσθητος αὐτῶν καρδία ἢ πλασθεῖσα οὕτως ἀδύνατος πρὸς πᾶν τὸ βιολογικὸν ἐπ' αὐτῆς ἐνεργοῦν, ἢ καὶ ἐκ σμικρῶν πολλακῶν ἀφορμῶν βαρείας ἐνίοτε τὰς συνεπείας ἀποφέρουσα, παραδίδεται λίαν προώρως εἰς τὴν κακὴν ταύτην τροφὸν (τὸ μυθιστόρημα), ἣτις διὰ τοῦ γάλακτος αὐτῆς οὐ μόνον ὠφελείας πρόξενος δὲν καθίσταται, ἀλλὰ καὶ αἰτία πολλῶν καὶ ἐνίοτε μεγάλων κινδύνων γίγνεται. Αἱ μητέρες αἰτίνας ἐπιδιώκουσιν, ὅπως μετὰ προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας ἀποφεύγωσι πᾶσαν τροφὴν δυναμένην νὰ παραβλάψῃ καὶ ζημιώσῃ τὸ βρέφος, ὡς ἐπιφέρουσαν παντοίας τῷ σώματι διαταραχάς, ἃς ἐμποδίζωσι τὰς θυγατέρας τῶν τῆς ἀναγνώσεως τοιούτων βιβλίων. Ἄλλ' αἱ μητέρες τῆς μελλούσης γενεᾶς ἄνευ προφυλάξεων παραδίδονται δυστυχῶς

ὅλην ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὴν ἀνάγνωσιν βιβλίων, ἅτινα οὐ μόνον ἠθικῶς πολὺ ἀπομακρύνουσι αὐτὰς τῆς προτέρας παρθενικῆς ἀγνότητος, τῆς ἀθωότητος, ἣτις πέπρωται νὰ ᾖναι ὁ πρῶτος κόσμος τῆς νεάνιδος, ἀλλὰ καὶ σωματικῶς καθιστᾶσιν ἀδύνατους, καὶ ἀπομακρύνουσι ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτῶν τὸ ἐρύθημα, ὅπερ αἰδῶς κκεῖται. Μετὰ παρέλευσιν χρόνου ἀνομολογοῦνται οἱ κίνδυνοι καὶ κατάραι ἐπισύρονται κατὰ τῶν ὠθησάντων αὐτὰς εἰς τὸ βάραθρον τοῦτο· ἀλλ' ἀργὰ πλέον· ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ ἐπιμελῶς ἐπιβλέπουσι τὴν θυγατέρα τῶν, παντὶ σθένει ἀπομακρύνοντες—κατ' αὐτοὺς—ἀπ' αὐτῆς τὰ δυνάμενα ἠθικῶς νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπ' αὐτῆς, ἀλλ' ὅμως ἐνίοτε ἀμβλυωποῦσι πρὸς τὸ περιεχόμενον βιβλίων, εἰς ὧν ἡ κόρη αὐτῶν μετ' ἀπληστίας καὶ ἀκορέστου ὁρμῆς τὴν ἀνάγνωσιν παραδίδεται.

Ἡ παρὰ τῶν γονέων γινομένη ἐπιτήρησις, οὐ μόνον καλῶς, ἀλλὰ καὶ ὅπου δεῖ δὲν γίνεται. Ἐκαστος ἐγεννήθη καὶ κατὰ μικρὸν ἀφίκετο εἰς ἡλικίαν προκεχωρημένην· ἕκαστος ἐπομένως δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ τοὺς κινδύνους, οἵτινες ἐπαπειλοῦσιν ἐκάστην ἡλικίαν, διότι ὅτε διήρχετο ἐκείνην ἐπειρᾶτο τούτων· πολὺ ὀλίγοι ὅμως εἰσὶν οἱ τοὺς κινδύνους τούτους ἐκτιθέντες εἰς τὰ ἴδια τέκνα· πολὺ ὀλίγοι οἱ ὑποδεικνύοντες τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας καὶ διὰ συμβουλῶν καὶ παραινέσεων, οὐχὶ ἐπιπολαίων, ἀλλὰ πειστικῶν καὶ ἐπιμόνων προσπαθοῦντες νὰ καθοδηγήσωσι τὰ τέκνα τῶν μέχρι τῆς χειραφετήσεως. Πλείστοι ὅμως εἰσὶν οἱ ἐπιζητοῦντες νὰ ἐπιβληθῶσιν ἐπὶ τοῦ τέκνου, πρὸ πολλοῦ ἤδη τὴν μέσσην ἡλικίαν καταφθάντος καὶ ἀπομακρύνωσιν ἀπ' αὐτοῦ κινδύνους, οὓς ἠδύνατο κάλλιον καὶ ἀποτελεσματικώτερον ν' ἀποκρούσωσιν ἐν ἡλικίᾳ, καθ' ἣν

καὶ αὐτῶν αἱ ἀπαιτήσεις καὶ αἱ θελήσεις ἦσαν σεβασταὶ καὶ δὲν εἶχον εἰσδύσει καὶ ριζοβολήσει ἐν τε τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι τοῦ ἤδη ἀργὰ πλέον καὶ δυσκόλως ἐπι-δεχομένου διορθώσεως, τὰ ἀποτελέσματα κακῆς ἀνατροφῆς καὶ ἀγαλινώτου καταστάσεως ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ἀπητεῖτο ἡ κρατερὰ μεθ' ἐπιμονῆς συγκράτησις τῶν ὀρμητικῶν καὶ ἀκαθέκτως φερομένων πρὸς πᾶν τὸ προστυχόν καὶ τὴν ὄρατιν αὐτῶν προσβάλλον νεανίου ἢ νεάνιδος.

Ἐὰν ἐν καιρῷ κατεβάλλετο ἡ δέουσα φροντίς, οὐδ' ἡ κοινωνία εἰς τοσοῦτον διαφθορᾶς θὰ ἔφθανε, οὐδ' οἱ ἤδη γέροντες ἤθελον χλευάζει τὴν παροῦσαν αὐτῆς κατάστασιν, ἥς αὐτοὶ οἱ δημιουργοί. Ἐκεῖνοι προπαρεσκεύασαν ὅ,τι ἤδη μετ' εἰρωνικοῦ μειδιάματος ταλανίζουσιν· ἐν χρόνοις δὲ μεταγενεστέροις οἱ οὕτω σήμερον παιδαγωγούμενοι μετὰ πικροτέρου μειδιάματος θὰ προσβλέπωσι τὸ βάραθρον, εἰς ὃ ὑπὸ τῶν προγενεστέρων ἐκρημνίσθησαν. Ἡ κοινωνικὴ παράλυσις, ἣν παρατηροῦμεν, το βάραθρον, εἰς ὃ ἡ κοινωνία ἡμῶν ὀσημέραι προβαίνει καταπίπτουσα παρὰ πάντων ἀνομολογεῖται· οὐδεμία ὅμως καταβάλλεται περὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ ἀρχικοῦ αἰτίου καὶ τῆς κατὰ τούτου διευσθύνσεως πασῶν τῶν ἐνεργειῶν ἡμῶν φροντίς· εἰς πολλαπλασιασμὸν σχολείων, ὅσον δὲν πρέπει, εἰς ποικιλίαν προγραμμάτων, εἰς αὔξησιν τοῦ κύκλου τῶν μαθημάτων ἐξαντλοῦμεν πάσας τὰς δυνάμεις ἡμῶν. Ἐγκαταλείπομεν δ' εἰς ἑαυτὴν τὴν νεότητα, ἔρμαιον τῆς τύχης καὶ μόνον ὑπὸ αἰφνιδίων ἀπροόπτων γεγονότων συνερχόμεθα μικρὸν καὶ τὸ βαρὺ τῆς καταστάσεως ὁμολογοῦντες, τὸν νήδυμον πάλιν καθεύδομεν ἐν τῇ μακαρίᾳ τῆς ῥαστώνης καὶ τῆς ἀκηδίας ἀγκάλη, οὐδόλως προνοοῦν-

τες περὶ ὧν εἶτα πικρῶς κλαίομεν καὶ ὧν ἡμᾶς αὐτοῦς ὡς κυρίαν αἰτίαν ἀναγνωρίζομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VIII.

Ὁ οἶκος καὶ τὸ σχολεῖον ὡς ἡ αἰτία τῆς παρούσης κοινωνικῆς ψυχικῆς μὲν παραλύσεως, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐκ ταύτης **σωματικοῦ μαρασμοῦ.**

Ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῇ σχολῇ μορφοῦται ὁ κατόπιν χρηστός πολίτης, καλὸς πατήρ καὶ πιστὸς σύζυγος. Ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῇ σχολῇ τίθενται αἱ βάσεις τοῦ οἰκοδομήματος, ὅπερ ἀποτελέσει τὸν ἀτομικὸν βίον ἐν μέρει καὶ τὸν κοινωνικὸν καθόλου. Μὴ ζητήσωμεν κοινωνίαν χρηστὴν ἐπ' ἀσφαλῶν ἐρειδομένην βάσεων, κοινωνίαν ὑπισχνουμένην πολλὰ τὰ καλὰ τοῖς μέλεσιν αὐτῆς, τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ καθόλου ἀνθρωπότητι, ἐνόσω δὲν μεταρρυθμίζομεν τὴν παιδείυσιν ἡμῶν ἐν τε τῷ οἴκῳ καὶ τῇ σχολῇ. Πᾶν ὅ,τι ἄρχεται βλαστάνον, αὐξάνει, ἀναπτύσσεται μέχρι οὗ φθάσει εἰς βαθμὸν τινα· οἷος ἀρχὰς λαμβάνει ἐν τῷ οἴκῳ, τῇ μικρᾷ κοινωνίᾳ, ἐκεῖνας ὁ ἄνθρωπος θὰ διατηρήσῃ δι' ὅλου τοῦ βίου. Ὅπως ἀποσπασθῇ τῶν ἀρχῶν τούτων ἀπαιτεῖται δύναμις πολὺ μεγαλητέρα ἐκείνης, ἣν ἠδύνατο νὰ δαπανήσῃ ἀπὸ τῆς πρώτης μορφώσεώς του. Ὁ ἐθιζόμενος εἷς τι, δυσκόλως τούτου ἀποσπᾶται· εὐκόλως ὅμως ἐθίζεται. Εἰς τὴν ἀρχὴν λοιπὸν, εἰς τὴν ἀρχὴν ζητήσωμεν ὅ,τι θέλομεν καὶ οὐχὶ εἰς τὸ μέσον· εἰς τὸν οἶκον καὶ τὸ σχολεῖον στρέψωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν, ἐκεῖ προσπαθήσωμεν νὰ μορφώσωμεν τὰ τέκνα μας, νὰ ἐμπνεύ-

σωμεν εἰς αὐτὰ, ἅς ἀρχὰς ζηλεύομεν καὶ ποθοῦμεν νὰ βλέπωμεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἰσχυρούσας· ἐκεῖ ἐνσπείρωμεν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν, τὴν πρὸς τὰ θεῖα εὐλάβειαν, τὸ πρὸς τοὺς γονεῖς σέβας, καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην· ἐκεῖ λίαν εὐκόλως καθιστῶμεν τῶν ἀπαλῶν αὐτῶν καρδιῶν κτῆμα τὰς ἀρχὰς τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, τὰς ἀρχὰς, ἐφ' ὧν δέον νὰ ἐρείδῃται πᾶσα κοινωνία καὶ στηρίζεται ὁ ἥρεμος οἰκογενειακὸς βίος. Ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῇ σχολῇ δέον ν' ἀνεύρωμεν τὸ αἷτιον τῆς περὸς τὴν ἡμῶν ἐκλύσεως καὶ καταπτώσεως. Ἐντεῦθεν ἀφαιρέσωμεν ὅ,τι ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἔπειτα ἀφ' ἑαυτοῦ θὰ καταπέσῃ. Τὴν ἀγνόητα ἢ διαφθορὰν τῶν ἡρώων ἐντεῦθεν, ἐκ τοῦ οἴκου δηλ. καὶ τῆς σχολῆς θ' ἀποκομίσωμεν, ἢ ὅπερ τ' αὐτὸ τὴν εὐρωστίαν καὶ τὴν μακροβιότητα, ἢ τὴν σωματικὴν καχεξίαν καὶ τὴν πρὸς θάνατον ροπὴν.

Ἄλλὰ σήμερον καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς διαφθείρονται τὰ ἦθη· εἰς τοιαύτας κακὰς ἀρχὰς ἐθίζεται τις, ὥστε ὅλως ἀγνώριστος καθίσταται· καὶ αὐτὸς ἀπορεῖ ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ μεταβολῇ· ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐδράζει σκώληξ, ὅστις δηλητηρίου δεῖται, ἐὰν τὴν σωτηρίαν τῆς κοινωνίας ἐπιζητῶμεν. Ἄλλὰ καὶ οἱ τῶν σχολείων μαθηταί, οἱ πλείστοι, ἂν ὅχι ὅλοι, ἐκ τῶν ὁδῶν δὲν περισυλλέγονται, ὥστε καὶ ἐν τοῖς σχολείοις δυνατὸν νὰ διαφθαρή τις, ἐὰν ἀμεριμνῶσιν οἱ διδάσκαλοι. Ἄλλ' ὅποιοι οἱ διδάσκαλοι τῆς κοινωνίας, οἱ μορφωταὶ αὐτῆς, ὅπως ἐπιζητήσωμεν καὶ τὰ μέλη αὐτῆς χρητὰ; τίνες, οἱ εἰς ὧν τὰς χεῖρας περὸς τὸν Θεὸν τὴν ἀποτελέσσαν τὴν κοινωνίαν ζύμην; Καὶ δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ δώτῃ εἰς τοὺς μαθητὰς ἀρχὰς ἄλλας τῶν ἰδίων; Δὲν θὰ καταστήσῃ τὸν μαθητὴν οἶος αὐτός; Ἐνταῦθα ἀνα-

φύεται τὸ διδασκαλικὸν ζήτημα. Εἰς τὸν διδάσκαλον ὀφείλομεν νὰ προσέχωμεν, διότι παρ' αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἡ μόρφωσις τῶν τέκνων ἡμῶν. Ἄλλὰ δυστυχῶς σήμερον ὅποια ἀξία ἀποδίδεται εἰς τοὺς διδασκάλους παρὰ τῆς κοινωνίας; ὅποιαν θέσιν κατέχουσιν ἐν αὐτῇ; ὑπάρχει τάξις χείρων τούτων, τάξις ἐπισύρουσα τὴν περιφρόνησιν παρὰ τῶν πολλῶν; Περιφρονοῦμεν, οὐς πρέπει νὰ προσβλέπωμεν μετὰ τοῦ μεγαλητέρου σεβασμοῦ, οὐς δέον νὰ τιμῶμεν. Ἡ κοινωνία κρίνει καὶ ἡ κρίσις αὐτῆς ἂν οὐχὶ ἀπολύτως, σχετικῶς ὅμως δικαία πάντοτε, διότι βλέπουσα τὸ ἀδιέξοδον τῆς ὁδοῦ, ἢν ἀκολουθεῖ καταρᾶται ἑαυτὴν καὶ τὴν ἀρχικὴν εὐθύνην ἐπιρρίπτει κατὰ τῶν μορφωσάντων αὐτὴν, θεωρεῖ αἰτίαν τῆς καταπτώσεώς της τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς περιφρονεῖ, δὲν ἀπολαμβάνει, οἶους καρποὺς παρ' αὐτῶν προσδοκᾷ καὶ ἀντὶ βελτιώσεως δεινῶσιν παρατηρεῖ.

Ἄλλὰ καὶ αἱ μητέρες δὲν εἶναι οἱ διδάσκαλοι ἐν τῷ οἴκῳ; ὅποιαν λαμβάνουσιν αὐταὶ μόρφωσιν καὶ ὅποιαν παρέχουσι τοῖς τέκνοις των; ὅσαι τὰ βάρη τῶν ἀνωτέρων παρθENAγωγείων καταλείπουσι κόραι τοῦ λαοῦ, μητέρες μορφωθεῖται, ἵνα τοὺς ἐπερχομένους μορφώσωσι, γίνονται ὑψιπετεῖς, εἰς τοὺς αἰθέρας πλανῶνται, παρορῶσι τὸν προορισμὸν των. Ἐν τοῖς παρθENAγωγείοις ἢ μόρφωσις δὲν γίνεται συμφώνως τῷ προορισμῷ τῆς γυναικὸς, διότι αἱ ἐξ αὐτῶν ἐξερχόμεναι δὲν ἐκπληροῦσι τὰ τῆς μητρὸς καθήκοντα μεθ' ὅσης ἀνυπομονησίας ἀναμένει παρ' αὐτῶν ἡ κοινωνία. Ἄλλ' ὥστε νὰ μὴ ἐξήρκει αὐταῖς ἡ μέση ζητοῦσιν ἤδη καὶ ἀνωτέραν παιδείαν· τί δὲ γενήσεται τότε ὁ οἶκος, εἰς τίνα θὰ ἐμπιστευθῶσι τὴν ἐν τῷ οἴκῳ ἀνατροφὴν τῶν τέκνων; Τίς θὰ συγκρατήσῃ τὴν ἐπι-

κειμένην παράλυσιν αὐτῶν καὶ ἀναχαιτίτη τὸν ροῦν κοι-
 ωνίας ἐπὶ σαθροτάτων βάσεων ἐστηριγμένης. Ἐσχάτως
 καὶ παρ' ἡμῖν ἤρξαντο αἱ γυναῖκες νὰ ζητῶσι, διὰ σφο-
 δροῦ γραφιδολέμου παρὰ τῶν ἀνδρῶν τὴν ἐκ τοῦ οἴκου
 χειραφέτησιν αὐτῶν. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης
 χειραφετήσεως βλέπομεν ἐν ταῖς κοινωνίαις, ὅπου ἐγένετο
 αὕτη· ἂν μᾶς ἀρέσκωσι καὶ ἂν σᾶς ἀρέσκωσιν, ὦ γυναῖ-
 κες, δύννησθε νὰ ἐξυκολουθήτε ἐπιμένουσαι εἰς τὴν ἀπο-
 νενοημένην ταύτην αἵτησιν.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Ἴδού ὅ,τι, τῆς συνειδήσεως ἡμῶν ὑποβαλλούσης, ὁ
 κάλαμος ἡμῶν ἀτέχνως ἔγραψε. Μὴ ἀποδοκιμάσητε τὴν
 εἰς ἔκδοσιν τούτου ὠθήσασαν ἡμᾶς τόλμην, διότι ταύτην
 ἠρύσθημεν ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐλπιζομένη τῶν ἡμετέρων
 συνδρομητῶν καὶ ἀναγνωστῶν ἐπιεικεῖ εὐνοίᾳ. **Κρεῖτ-
 τσον ἄλλως τε τὸ κατὰ δύναμιν εἰσενεγκεῖν ἢ τὸ
 πᾶν ἐλλείπειν.**

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ

ΕΝ ΚΩΝΣΤ/ΠΟΛΕΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ

	Σωμ.
† Ἡ Α. Θ. Π. ὁ Οἴκουμ. Πατριάρχης Διονύσιος ὁ Ε΄	50
† Ἡ Α. Θ. Π. ὁ πρῶν Οἴκουμ. Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ΄	25
† Ὁ Καισαρείας Ἰωάννης	10
† Ὁ Ἐφέσου Ἀγαθῆγγελος	10
† Ὁ Ἡρακλείας Γερμανός	10
† Ὁ Χαλκηδόνος Καλλίνικος	10
† Ὁ Δέρκων Καλλίνικος	10
† Ὁ Νικοπόλεως Ἱερώνυμος	8
† Ὁ Φιλιππουπόλεως Ἰωακείμ	10
† Ὁ Σερρών Λουκάς	2
† Ὁ Διδυμοτείχου Μεθόδιος	10
† Ὁ Ἀγκύρας Γεράσιμος	2
† Ὁ Βιζύης Κωνστάντιος	2
† Ὁ Βάρνης Γαβριήλ	5
† Ὁ Ἐάνθης Διονύσιος	6
† Ὁ Ἰμβρου Παΐσιος	2
† Ὁ Καστορίας Κύριλλος	2
† Ὁ πρῶν Ἐρσεκίου Ἰγνάτιο	2
† Ὁ Γρεβενῶν Κλήμης	3
† Ὁ Σιτανίου Ἀθανάσιος	2
† Ὁ Χαλδείας Γερβάσιος	6
† Ὁ Δρυϊνουπόλεως Κοσμάς	6
† Ὁ Εἰρηνουπόλεως Φώτιος	3
† Ὁ Χαριουπόλεως Γεννάδιος Σηολάριος	5
† Ὁ Μελιτουπόλεως Εὐγένιος	2

	Σωμ.
Κ. Ἀνθόπουλος πασσάς	4
Ζαμπακός πασσάς	4
Κ. Μακρίδης πασσάς	2
Ἐλευθεράκη πασσάς	2
Φ. Δελλασούδδα πασσάς	2
Ὁ Καποῦ Κεχάγιας τῶν Πατριάρχων Σταυρ. Ἰωαννίδης	2
Ἀνώνυμος	30
Σωμ.	Σωμ.
ὁ ἀρχιμ. Κωνστ. Ἀλεξανδρίδης	2
ὁ Μ. ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος	2
ὁ ἱεροδ. Γεράσιμος Δώριζας	4
ὁ ἱεροδ. Ἰωακείμ Βλασιτιάδης	4
ὁ Δευτερεύων Ἰωακείμ	4
ὁ πρῶην δευτερεύων Γαβριήλ	10
ὁ Μ. ἐκκλησιάρ. Καλλίνικος	4
ὁ Τριτεύων Μελέτιος	4
ὁ Ἐπίτροπος τοῦ Ἁγ. Ὁρους	4
ὁ Ἐπίτροπος τοῦ ὄρους Σινᾶ	2
ὁ Ἠγούμενος τῆς ἱερ. ἐκκλησίας Βλάχ. Σεραγίου	2
ὁ ἀρχιμ. Γρηγοράς	5
ὁ ἀρχιμ. Θεόκλητος	4
ὁ ἀρχιμ. Χρυσάνθος Κοκκώνης	4
ὁ ἀρχιμ. Χρυσάνθος	2
ὁ ἀρχιμ. Ἱερόθεος Δομνηνός	4
ὁ πρωτοπρεσβύτερος Σωτήριος	2
ὁ ἱεροδ. Γοργίας	5
ὁ τοῦ ἁγίου Χαλκηδόνος ἀρχιδιάκονος Δωρόθεος Μαμυέλης	6
Π. Φενερλής ἱατρός	2
Dr Dal-medico	2
Tapsilest freres	2
Γ. Βιολάκης	4
ὁ Α. Δεμπίτιχος	4
ὁ Γεωργιάδης ἱατρός	3
Α. Καμπούρογλου	2
Χ. Μιχαηλίδης	3
Α. Ν.	4
Ζ. Κωνσταντινίδης	4
Κ. Ε. Νομικός	4
Εὐθυβούλης	2
Παραφεντίδης	4
Κ. Μακρῆς	2
Καρακωστόπουλος	4
Α. D. Wrambas	4
Α. Χρστηίδης	4
Π. Κελαϊδίτης	4
Ἰ. Ἀντωνιάδης	4
Στ. Καλλιάρχης ὀδοντίατρος	4
Α. Λεφάκης φαρμακεύς	4
Κ. Μιχούλης	4
Καστοριάδης	4
Joseph Canzuch	2
Ad. Matcovich	4
Εὐστράτιος Δημητριάδης	4
Ν. Θωμάδης	6
Βασίλειος Ἰατρόπουλος	4
Ἀριστείδης Ρωσσουνόπουλος	4

	Σωμ.	Σωμ.
Hormel pharmacien	4	Α. Χαραλαμπίδης
Βυζάντιος φαρμακεύς	4	Α. Δ. Μιλλῆς
Z. Caroussou	4	Γ. Περβάνογλου
Ν. Παλιχοκρασά	4	Ἐμμ. Ἰσυριδης
Ν. Μαλούσης	4	Ἄθ. Γρ. Ζαγορίδης
Ε. Δέλλα-Σουδδα	4	Σ. Παπαδάκης
Ν. Θεοδωρίδης	4	Α. Νικολαΐδης
Φώτιος Σκλάβος	4	Ἰ. Τανταλίδης
Α. Τίτος	4	Δ. Στ. Τσισκούνας
Δ. Βέλλης	4	Jean Vincent professeur
Στ. Σωφρονιάδης	4	Χρῆστος Χαραλάμπου
Θ. Καίρης	4	Μενελ. Χ' Ἰωάννου
Ν. Θεοδωρίδης	4	Δημ. Κουκουζέλης
Μ. Χέλυ	4	Ἰ. Α. Ἰλλίδης
Π. Ἀπέρης	4	Π. Κοεμτζόπουλος
Π. Μουρατιδης	4	Μ. Καφτζούντζογλου
Μ. Μναράκης	4	Ἀριστ. Κυριακοῦ
Κ. Η.	10	Φραγκῆσκος Μεζίκης
Ἀνώνυμος	5	Σ. Α. Τελόγλου
Ἀνώνυμος	2	Θ. Κ. Θωμαΐδης
Π. Καλλιάρχης	5	Κωνσταντ. Νικολαΐδης
Ἰ. Παπαδόπουλος	5	Παῦλος Νικολαΐδης
Ἀδελφοὶ Βόλτου	5	Κλεάνθης Μαυρόπουλος
Νικόλαος Μαραγγός	4	Σωτήριος Ἰωάννου
Ἰ. Ὀχανίδης	2	Μενέλαος Σπανούδης
Νικόλαος Χατζόπουλος	4	Δημήτριος Π. Καραμάνος
Μερκούριος Κανάκης	4	Γεώργιος Σαρρῆς
Καπετὰν Κωνσταντῆς	4	Θεόδωρος Καραμάνος
Δ. Ἀλεστορίδης	4	Ἀναστ. Π. Νομίδου
Δ. Ν. Α.	4	Σεραφεῖμ Ἀναστασιάδης
Γ. Βαφειάδης	4	Τ. Παπαδόπουλος
Δ. Κουπίδης	4	Χρυσούλα Στ. Ἰωαννίδου
Π. Νεστορίδης	4	Μ. Γ. Σοφianoῦ
Φαλούδης	4	Αἰκατερίνη Γιακούμα

Σωμ.		Σωμ.	
Εὐδοξία Παπαδοπούλου	1	Α. Καφανάκης	1
Εὐφροσύνη Μίχογλου	1	Ν. Κουκούλα	1
Ἄσπασία Λαζαρίδου	2	Χ. Εὐγενίδης	1
Ρωξάνη Ἰωαννίδου		Ν. Πασσαλῆς	1
Αἰκατ. Οἰκονομίδου	4	Ἰ. Ποππέλης	1
Ἑλένη Σ. Ἀγγελίδου	4	Ν. Ἐμμανουηλίδης	1
Αἰκατ. Ν. Θωμάδου	4	Β. Δικμαντίδης	1
Ε. Β. Στρούβελη	1	Ἄνωνυμος	1
Ἀναστασία Εὐτυχίδου	1	Κ. Ν. Δημητριάδης	1
Δεσποινα Ν. Θωμάδου	2	Γ. Πολιτάκης	1
Ζωή Ἰωαννίδου	1	Σ. Κωνσταντινίδης	1
Κοραλία Ἰωαννίδου	1	Κ. Μχυρόπουλος	1
Ἄγλαΐα Βλαχοπούλου	1	Γ. Νομικός	1
Σοφία Ἰορδανίδου	1	Γ. Π. Κωνσταντίνου	1
Σμαρῶ Σαράφογλου	1	Ἀναστάσιος Χασιλτζόγλου	1
Καλλιόπη Νικολαΐδου	2	Ἀλέξανδρος Νομίδης	1
Κλειῶ Νικολαΐδου	3	Αἰκατερίνη Νομίδου	1
Ζωή Παπαδοπούλου	1	Ἑλένη Ἀχουζαρίδου	1
Μαρία Ε. Μαργαρίτου	1	Ν. Σταυρίδης	1
Ἰουλία Λεφάκη	3	Δ. Ἀθ. Τσουκαλᾶς	1
Κλεονίκη Ἀσπριώτου	1	Γ. Δ. Λούβχρισ	1
Ἑλένη Πασχαλίδου	1	Δημοσθ. Ἀναστασιάδης	1
Ἀλεξάνδρα Ζερβουδάκη	1	Πρ. Κωνσταντινίδης	1
Ἑλένη Ἀναστασιάδου	1	Χ. Δ. Ναρλῆς	1
Π. Ἀσπριώτου	1	Ἀδελφοὶ Νχοῦμ.	1
Ἰ. Χλωρὸς	1	Γ. Πολίτης	1
Ἀλέξανδρος Βρυέννιος	1	Κ. Μ. Κόρδελη	1
Θ. Πανίδης	1	Ἄ. Θ. Καλοταΐος	1
Βασιλ. Οἰκονομίδης	1	Θ. Ἀγγελίδης	1
Νικόλαος Σαλκότης	1	Κ. Ν. Κάμφωνας	1
Κ. Ἀφθονίδης.	1	Ν. Β. Τσούλλκας	1
Κορνήλιος Σπαθάρης	1	Ἰ. Γρηγοριάδης	1
Δ. Παναγιωτίδης	1	Α. Θεοχαρίδης	1
Δ. Π. Δημητριάδης	1	Ε. Μ. Τρελλόπουλος	1

Σωμ.		Σωμ.	
Κωνστ. Τζεργμάνης	1	Δ. Σολωμονίδης	1
Ν. Δασκαλόπουλος	1	Γαβριήλ Λευκοφρύδης	1
Η. Παπαδόπουλος	1	Ε. Ψ.	1
Η. Κ. Κούρδογλου	1	Συμεὼν Ἰορδάνου	1
Ἄλξ. Νχοῦμ.	1	Σωτήριος Σιανόπουλος	1
Ν. Σαρίδης	1	Νικ. Ἰορδανόπουλος	1
Α. Παπαδόπουλος	1	Γεώργιος Ἀνώνυμος	1
Δ. Γ. Χαβιαρᾶς	1	Γεώργιος Ἰλαρίδης	1
Γ. Ψ. Καθῆδας	1	Γεώργιος Τσιρᾶς	1
Πέτρος Πετρίδης	1	Στέφανος Χ. Μιχαηλίδης	1
Κ. Σωφρονιάδης	1	Κ. Ἀφθονίδης	1
Ζακίφης Κουτζίδης	1	Δ. Α. Ξενιάδης	1
Γ. Μ. Μαντζαβίνος	1	Γ. Τ. Γεωργιάδης	1
Β. Κ. Οἰκονομίδης	1	Κωνστ. Ἀδαμαντίδης	1
Πανδώρα Πέτρου	1	Νικ. Μοσχόπουλος	1
Κλεοπάτρα Γεωργίου	1	Γεώργ. Λαγουδάκη	1
Γ. Ν. Κεσσίσογλου	1	Ἄλξ. Ἀδοσιδης	1
Στιλ. Π. Σαράντου	1	Δημ. Δ. Εὐγενίδης	1
Ἰωάνν. Χ' Ἰωάννου	1	Κ. Γζάνναρος	1
Μαρία Φρυγκάκη	1	Δημήτριος Ἐλευθεριάδης	1
Χ. Δημητριάδης Μαδίτιος	1	Στέφανος Στεφανίδης	1
Κ. Μόσχος	1	Ἀλέξανδρος Φωκᾶς	1
Ἐρριέτα Κωνσταντινίδου	1	Πρόδρ. Γουναρᾶς	1
Μ. Χ. Μιχαηλίδης	1	Φώτιος Σχυριανοῦ	1
Αὐγουστίνος Κ.	1	Ν. Α. Τζιβόγλου	1
Γ. Τζιμένσογλου	1	Χρῆστος Ἐρμουλαΐδης	1
Δημ. Λέκιος	1	Κωνστ. Ἀποστολίδης	1
Φ. Ν. Φωτόπουλος	1	Νικ. Πέτρογλους	1
Σ. Μυλωνόπουλος	1	Γεώργ. Διδόλης	1
Μάριος Γάιος	1	Ἦρ. Μπίλλιας	1
Νικ. Ἠλιόπουλος	1	Κ. Μανδαλακίδης	1
Βασίλειος Περβανᾶς	1	Τ. Μακρίδης	1
Δ. Καμίνης	1	Ν. Δ. Χρυσοβέρης	1
Χ. Ι. Κελφόπουλος	1	Χρ. Γεωργιάδης	1

Σωμ.		Σωμ.	
Γεώργ. ἐφέν. Φουντούκ Ζαδδές	2	Δ. Κ. Νικόπουλος	1
Γρηγ. ἐφένδης Φουντούκ Ζαδδές	1	Γ. Θ. Θεσσαλονικεύς	1
Αίκατερίνη Φωτοπούλου	1	'Αναστ. Σταύρου	1
'Ελένη Ξανθοπούλου	1	'Αγαθάγγελος Δημητρίου	1
Ε. Δημητρίου	1	Μιχαήλ Πασχαλίδης	1
Δ. Σολωμονίδης	1	Δημήτριος Πινάτσης	1
'Αντώνιος Πρωτοπαπᾶς	1	Νικόλαος Π. Κουλπάνης	1
Ἰωάννης Ζάμπογλου	2	Παρασκευᾶς Κλέτζης	1
'Αναστάσιος Ζάμπογλου	1	Γ. Ἰωσηφίδης	1
'Αντιόπη Ζαχαριάδου	1	Παναγ. Γ. Βωλιώτης	1
Γαβριήλ Γαβριηλίδης	1	Β. Κ. Χ'' Ἰωάννου	1
Δέσποινα Ραλλοπούλου	1	Χρῆστος Βεζάνης	1
Φωτίκα Ζγούτου	1	Νικόλ. Δ. Σούλας	1
'Αριστ. Γιαννόπουλος	1	Μιχαήλ Γενᾶς (ἐκ Νισύρου)	1
'Ορέστης Λογοθετίδης	1	Στέφανος Χριστίδης	1
Π. Α. Πασχαλίδης	1	Γεώργιος Λαμπρινίδης	1
Θωμᾶς Ἰωαννίδης	1	'Αναστ. Ματᾶς	1
Δημ. Γιαννόπουλος	1	'Αναστ. Δ. Τρελλόπουλος	1
Ἄρχιμανδρ. Δαμιανός	5	'Αναστ. Θυμνικήης	1
Γερμανός Καμαράσης	1	Φίλιππος Τιζλώφ	1
'Αρχιμ. Προκόπιος	1	Θεόδωρος Σπάρταλης	1
Θεόφιλος ἱερομόναχος	1	Παναγός Παναγίδης	1
Μελέτιος ἱερομόναχος	1	Φ. Φιλιππίδης	1
Λεόντιος ἱεροδιάκονος	1	Φ. Παλαιογενίδης	1
'Ἰωάννης Νικολαΐδης	1	Σ. Στερνάρης	1
Σπυρίδων ἱεροψάλτης	1	Ι. Ἰωαννίδης	1
'Ἰωάννης ἱεροψάλτης	1	Ἰθδυσσεύς Παπαραλίδης	1
Δημοσθένης Νικολαΐδης	1	Ι. Κουτσουβέλης	1
Γρηγοράσκος	1	Ι. Ἀιθαλιώτης	1
'Ἰβραήμ ἐφένδης	1	'Αριστ. Καρυβίας	1
Σπυρίδων Παπαδόπουλος	1	'Αναστ. Παπαδόπουλος	1
Βασίλειος Κωνσταντινίδης	1	Παναγ. Παυλίδης	1
Π. Θ. Κρισσόγλου	1	Α. Β. Βαφειδης	1
Θ. Α. Σακελλάριος	1	Π. Παπαδόπουλος	1

Σωμ.		Σωμ.	
Κωνσταντῖνος Κερεστετζόγλου	1	Χ. Ἡλιάδης	1
'Ἠλίας Παπαδόπουλος	2	'Εμ Δημητριάδης	1
Λ. Δερβινόπουλος	1	Γεώργιος Μεσίτης	1
Ν. Ἀναστασιάδης	1	Σταμουλίδης	4
Α. Παπαδόπουλος	1	Νικ. Μιχαγιόγλου	1
Π. Δελέγκια	1	'Ελ. Ἀριστοκλῆς	1
Δ. Ι. Παπαδόπουλος	1	Κωνστ. Ἰ Ξηρόπουλος	1
Β. Χουρμουζιάδης	1	Στέφ. Α. Κομνηνός	1
Κωνστ. Ξανθόπουλος	1	'Αργύριος Ε. Ἀργυρίου	1
Εὐγενία Δ. Γαζιάδου	1	'Αλεξ. Δ. Τζιτζίτης	1
Κ. Ζαφειριάδης	1	Σπυρίδων Χ'' Ἀντωνίου	1
Κ. Σαραφάπουλος	1	Νικόδημος Ἱεροδιάκονος	1
Δημ. Παρανίκας	1	Διονύσιος Χρήστου	1
Géoges Saldji	1	Ι. Βαμβακᾶς	1
Lazare de Castro	1	Ν. Δ. Χρυσοθέργης	1
Χρῆστος Ἰ. Δικαμάντογλου	1	Α. Δ. Τυφεξόπουλος	1
Χαρίκλεια Ἰωσηφίδου	2	Ἰ. Παππαχρήστου	1
Γεωργ. Α. Μοσχίδης, Ἰατρός.	2	Μιχαήλ Ἠλ. Λυκίδης	1
'Ελένη Α. Μοσχίδου	1	Ν. Πολυμένης	1
Γ. Κυριαζόπουλος	1	Ε. Ν. Βουτυραδόπουλος	1
Ι. Ἀναστασιάδης	1	Ν. Γ. Δημητρακόπουλος	1
Μαρία Α. Μοσχίδου	1	Κ. Α. Ζανόπουλος	1
Θεανώ Γ. Ἀδαμίδου	1	Δημ. Τριανταφυλλίδης	1
THEODORE MACHIDÉS	1	'Αρχ. Μελέτιος Κοτσάνης	2
'Αλκιβιάδης Ἐλευθεριάδης	1	Μιχαήλ Βασιλειάδης	2
Mahmoud Bey	1	Δ. Φιλιππίδης	1
Β. Α. Πανόπουλος	1	Α. Β. Κυφίδης	1
Ἄντ. Νικολαΐδης φαρμακεύς	1	Λ. Ἀθανασιάδης	1
Ali Haidar Bey	1	Δ. Κ. Τσανδάρης	1
Γ. Κ. Ἐγγονόπουλος	1	Δ. Δανασῆς	1
Alexandre Gazzan	1	'Ελένη Μενίδου	1
Α. Σαγρέδος	1	Νικόλ. Θεοφανίδης	1
Ι. Νικολαΐδης	1	Λυσίμαχος Γ. Μαυρίδης	1
Λεονταρίδης	1	Γ. Παλαμίδης	1

Σωμ.		Σωμ.	
B. Μισαηλίδης	1	M. A. Ένξερτζόγλους	1
Σωκράτης Πολινής	1	'Αναστ. Κυριακίδης	1
K. Πολυζέτης	1	I. A. Ποπώνης	1
K. Κωνσταντινίδης	1	Φ. Κυριακίδης	1
Θ. Λαζαρίδης	1	Εύστρ. Καραμύλλης	1
'Αλεξ. Καλπακτζόγλους	1	Δ. Γαβριήλ	1
Χρ. Μισαηλίδης	1	Προκόπιος Παπανλής	1
K. Δ. Μαρκόπουλος	1	'Αθ. Κωνσταντίνου	1
'Αντ. Κουντοβάς	1	Δ. 'Αντωνόπουλος	1
Παντ. Έμμανουήλ	1	Μαρία Τριανταφυλλίδου	1
E. Βαρναλίδης	1	I. Χρηστίδης	1
Δ. Κωνσταντινίδης	1	'Αφροδίτη Τελόγλου	1
Γ. Σουβατζίδης	1	Νικ. Τελόγλου	1
K. Δ. Τριανταφυλλίδης.	1	'Ιφιγένεια Μηταράκη	1
Θ. Α. Κουντοβάς	1	Κορνηλία Παμφυλλίδου	1
Λ. I. Μουράτογλου	1	'Ιφιγένεια Κ.	1
H. Π. Μυλωνίδης	1	I. Σαρανταεκκλησιώτης	1
M. Χρηστίδης	1	I. Πετρίδης	1
Κωνστ. 'Αποστολίδης	1	Χρ. Ν. Τουργούτης	1
M. Μεζίκης	2	Γ. 'Ιωαννίδης	1
Jean I. Barozzi	1	I. Γεωργιάδης	1
Γ. Μαυρίδης	1	H. K. Κέπετζης	1
D. A. Joannidés	1	Νικηφόρος Βαλτάτος	1
A. Δ. Ξένους	1	Δ. Τριανταφυλλίδης	1
Z. Γεωργιάδης	1	Κωνστ. Μάνδικα	1
Cerés Syndica	1	Π. Κ. Γεωργιάδης	1
Ζωή Χατζοπούλου	1	Χαράλαμπος Σάββα	1
Σωτήριος Χ' Χρήστου	1	'Αρίστ. 'Αφθονίδης φαρμακεύς	1
'Ιουλία Σωτηρίου	1	I. Τσεράχογλου ιατρός	1
'Ερμοφύλη Ν. Κυριακίδου	1	A. Τουργούτης	1
Θ. Β. Ένξερτζόγλους	1	Εμμ. Θ. Μαυρομάτης	1
Φ. Π. 'Αβραμίδου	1	Σ. Λαζάρου	1
K. Β. Ένξερτζόγλους	1	Γ. I. Περισίδης	1
Δ. Μηνόπουλος	1	Νικ. και Κωνσταντίνος άδελφοί	1

Σωμ.		Σωμ.	
X. και Ν. Λάζου άδελφοί	1	Έμμ. Ν. Ζαχαριάδης	1
N. Weickum pharmacien	1	Σ. Κοριτζίδης	1
Σ. Κατρανίδης	1	Βασίλ. 'Αδαμίδης	1
Γερμανός 'Ιεροδιάκονος	1	Εύρυσθεις Θ.	1
Η. Βαλάσογλους	1	M, Τσαγκαρή	1
'Ιωάννης Σωτηρίου	1	Π. Ε. Φωτιάδης	1
Γ. Νικολαίδης	1	'Ανώνυμος	2
Γ. Γρηγοριάδης φαρμακεύς	1	'Εμμ. Σ. Φωτιάδης	1
N. 'Ιωσηφίδης	1	'Ανώνυμος	1
C. Michel médecin	1	B. Μιχαηλίδης	1
M. A. Μαρκόπουλος	10	A. Στεφανίδης	1
B. Προδρόμου	1	X. Ζαφειρόπουλος	1
Αργ. Σφύρας	1	'Αθανάσιος Στεφανίδης	1
X. Βεζυρικνίδης	1	I. Ε. Χατζηγιαννάκης	1
Δ. Πασσαλής	1	Βασίλειος Α. Νέτης	1
Ζεὺς Σωτήρ και Νίκη	1	Φλώρα X. Νικολαίδου	1
Γεώργ. Βοντιτζιάνος	2	'Αννα Α. Πασχαλίδου	1
Καλλιόπη Αρ. Ναΐδη	1	'Αννα 'Ιωάννου	1
'Ιφιγένεια Δ. Σ. Χαδισαρά	1	'I. K. Ρήγόπουλος	1
Γ. Παππαδόπουλος	1	N. Κωνσταντινίδης φαρμακεύς	1
'Εμμ. Τριανταφυλλίδης	1	M. Καρλοκουρδός	» 1
'Αρτεμ. Χατζοπούλου	1	K. Θέμελης	» 1
N. Θ. Παππαδόπουλος	1	I. Σιώτης	ιατρός 1
B. Πετρίδης	1	Πιστώφ	» 1
Κυπριανός Μενεξόπουλος		Μιλτ. Σκαρμαμαγκάς	» 1
φαρμακεύς	1	Γεώργ. Σπ. Μουτάφη	1
Λιθέριος Λιβεριάδης	2	Marie Constandinidés	1
Παντελής Σεραφεΐμ	1	Γεωργ. Κ. Πιταρίδης	1
Κυριάκος Νικολάου	1	Δημ. Γ. Κυπριτόπουλος	1
'Αβραάμ Τουρουντζιζίδης	1	Αθ. Εύστρατιάδης	1
Γαβριήλ Α. Κχιρακτόπουλος	1		
Θεόδωρος Σωφρονιάδης	1	ΕΚ ΒΟΣΗΟΡΟΥ ΚΑΙ	
Πρόδρ. Σ. Παντζαριτόπουλος	1	ΣΚΟΥΤΑΡΕΩΣ	
'Αθανάσιος Τεπερόπουλος	1	† ό Παμφύλου Σωφρόνιος	2
		† ό Τρωάδος Μεθέδιος	2

Σωμ.		Σωμ.	
Οικονόμος Π. Χρήστος	1	Μ. Σωτηριάδης φαρμακεύς	1
Δημήτριος Ήλιάδης	1	Ἄντίππας »	1
Στ. Γ. Ζεμπουλίδης	1	Λουκᾶς Ἰωάννου	1
Μάρκος Ἱεροδιάκονος	1	Ν. Σωτηρόπουλος	1
Λουίζος Ἡλιοῦ	1	Σπυρίδων Α. Σγουρίδης	1
Μιχαήλ Βαφόπουλος	1	Κλεάνθης Ἀθανασίου	1
Ἰσαὰκ Π. Κερμιτώφ	1	Παντολέων Ε. Κολόγνικος	1
Δημήτριος Ἀλατόπουλος	1	Ἐμμ. Ἰωαννίδης	1
Ἀναστάσιος [Καμπανάκη	1	Γεράσιμος Αὐγερινός	1
Ἱεροδ. Πλάτων Ἀϊβαζίδης	1	Προκόπιος Ἱερομόναχος	1
Ἀρχιμ. Ἀθ. Σωζόμενος	3	Ἰωακείμ. Ἱερομόναχος	1
Ἡρακλῆς Μ. Σάββογλους	1	Οἰκονόμος Κωνστάντιος	1
Χρῦσανθος Πρωτοπαπᾶς	1	Οἰκονόμος Νισίριος	1
Ι. Πρώϊος	1	Θεοφάνης Θεοφανίδης	1
Ν. Βαφειάδης	1	Ν. Χρηστίδης	1
Ἀλεξ. Δεμιρτζῆς	1	Δόμνα Τιριακοπούλου	1
Κ. Α. Ἰσμουρίδης	1	Ἐλένη Γ. Γιατροπούλου	1
Θ. Κ. Πελατίδης	1	Οὐρανία Γεωργιάδου	1
Κ. Π. Σιμῶτος	1	Ἀθηνᾶ Γ. Νομίδου	4
Δ. Κ. Βεντούρας	1	Αἰκατερίνη Γ. Νομίδου	4
Γ. Κ. Βουτζᾶς	1	Αἰκατερίνη Σωτηριάδου	2
Δ. Ι. Παλαιολόγος	1	Ν. Β Κομβόπουλος	2
Δ. Α. Ἰσμουρίδης	1	Χ. Α. Κομβόπουλος	2
Γ. Α. Βασιλειάδης	1	Ι. Ν. Κομβόπουλος	1
Α. Ν. Βουῦρλας	1	Χρ. Περδικάρης	1
Κ. Βατματζίδης	1	Γ. Α. Κομβόπουλος	1
Κ. Μυρομαμάτης	1		
Μιλτ. Ἀποστολίδης	1	ΕΚ ΠΡΙΓΚΗΠΟΝΗΣΩΝ	
Θ. Ἀνανιάδης	1	† Ὁ Νευροκοπίου Χρῦσανθος	3
		ὁ ἀρχιμανδρ. Νικόλαος	2
		ὁ ἀρχιμανδρ. Μπαλαμπάνης	2
		ὁ ἀρχιμανδρ. Γρηγόριος	2
		Ἡφιστίδης	2
		Θ. Τζούνης	3
		Μ. Ἀσμινίδης	5
ΕΚ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ			
Ἀρχιμανδρ. Γεννάδιος	1		
Ἱερόθεο: Ἱερομόναχος	1		
Π. Σ. Ζαχαριάδης	1		

Σωμ.		Σωμ.	
Στ. Καρόπουλος	2	Α. Γραμματικὸς	1
Κ. Φαλιέρος	2	Βασίλειος Α. Καρύδης	1
Β. Κυφιώτης	1	Παππᾶ Γ. Μιχαηλίδης	1
Ἀντιόπη Ζαχαριάδου	1	Κωνστ. Εὐτυχείδης	1
Δέσπ. Ραλλοπούλου	1	Α. Βασιλειάδης	1
Ἰωάννης Ἀλεξανδριδης	1	Γ. Θ. Ἱερεμιάδης	1
Εὐφροσύνη Διαμαντίδου	1	Κ. Δ Οἰκονομίδης	1
Ἐρ. Μ. Πιτσιπιῦ	1		
Γεράσιμος Ἀντίππας	1	ΕΚ ΣΗΛΑΥΜΝΟΥ	
Βασίλειος Π. Σούστης	1	Ἀσπασία Καραμάνου	10
Ἀλέξανδρος Π. Μπόλας	1	Ι. Π. Καραμάνος ἰατρός	40
Γεώργιος Π. Μιχαηλίδης	1	Ἐμμ. Π. Καραμάνος φαρμακεύς	5
Ἰωάννης Παππαδόπουλος	1	Μαριγῶ Οἰκονομίδου	3
Η. Σ. Τ.	1		
Εὐστράτιος Θ. Δουβαλετέλης	1	ΕΚ ΚΡΗΤΗΣ	
Α. Γεωργιάδης	1	Ἀντώνιος Κατζαμανάκης	1
Γ. Α. Παππαδόπουλος	1	Ἡγούμενος Ἰωακείμ	1
Φ. Γ. Χαροκόπος	1	Προηγούμενος Δαμασκηνός	1
Γ. Κόκκινος	1	Προηγούμενος Γεράσιμος	1
		Συμεῶν Ἀρχιμανδρίτης	1
		Νεόφυτος ἱερεὺς	1
ΕΚ ΣΗΛΥΜΒΡΙΑΣ		Μακάριος ἱερεὺς	1
† Ὁ Σηλυμβρίας Γερμανός	5	Ἱεροδιάκονος Κύριλλος	1
Θεόφιλος ἱερεὺς	1	Ἀνανίας Ἱερομόναχος	1
Ἰωάννης ἱερεὺς	1	Ἰωακείμ ἱερεὺς	1
Δέσποινα Σακελλαρίδου	1	Μισαήλ ἱερεὺς	1
Ἀθηνᾶ Σακελλαρίδου	1	Ἰωακείμ Προηγούμενος	1
Ἄν. Οἰκονομίδης	1	Στυλιανός Κανδαράκης	1
Ἰορ. Οἰκονομίδης	1	Νικόλ. Παναγιωτᾶς	1
		Γ. Παππαμαρκαῆκης βουλευτῆς	1
ΕΚ ΠΡΟΥΣΗΣ		Κωνστ. Μαραγκουδάκης	1
† Ὁ Προύσης Ναθαναήλ	4	Ἄν. Ἀνθούσης	1
Νικόλαος Σ. Νίτσος	1	Ἐμμ. Κασσελάκης	1
Ἀριάδνη Π. Θεοδωρίδου	1	Σεραφεῖμ Ἱερομόναχος	1
Μιλτ. Γ. Λικιαρδόπουλος	1	Ν. Χρυσανθίδης	1
Π. Α. Δαλαμπίρης	1		
Ν. Χρυσανθίδης	1		

Σωμ.		Σωμ.	
ΕΚ ΣΤΡΩΜΝΙΤΖΗΣ			
† 'Ο Στρωμνιτζής Καλλίνικος	5	'Αριστ. Πίκας	
Θ. Π. Μουσεώς	1	Jean Rielouucich	
X' 'Κωνσταντίνου	1	'Ιωάννης Ε. Ράπτης	
Μ. 'Αντωνιάδης ιατρός	1	ΕΚ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ και	
Π. Β. Νικολάου	1	ΠΡΕΒΕΖΗΣ	
Κωνστ. Ριζόπουλος ιατρός	1	Δημ. Σούντζας	1
Δ. Πιππακωνσταντίνου	1	Δημ. Μχυρογιώργης	1
Δ. Μίσσου	1	Λεωνίδας Πάλιος	1
Γαβριήλ 'Αντωνίου	1	Δημ. Γαρτζούνης	1
Χρ. Ζάχου	1	Θεοδ. Τσουτζουρας	1
Εύθύμιος Στέργιου	1	'Αλέξ. Χ. Ντόντης	1
'Αδελφοί Β. Γιάζφου	1	'Αριστείδης Κοττογιάννης	1
Γ. Παππαμουσεώς	1	Πέτρος Μαργαρόνης	1
Νικόλαος Εύθυμιού	1	Νικ. Π. Μπάζας	1
Ι. Γρηγορίου Χ' 'Μήκου	1	Γεώργ. Σ. Γιαννιάκας	1
Δημήτριος Γρίκκου	1	Γεώρ. Κοκινάτος	1
Χρήστος Κωνσταντίνου	1	Ε. Δ. Δίωλας	1
Δημήτριος Μάνε	1	Κ. 'Ιωαννίδης	1
Παππᾶ 'Αθανασίου	1	Υἱοὶ Β. Τζακαλιώτου	1
Νικόλαος Λαναρᾶ	1	Βασίλειος Πρωτοππαπᾶς	1
Γ. Δ. Ζωγράφου	1	Σπυρίδων Λάζαρος	1
Κωνστ. Χ' 'Θεοδοσίου	1	'Ανδρέας Κ. Μυμιάτης	1
Ξενοφῶν Δημητρίου	1	Σωτήριος Χαβάνης	1
Θέκλα Παναγιώτου	2	'Αντ. Τακχλάτος	1
'Αναστασία Δ. Ξανθίδου	1	Κωνστ. Λαχανᾶς ἱερεὺς	1
Γρηγόριος Πετζάνου	1	Χρ Μήχης	1
ΕΚ ΞΑΝΘΗΣ			
Κ. Ι. Σαράφογλου	1	Ι. Δ. Παχρούμιος	1
Β. Παππᾶ 'Αναστασίου	1	'Απόστ. Μπητζιλίκης	1
'Απόστ. Παππᾶ 'Αναστασίου	1	Νικόλ. Κιτσιλής	1
Στέφ. Παππᾶ 'Αναστασίου	1	Νικόλ. Βέλιος	1
Ι. Τοπούζης	1	Χαρ. Οἰκονόμου	1
		'Ιωσήφ Νιαλάππας	1
		'Απ. Μαλτέζος	1
		Γεώργ. Βηκατάτζης	1

Σωμ.		Σωμ.	
Γεώργ. Καβάγιας	1	Μονή Πιθαρίου	
Γεράσ. Βρετὸς	1	Παπᾶ 'Αθανάσιος	
ΕΚ ΜΙΤΥΛΗΝΗΣ		Παπᾶ Γαβριήλ	
† ὁ Μιτυλήνης Κωνσταντῆνος	10	ΕΚ ΠΑΡΙΣΙΩΝ	
Β. Τουλιαίτης	1	Χαρίκλεια Στ. Ζαφειροπούλου	1
Θρασύβουλος 'Αρχοντόπουλος	1	'Αλεξ. Βερνουδάκης	1
Μονή 'Υψηλοῦς	2	Γρηγ. Τριανταφυλλίδης	1

ΣΗΜ. Συγγνώμην αἰτοῦμεν παρὰ τῶν ἀξιοτιμῶν κκ. συνδρομητῶν, ὧν τὰ ὀνόματα δὲν κατεχωρήθησαν ἄνω, ἕνεκα τῆς μὴ ἐγκαίρου ἐπιστροφῆς τῶν ἀγγελιῶν.

Τεμάται γροσίων 6.

Εὔρηται ἐν τοῖς βιβλιοπωλείοις τῶν κ.κ. Λεμορίδου ἐν Γαλατᾷ, Δ. Κουκουζέλη, Μ. Μαρκοπούλου ἐν Ζινδὰν-καποῦ καὶ 'Εμμ. Κοκκάκη ἐν Βαλοῦκ Παζάρ.

ANCIENNE MAISON DE PHARMACIE

N. THOMADIS & FILS

(FONDÉE EN 1853)

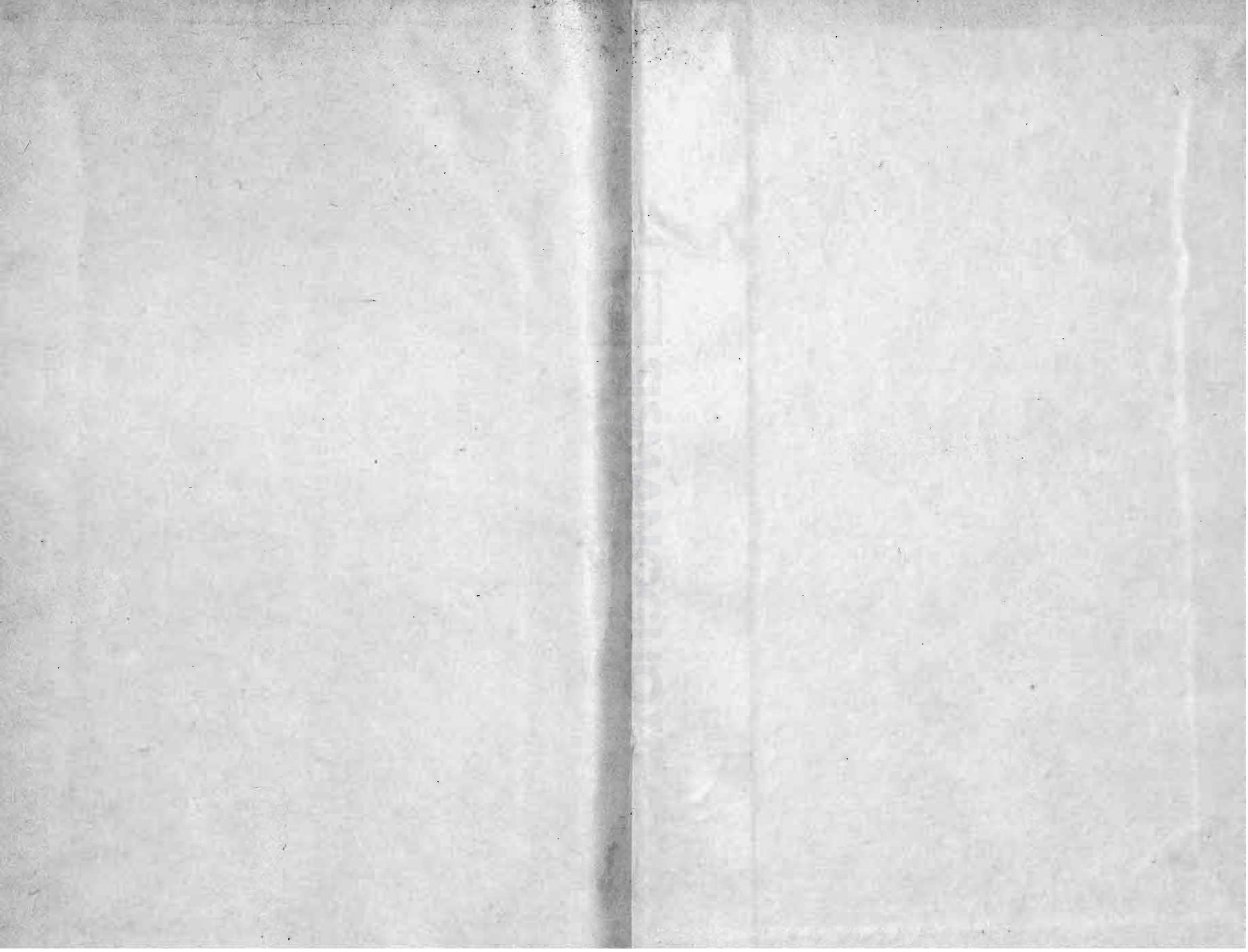
Τὸ ἐν Φαναρίῳ ἀρχαῖον φαρμακεῖον Ν. ΘΩΜΑΔΟΥ
ΚΑΙ ΥΙΟΥ λαμβάνει τὴν τιμὴν νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τὴ
πελατεῖαν του καὶ εἰς τὸ Δημόσιον ὅτι συνεπεῖα τῆς ὁση-
μέραι τελειοποιήσεως τῶν φαρμακευτικῶν εἰδῶν καὶ τῆς
ἐν τῇ Ἱατρικῇ εἰσαγωγῆς νέων φαρμάκων ἐπρομηθεύθη
ἐκ τῶν ἀρίστων Ἀγγλικῶν καὶ Γαλλικῶν ἐργοστασίων
ἅπαντα τὰ χημικὰ προϊόντα, ποικιλίαν μεταλλικῶν
ὕδατων, κονζάκ ἐκλεκτῶν ποιότητων, δαμαλίδα
(βατσῖναν) πρόσφατον κτλ. Ἐν τῷ φαρμακείῳ τούτῳ οἱ
βουλόμενοι θὰ εὕρωσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ εἰς τὴν
ὕγιάν λίαν χρήσιμον βαλσαμῶδες ὑγρὸν τῆς Νορβηγια-
κῆς ὑγροπίσσης (LIQUEUR DE GOUDRON BALSAMIQUE),
καὶ τὴν ἐκριζοντυλίην.

Ταχύτης καὶ ἀκριβοῆς ἐκτέλεσις τῶν συνταγῶν εἰσιν
ἐκ τῶν οὐχ ἥττον χαρακτηριστικῶν τοῦ φαρμακείου
τούτου.

Τιμαὶ συγκαταβατικά.

Ἦρηρεσία νυκτός.

Ὁ ἐπὶ ἐμπειρία διακρινόμενος ὀδοντοῖατρος κ. Σταῦ-
ρος Καλλιάρχης, ἐν τῷ αὐτῷ φαρμακείῳ Ν. Θω-
μάδου καὶ Ἡίου, δέχεται ἐπισκέψεις καθ' ἐκάστην Τε-
τάρτην Μ. Μ.

SISMAN
MECARI

